

AJATTELIN SEN OLEVAN HYVÄN URHEILIJAN MERKKI

**Kriittinen diskurssianalyysi urheilijan itsen rakentumisen problematiikasta
urheilijaelämäkertojen sisältämissä särkymistarinoissa**

Veera Manninen

Liikunnan yhteiskuntatieteiden pro gradu -tutkielma

Liikuntatieteellinen tiedekunta

Jyväskylän yliopisto

Syksy 2022

TIIVISTELMÄ

Manninen, V. 2022. Ajattelin sen olevan hyvän urheilijan merkki – Kriittinen diskurssianalyysi urheilijan itsen rakentumisen problematiikasta urheilijaelämäkertojen sisältämissä särkymistarinoissa. Liikuntatieteellinen tiedekunta, Jyväskylän yliopisto, liikunnan yhteiskuntatieteiden pro gradu -tutkielma, 132 s.

Tutkimuksen tavoitteena on laajentaa aikamme urheilueettistä keskustelua. Tutkimuksessa muodostetaan teoreettinen viitekehys, jonka avulla tarkastellaan urheilijan itsen rakentumista valta-analyyttisenä ilmiönä. Analyyttinen huomio kohdistetaan urheilijan itsen rakentumisen prosessiin sekä siihen vaikuttaviin tekijöihin. Tutkimuksen kriittinen näkökulma kohdentuu itsen rakentumisen eettiseen problematisointiin. Tutkimus haastaa ja kannustaa pysähtymään sosiaalisesti konstruoituneiden merkitysrakenteiden äärelle, jotka määrittävät yksilön olemassaoloa osana huippu-urheilun verkostoitunutta todellisuutta. Tutkimusaihe on samanaikaisesti sekä ajaton että yhteiskunnallisesti ajankohtainen.

Tutkimuksen teoreettisen viitekehysten kulmakivenä on Michel Foucault'n valta-analyyttinen tuotanto, joka tarjoaa laajan käsitteistön yksilön itsen rakentumisen tarkasteluun. Teoreettinen näkökulma tekee näkyväksi, kuinka yksilön itseys rakentuu tiedon, vallan ja itsesuhteen vuorovaikutuksessa. Tutkimusaineisto koostuu kahdesta urheilijaelämäkerrasta, joissa rakentuu kuvaus urheilijan särkymisestä. Tutkimusmenetelmänä hyödynnetään kriittistä diskurssianalyysiä.

Tutkimustulokset osoittavat, että urheilijoiden itseys rakentuu pitkälti valtasuhteille ja vallitseville totuuskäsityksille alistaisena. Toiseksi tuloksissa kohdistetaan huomio hyvän urheilijan diskurssiin, jossa tuotetaan ehdot ja rajat urheilijan asemalle ja toimijuudelle osana huippu-urheilun arkitodellisuutta ja vallan verkostoja. Kolmanneksi tutkimuksessa painotetaan transformaation merkitystä. Transformaationäkökulma mahdollistaa hyvää urheilijuutta määrittävien ehtojen ja rajojen kriittisen arvioimisen. Aineistoanalyysi tuottaa täten kaksi erilaista ihmiskäsitystä, jotka määrittävät urheilijoiden itsen rakentumista urheilu-uran eri vaiheissa. Urheilijan uraa ja elämäkäytäntöjä käsittelevä kerronta kuvastaa huippu-urheilussa vallitsevaa industrialistista arvopohjaa ja urheilijan asemaa tiedon ja vallan objektina. Urheilijoiden särkymisen kuvaus nostaa esille holistisen ihmiskäsityksen, jossa painotetaan yksilön autonomian ja itsesuhteen merkitystä. Tutkimuksen kriittinen tulkinta kohdistuu kahdenlaisen ihmiskäsityksen tarkasteluun. Tutkimuksessa pohditaan myös urheilueettisen keskustelun merkitystä sosiaalisen muutoksenteon näkökulmasta.

Avainsanat: itsen rakentuminen, urheilija, valtasuhteet, tieto, urheiluetiikka, hyvä

ABSTRACT

Manninen, V. 2022. I thought it was a sign of a good athlete – A Critical Discourse Analysis of the Problematic of Self-construction in the ‘Broken Narratives’ contained in Athlete Biographies, University of Jyväskylä, Master’s thesis, 132 pp.

This study aims to expand the discussion about sport ethics of our time. The study builds a theoretical framework for analyzing an athlete’s self-construction as a power-analytical phenomenon. The analytical focus is on the process of the athlete’s self-construction and factors affecting it. In addition, the problematic of the self-construction is examined from a critical point of view. The study challenges and encourages to view socially constructed meanings and discourses that shape one’s position, action and behavior as part of a multidimensional elite sport reality. Hence, the research topic is simultaneously timeless and socially relevant.

The theoretical framework of this study is built utilizing the notions of self and power found in Michel Foucault’s extensive work. Drawing upon two athlete biographies, this study addresses how an individual constitutes the perception of itself in relation to power, knowledge and the self. The research method used is critical discourse analysis.

The research results address, firstly, the power relations and the perceptions of truth, which show the athletes’ self-construction, above all, as a social process. Secondly, the results reveal the hegemonic discourse of a good athlete, in which norms and standards regarding the athlete’s position and agency are produced as part of the multidimensional elite sport reality. Thirdly, the study emphasizes the importance of transformation by problematizing the norms and standards of the good athlete. Hence, the analysis produces two distinct human perceptions that determine the athletes’ self-construction in different phases of their sports career. The narratives of athletes’ career and life practices demonstrate an industrial human perception in the elite sport reality and athletes’ positions as objects of power and knowledge. Through transformation, a more holistic human perception of being an athlete as an autonomous one is made visible. The critical point of view deals, thus, with these different human perceptions. In the study, the meaning of sport ethics is also discussed from the view of making effective social change.

Key words: self-construction, athlete, power relations, knowledge, sport ethics, good

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1 JOHDANTO	7
1.1 Tutkielman johtoajatus	10
1.2 Tutkielman rakenne	11
2 TUTKIMUKSEN VALTA-ANALYYTTINEN VIITEKEHYS.....	13
2.1 Katsaus Foucault'n ajattelujärjestelmään itsen rakentumisen näkökulmasta	13
2.2 Verkostomainen valta	14
2.2.1 Kurivalta: Tiedon ja vallan symbioosi.....	15
2.2.2 Moderni valta: Hallinnallisuuden viitekehys	18
2.2.3 Moderni hallinta: Vapauden ehdot ja rajat.....	20
2.3 Itsen rakentuminen	23
2.3.1 Subjektiviteetin prosessi	23
2.3.2 Itsen hallinta ja teknologiat	25
2.3.3 Subjektin moraali ja etiikka.....	26
3 VALTA-ANALYYSIÄ KOHDENTAVAT KÄSITTEET.....	30
3.1 Tämä on hyvä?	30
3.2 Hyvän muodot.....	31
3.2.1 Välineellinen hyvä	32
3.2.2 Tekninen hyvä	32
3.2.3 Utilitaarinen hyvä	33
3.2.4 Terveydellinen hyvä	34
3.2.5 Hedoninen hyvä.....	34
3.3 Ihmisen hyvä.....	35
3.4 Hyvä ihminen.....	37

4	KATSAUS AIEMPIIN TUTKIMUKSIIN.....	39
4.1	Urheilijan subjektiviteetin prosessi	39
4.2	Huippu-urheilun hallinnallisuus ja eettinen problematisointi.....	41
5	TUTKIMUSAINEISTONA ELÄMÄKERTAKIRJALLISUUS	44
5.1	Sosiologisen elämäkertatutkimuksen viitekehys.....	44
5.1.1	Elämäkerta tietokirjan alalajina.....	45
5.1.2	Elämäkerta todellisuuden merkityksellistäjänä	47
5.2	Aineiston kuvaus: Urheilijoiden särkymistarinat.....	48
5.3	Synteesi: Urheilijan itsen rakentumisen prosessi ja problematiikka	51
6	TUTKIMUKSEN METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT	54
6.1	Kriittisen diskurssianalyysin lähtökohdat.....	54
6.2	Diskurssianalyysin työvälineet	56
6.2.1	Hegemoninen diskurssi	57
6.2.2	Subjektipositio ja toimijuus.....	59
6.3	Analyysin vaiheet.....	60
6.3.1	Analyysin pohjatyö	61
6.3.2	Analyysin toteutus	62
6.4	Tutkimuseettiset huomiot	65
7	TULOKSET.....	67
7.1	Urheilijaksi kasvaminen	67
7.1.1	Perhe yhteiskuntaan ja urheiluun sosiaalistajana	67
7.1.2	Kilpaurheiluun sosiaalistuminen ja vahvat auktoriteetit.....	70
7.1.3	Laji-instituution normatiivinen ohjaus urheilijan urakehityksessä.....	73
7.1.4	Yhteenvedo: Nuoren urheilijan mukautuva asema valtasuhteissa	75
7.2	Tarinoiden taitekohta: Siirtymä huipulle.....	76
7.2.1	Urheilijan muuttuvat ja laajentuvat verkostot	77

7.2.2	Lajikulttuuriset valta-asetelmat	80
7.2.3	Urheilijan roolikasaumat.....	81
7.2.4	Yhteenveto: Urheilija vallan verkostojen ristipaineessa	83
7.3	Huippuvaihe: Hyvän urheilijan toimijaulottuvuudet.....	85
7.3.1	Hyvä urheilija: Tuotannontekijä.....	86
7.3.2	Hyvä urheilija: Viihdearvon tuoja	90
7.3.3	Hyvä urheilija: Uhrautuja.....	93
7.3.4	Hyvä urheilija: Onnistunut ihminen	98
7.3.5	Yhteenveto: Hyvän urheilijan ehdot, rajat ja seuraukset	101
7.4	Särkyminen ja nykyhetki: "Maailma muuttuu, miksi en minäkin"	102
7.4.1	Hyvä ihminen vs. hyvä urheilija.....	103
7.4.2	Hyvä urheilija vs. hyvä elämä	105
7.4.3	Yhteenveto: Hyvyyden armollisemmat ulottuvuudet.....	107
8	TULKINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	109
8.1	Urheilijan itsen rakentuminen: valta-analyyttinen tulkinta	109
8.2	Urheilijan itsen rakentumisen eettiset ulottuvuudet ja tulkinta.....	112
8.3	Urheilijan itsen rakentumisen kriittinen tulkinta.....	115
9	POHDINTA.....	119
9.1	Särkymistarinat huippu-urheilun diskurssikentällä.....	119
9.2	Särkymistarinat sosiaalisen muutoksentehtävänä.....	121
9.3	Tutkimuksen luotettavuus.....	123
9.4	Jatkotutkimusehdotukset.....	125
	LÄHTEET	127

1 JOHDANTO

Eugen König (1995) kritisoi lähes kolmevuosikymmentä sitten, että silloinen urheiluetiikka kohdistui kapea-alaisesti ainoastaan urheilun sääntörikkomuksiin. Königin mukaan urheilueettinen keskustelu ja tutkimus rajoittuivat dopingin kaltaisten ilmiöiden tarkasteluun, joiden ajateltiin tuhoavan ja turmelevan “puhtaan urheilun ideologiaa”. Tämän seurauksena sääntöjen rajoissa tapahtuneen urheilun eettisyyttä ei Königin mukaan juurikaan kyseenalaistettu. Urheilueettinen tutkimus ei täten kohdistunut tarkastelemaan esimerkiksi urheilun arvopohjaa, josta kumpusivat muun muassa vaatimukset urheilijan ääri rajoille hiotusta suorituskyvystä. Huippu-urheilun vaatimuksia tarkastellessaan König totesi, että dopingin kaltaiset eettiset ongelmat olivat kuitenkin huippu-urheilun itsensä tuottamia, sillä sen arvot, ihanteet ja sosiaaliset merkityksellistämisen tavat loivat otollisen maaperän sääntöjen vastaisten keinojen kehittämiseksi. (Mt.; Shogan 1999, 78-79.)

Vaikka urheilueettiset näkökulmat ovat lisääntyneet ja monipuolistuneet sekä akateemisessa että urheilujournalistisessa keskustelussa, on Königin esittämä kysymys “puhtaasta” urheilusta edelleen relevantti ja huomioimisen arvoinen. Huippu-urheilu on tunnustettu Suomessa yhteiskunnallisesti merkittäväksi elämänelämäksi, jonka asemaa legitimoidaan valtiovallan tasolla sekä liikuntalainsäädännöllä että Opetus- ja kulttuuriministeriön huippu-urheilun kehittämiskeinoilla (Liikuntalaki 390/2015; OKM, ei pvm.). Huippu-urheilun yhteiskunnallista asemaa kuvaavassa selvityksessä luonnehditaan urheilun tuottavan monipuolisesti “iloa ja hyötyä sekä yksilöille että yhteiskunnalle” (Olympiakomitea 2018, 5). Selvityksessä kuitenkin todetaan, että huippu-urheilulla on myös omat varjopuolensa (mt. 9). Näitä ovat esimerkiksi urheilijan kokonaisvaltaista hyvinvointia ja elämänlaatua heikentävät ilmiöt, kuten urheilijoiden loppuun palamiset, epäeettinen kohtelu sekä urheilu-uran jälkeiset vaikeudet (ks. esim. Lahti ym. 2020; Kontro 2020; Aunola ym. 2018). Vaikka huippu-urheilun varjopuolista on olemassa tutkimustietoa, on ilmiö siitä huolimatta vielä varsin vähän tutkittu.

Urheilujournalismi on sen sijaan uutisoanut lisääntyvässä määrin urheilun eettisistä epäkohdista, mutta mediakeskustelua varjostaa ilmiöiden pinnallinen ja henkilöivä tarkastelu. Laine ja Turtiainen (2018, 282-283) kuvaavat, että urheilueettisen mediakeskustelun seurauksena huomio kohdistuu hyvin usein yksittäisten henkilöiden virheisiin sekä heidän moralisointiinsa,

minkä seurauksena ilmiöiden syväluotaava tarkastelu ja kontekstointi monin paikoin unohtuvat.

Königin kritiikistä noussut “puhtaan urheilun idea” näyttäytyy täten yhä edelleen ajankohtaiselta ja varteenotettavalta tutkimuskohteelta. Kysymys puhtaasta urheilusta asettaa tarkastelun keskiöön urheilijan ja hänen urakulkuun ja elämäkäytäntöjään ohjaavien tekijöiden eettisyyden. Salasuo ym. (2015, 42) kirjoittavat, että urheilijoiden kerronnassa huippu-urheilu näyttäytyy varsin normatiivisena prosessina. Sitä ohjallaan urheiluinstituutioiden määrittelemien normatiivisten siirtymien avulla, joiden seurauksena urheilijan tehtäväksi jää ikään kuin pysyttely virran mukana. Lisäksi urakulun normatiivisuus korostuu tyypillisesti urheilijan lapsuus- ja nuoruusvaiheessa. (Mt.) Nuorten ihmisten urakulku ja identiteetin rakentumista kuvaavissa tutkimuksissa kuitenkin painotetaan, että ihmisen kyky reflektoida esimerkiksi rakenteellisten tekijöiden vaikutuksia hänen valintoihinsa ja elämäkulkunsa vahvistuu vasta iän ja elämäkokemuksen myötä (ks. esim. Salasuo ym. 2015, 42-43; Bynner 2005; Shogan 1999, 86). Täten nuori urheilija voi tehdä uransa eteen merkittäviä elämäkulkua ohjaavia ratkaisuja ja uhrauksia, joiden seurauksia hän kykenee arvioimaan kriittisesti aikaisintaan täysi-ikäistyttyään (ks. esim. Salasuo ym. 2015, 42; Sandvik 2019, 221).

Kysymys puhtaasta urheilusta kohdistaa huomion myös urheilujärjestelmissä vallitseviin ideologisiin malleihin, jotka rationalisoivat urheilijalle “hyväksi” katsotun position ja toimijuuden (ks. esim. Salasuo ym. 2015, 67; Ruohonen 2011, 301). Täten huomio kohdistuu rakenteellisten tekijöiden lisäksi myös urheilussa vallitseviin ideologisiin ja kulttuurisiin kielenkäytön ja merkityksellistämisen tapoihin, arvoihin, normeihin ja moraalisiin periaatteisiin, jotka määrittävät urheilijan olemassaoloa huippu-urheilun sosiaalisessa todellisuudessa. Tälle huippu-urheilutodellisuudelle on tunnusomaista monista erilaisista intressiryhmistä muodostuvat verkostot, joiden seurauksena huippu-urheilun arvopohjaa ja toimintamalleja voidaan määritellä hyvin erilaisista lähtökohdista käsin. Nykypäivän huippu-urheilutodellisuudessa verkostoituneet käytännöt määrittyvät kuitenkin ennen kaikkea markkinatalouden logiikoiden mukaan (Cashmore 2000, 9; Itkonen 2021, 11), joiden seurauksena huippu-urheilu näyttäytyy pitkälti modernin vallan tuotteena (Shogan 1999).

Huippu-urheilutodellisuuden verkostomaisuus ja kompleksisuus nousevat esille myös aiemmissa liikunnan yhteiskuntatieteellisissä julkaisuissa ja tutkimuksissa. Vastajulkaistussa suomalaista huippu-urheilua arvioivassa raportissa todetaan, että huippu-urheilu on

yhteiskunnallisena ilmiönä kompleksinen, sillä siihen kytkeytyy sosiaalisia, kulttuurisia ja poliittisia tekijöitä sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla (Michelsen ym. 2022). Samansuuntaisia havaintoja ilmenee myös Szerovayn ja Itkosen (2015) artikkelissa *Suomalaisten ja unkarilaisten huippujalkapalloilijoiden aseman muutokset 1980-luvulta nykypäiviin*. Artikkelissa osoitetaan, että kulttuuriset ja sosioekonomiset muutokset sekä globalisaatio ovat vaikuttaneet yhtäältä suomalaisen ja unkarilaisen jalkapallokulttuurin organisatorisiin piirteisiin ja toisaalta urheilijan asemaan osana muuttunutta ja muuttuvaa ympäristöä. Yksittäisen pelaajan asema linkittyy täten vahvasti osaksi laajempaa sosiaalista verkostoa, joka rakentuu eri toimijoiden välisten sopimusten, kumppanuuksien ja riippuvuussuhteiden kautta. Lisäksi verkosto muovautuu markkinatalouden mekanismien, globaalien ilmiöiden sekä kansainvälisen jalkapallojärjestelmän vaatimusten välisessä vuorovaikutuksessa. (Szerovay & Itkonen 2015, 121.)

Verkostot ja eritoten kaupalliset tahot ovat samanaikaisesti nykypäivän huippu-urheilun mahdollistajia (ks. esim. Laine & Turtiainen 2018, 283), joita ilman aikamme huippu-urheilua on vaikea edes kuvitella. Urheilun sosiaalinen todellisuus asettaa kuitenkin omat haasteensa yksilöiden asemoitumiselle osaksi verkostoituneita käytäntöjä. Hämäläinen (2008) nostaa esille eetoksia, ihanteita ja kasvatuksellisia periaatteita, jotka määrittävät urheilijan ja valmentajan asemaa urheilun arkikäytännöissä sekä laajemmassa sosiaalisessa todellisuudessa. Myös Hämäläinen (2008) kuvaa nykyurheilijan olevan monenlaisten arvojen, tavoitteiden ja ihanteiden ristivedossa. Tutkija toteaa, että yksilön voi olla vaikea tunnistaa, mitkä näistä moraalisisista ja normatiivisista periaatteista ovat on niin sanottuja ”oikeita” totuuksia, joita hänen tulisi kuunnella ja seurata.

Toisaalta aiemmissa liikunnan yhteiskuntatieteellisissä tutkimuksissa nostetaan esille myös huippu-urheilun sisäinen moraalisääätely (Oja 2018) sekä kriminaalipolitiikka (Kyllönen 2020), joiden avulla voidaan puolestaan tuottaa niin sanottua yhdenlaisen totuuden ilmapiiriä. Oja (2018, 102) kirjoittaa, että yksipuolisen dopingretoriikan eli dopingin valtapuheen avulla voidaan myös vahvistaa moraalisääätelyverkoston ja sen osapuolten omaa asemaa osana huippu-urheilujärjestelmää. Aiemmista tutkimuksista nousevat havainnot kuvastavat täten urheilijan aseman ja toimijuuden rakentumisen problemaattisuutta. Samanaikaisesti yksilön on kyettävä sopeutumaan erilaisten intressien, arvojen ja totuuksien ristivetoon, sillä sosiaalista todellisuutta ja sen verkostomaista ilmenemistä on lähes mahdotonta paeta tai piiloutua.

1.1 Tutkielman johtojatetus

Tässä tutkimuksessa kohdistan liikuntasosiologisen ja urheilueettisen kiinnostukseni urheilijan itsesuhteen, aseman ja toimijuuden rakentumista koskeviin suhteisiin ja tekijöihin. Tutkimusasetelman tarkoituksena on täten syventää urheilueettistä tarkastelua koskien urheilevan yksilön ja sosiaalisten tekijöiden välistä vuorovaikutteisuutta. Tutkimusasetelma ei missään nimessä ole uusi. Toisaalta sitä ei voi pitää vanhanaikaisenakaan, sillä kysymykset olemassaoloamme määrittävistä tekijöistä ovat samanaikaisesti sekä ajattomia että aina ajankohtaisia. Tätä näkemystä vahvistavat Friedrich Nietzschen (1844-1900) luonnehdinnat yksilöstä. Nietzsche kuvasi yksilöä eli subjektia ilmauksilla ”suhdeverkosto”, ”erilaisten vaikutusten kimppu” ja ”elämän kautta rakentuva prosessi” (Lyytikäinen 1995, 172-174). Ilmaukset kuvastavat ajatusta ihmisestä, joka rakentaa käsityksen itsestään jatkuvassa vuorovaikutuksessa häntä ympäröivän todellisuuden kanssa. Nietzschen ajattelu innoitti myös ranskalaista filosofia ja sosiologia Michel Foucault’ia, jonka laajan valta-analyyttisen tuotannon keskeisenä kysymyksenä on kysymys nykyihmisen ontologiasta (Helen 2010, 500; Helen 2005, 94). Foucault tarkasteli, millaisten valtojen, voimien ja vaikutusten kautta muodostamme kulloisessakin historiallisessa ja paikallisessa kontekstissa käsityksen itsestämme ja eettisestä olemassaolostamme. Tähän viittaa myös tutkimukseni keskeinen käsite, *itsen rakentuminen*, joka kuvastaa ihmistä sekä yksilöllisenä että sosiaalisena ”tuotoksena”.

Rajaan tutkimusasetelmani kysymykseen: *miten urheilijan itsen rakentumista määritetään ja problematisoidaan urheilijaelämäkertojen sisältämässä särkymistarinoissa?* Työni **ensimmäiseksi tavoitteeksi** asetan teoreettisen viitekehyksen muodostamisen, jonka avulla analysoin urheilijan itsen rakentumista määrittäviä sosiaalisia ja subjektiivisia suhteita ja tekijöitä. Lähestyn urheilijan itsen rakentumista yhtäältä valta-analyyttisenä ilmiönä ja toisaalta eettisen problematisoinnin kautta. Tutkimusasetelmani nostaa urheilueettiseen keskusteluun kysymyksen sosiaalisesti tuotetuista ehdoista, rajoista ja luokituksista, jotka määrittävät ja ohjaavat urheilijan *hyvän* ja *oikean* olemisen ja toimijuuden muodostumista osana huippu-urheilun verkostoitunutta todellisuutta. Työni **toinen tavoite** kytkeytyy käyttämäni tutkimusaineistoon. Tarkastelen, mitä annettavaa urheilijoiden elämäkertakirjallisuudella ja eritoten niiden sisältämällä särkymistarinoilla on liikunnan yhteiskuntatieteelliselle tutkimukselle.

1.2 Tutkielman rakenne

Tutkimukseni lähtee liikkeelle luvussa 2 Foucault'n valta-analyysiin nojaavan käsitteellisen näkökulman rakentamisella, jonka avulla teoretisoin urheilijan itsen rakentumisen prosessia ja problematiikka. Kuvaan itsen rakentumista kaksisuuntaisena prosessina, jossa ihmisen ajatellaan rakentuvat subjektiksi eli yksilöksi ensinnäkin suhteessa tieto-valta-muodostelmiin ja toisekseen suhteessa itseän. Itsesuhteen käsittelyssä nostan esille myös eettisen problematisoinnin, jonka avulla voidaan kyseenalaistaa olemassaoloamme määrittäviä ja muovaavia ehtoja ja rajoja.

Luvussa 3 nostan itsen rakentumisen problematiikan rinnalle yhden etiikan peruskäsitteistä eli *hyvän* ja sen erilaiset muunnelmät. Länsimaisessa yhteiskunnassa väestöön kohdistuvia hallinnallisia mekanismeja perustellaan niin sanotuilla korkeilla arvoilla, kuten turvallisuudella, sivistyksellä ja onnellisuudella, jotka ovat *hyvyyden* lähikäsitteitä. Luvussa paneudun George von Wrightin (2001) Hyvän muunnelmät -käsiteanalyysiin, jonka avulla pyrin syventämään tarkasteluani yksilön itsen rakentumisesta ja sitä ohjaavista tekijöistä.

Luvussa 4 esitelen aiempia tutkimuksia, joissa foucault'laisen valta-analyysin tarjoamaa käsitteistöä on sovellettu liikuntasosiologisten ja urheilu-eettisten ilmiöiden tarkastelussa. Luvun tavoitteena on kohdentaa tutkimuksen itsen rakentumisen näkökulmaa huippu-urheilun sosiaalisen todellisuuden ilmiökentälle.

Luvussa 5 esittelen tutkimuksen urheilija-elämäkerta-aineiston sosiologisen elämäkertatutkimuksen viitekehyksessä. Luvun lopussa muodostan synteesin, joka johdattelee työtä kohti tutkimusmetodologisia valintoja. Luvussa 6 muodostan synteesin pohjalta tutkimuskysymykset sekä esittelen kriittisen diskurssianalyysin menetelmän. Menetelmän kuvauksessa kiinnostukseni kohdistuu vallalla olevien hegemonisten diskurssien tarkasteluun, joissa tuotetaan ja uusinnetaan ehtoja ja rajoja koskien yksilön olemassaoloa, asemaa ja toimijuutta osana laajempaa sosiaalista todellisuutta. Luvun lopussa kuvaan aineistoanalyysin vaiheet sekä tutkimuksen eettiset pohdinnat.

Luvussa 7 esittelen aineistoanalyysin keskeiset tulokset. Kuvaan ensinnäkin urheilijan itsen rakentumista ilmentäviä merkityksiä ja toiseksi urheilijan itsen rakentumista ja toimijaulottuvuuksia määrittäviä diskursseja. Diskurssien yhteydessä huomioin myös kriittisen diskurssianalyysin kannalta olennaisen transformaationäkökulman, jonka avulla voidaan haastaa ja kyseenalaistaa vallitsevien hegemonisten diskurssien asemaa.

Luvussa 8 luon yhteenvedon tuloksista tulkitsemalla niitä suhteessa tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen. Tulkinnallisessa osuudessa korostan työn kriittistä näkökulmaa koskien urheilijan itsen rakentumisen ehtoja ja rajoja. Luvussa 9 arvioin särkymistarinoita liikunnan yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen ja sosiaalisen muutoksenteon näkökulmista.

2 TUTKIMUKSEN VALTA-ANALYYTTINEN VIITEKEHYS

Lemke (2001, 77) kuvaa, että Foucault'n vallan, tiedon ja subjektivaation yhteen kietoutuneisuutta käsittelevä tuotanto rikastutti sosiologisen tutkimuksen alaa. Samanaikaisesti Foucault'ia voidaan pitää yhtenä yhteiskuntatieteiden ankarimpana kriitikkona. Tässä pääluvussa muodostan Foucault'n ajattelujärjestelmään nojaavan valta-analyttisen viitekehysten, jota lähestyn itsen rakentumisen prosessista ja problematiikasta näkökulmista. Käsitteellisen viitekehysten avulla teoretisoin ja analysoin urheilijan itseyden rakentumista elämänhistoriallisena prosessina. Täten ihmisen elämissä maailmassa vallalla olevat voimat muovaavat yksilöä vaikuttaen siihen, millaiseksi yksilön itseys lopulta rakentuu. (Helen 2016, 282.)

Luku alkaa Michel Foucault'n ajattelujärjestelmän yleisellä kuvauksella. Toisessa alaluvussa käsitteelen itseyden eli subjektiviteetin rakentumista tieto-valta-muodostelmista käsin, joita kuvaan ensinnäkin kuriyhteiskunnan kontekstissa ja toiseksi modernin hallinnallisuuden viitekehyksessä. Näitä molempia kuvataan Foucault'n tuotannossa verkostovallan ilmenemismuodoiksi. Kolmannessa alaluvussa lähestyn itseyden rakentumista autonomisen yksilön näkökulmasta.

2.1 Katsaus Foucault'n ajattelujärjestelmään itsen rakentumisen näkökulmasta

Foucault'n tutkimusotteelle on ominaista kyseenalaistaa sosiaalisesti konstruoituneita ja vakiintuneita käsityksiä ihmisyyttä koskevista totuuksista, ihmistä hallitsevista vallan muodoista sekä ihmisyydestä itsestään. Vallan genealogisen ja tiedon arkeologisen lähestymistavan avulla Foucault muodostaa kuvauksia siitä, miten käsitykset tiedosta, vallasta ja subjektiviteetista ovat historian saatossa rakentuneet ja muuttaneet muotoaan. Koivusalo (2012, 32) kirjoittaa, että Foucault'n tuotannossa ”ihmisen hahmo” hajotetaan kolmen kokemuksen muodon ”historialliseen peliin”. Nämä muodot ovat kokemus tiedosta, kokemus vallasta ja kokemus subjektiviteetista. Kokemuksella Foucault tarkoittaa tiettyssä kulttuurissa vallitsevien tieto- ja totuus käsitysten, normatiivisuuden muotojen ja subjektiviteetien vastaavuutta ja vuorovaikutteisuutta (Foucault 2010a; Helen 2005, 95). Näin ollen kokemus kuvastaa ensinnäkin historiallista ja kontekstuaalista ilmiötä. Toisekseen se viittaa ainutkertaisen yksilön ajattelujärjestelmään, mielipiteisiin ja tietämiseen sekä muutoksiin, joita

yksilön maailmasuhteessa tapahtuu hänen ollessaan kosketuksissa sosiaalisen ja kulttuurisen todellisuuden kanssa. Foucault on myös itse todennut: “En ajattele koskaan samaa asiaa, koska kirjani ovat minulle kokemuksia [...] Kokemus on jotakin, jossa itse muututaan.” (Ks. Koivusalo 2010, 380.) Näin ollen Foucault’n tuotannon keskeisenä kysymyksenä on, millaisten historiallisesti rakentuneiden muodostelmien kautta aikamme ja kulttuurimme ihmiset ovat rakentuneet oman elämänsä ja toimintansa subjekteiksi (Markula & Pringle 2006, 147). Helen (2005, 94) kirjoittaa, että täten genealogisen tarkastelun kohteena on historiallinen ontologiamme, joka herättää kysymykset olemassaolomme muotojen rakentumisesta ja mahdollisuuksista:

“[...] mitkä ovat meidän mahdollisuutemme olla persoona, millaiset ovat persoonana olemisen muotomme, miten ne ovat muovautuneet ja millaisiksi henkilöiksi olemme mahdollisesti muotoutumassa (Helen 2005, 94).”

Teoksessaan *Seksuaalisuuden historia* Foucault (2010a, 123) puhuu kolmen kokemuksen muodon synonyyminä tuotantonsa kolmesta teoreettisesta siirtymästä. Ensimmäinen siirtymä tapahtui, kun hänen tutkimusotteensa kohdistui kysymyksiin tiedosta ja tietämyksestä diskursiivisten käytänteiden muodostelmina. Toisen siirtymän seurauksena tutkimuskohteeksi asettui vallankäyttö, jota ilmentävät “moninaiset suhteet, avoimet strategiat sekä rationaaliset tekniikat” (mt.). Kolmas siirtymä tuli Foucault’n (mt.) mukaan välttämättömäksi, kun tarkastelun kohteeksi asettui subjektin rakentumisen ja itsesuhteen problematiikka. Helenin (2010, 500-501) mukaan historiallisen analyysin kohteeksi tuli täten “tapahtumat ja elämäkäytännön asetelmat, jotka ovat muovanneet meidät sellaisiksi kuin olemme ja saaneet meidät tunnistamaan itsemme tekojemme, ajatustemme, kokemustemme ja sanomistemme subjekteiksi.” Tässä yhteydessä Foucault (2010a, 346) puhuu ihmisen rakentumisesta oman toimintansa eettiseksi subjektiksi. Palaan tähän kolmannessa alaluvussa. Sitä ennen tarkastelen niin sanottua tiedon ja vallan symbioottista liittoa, jossa määritetään ehtoja ja rajoja subjektin itsen rakentumiselle.

2.2 Verkostomainen valta

Tässä alaluvussa kohdistan huomioni itsen rakentumisen problematiikkaan verkostovallan näkökulmasta. Koivusalo (2012, 334-335) kuvaa verkostoitumista ”aikamme tiedon ja totuuden ehdoksi”, joka luo järjestystä kielenkäytöllemme, toiminnallemme ja elämällemme kaikessa laajuudessaan. Lähestyn verkostovallan ilmenemismuotoja Foucault’n kurivallan analyysin sekä modernin hallinnallisuuden näkökulmista. Keskeisiksi teemoiksi nousevat yhtäältä

verkostovallan ja tiedon “symbioottinen” suhde ja toisaalta vallan ilmeneminen yhteiskunnan mikrotasolla yksilöiden välisissä suhteissa.

2.2.1 Kurivalta: Tiedon ja vallan symbioosi

“Hulluuden kokemus nosti esiin tiedon rajojen kokemuksen, rikollisuuden kokemus vallan ja sen normatiivisten rajojen kokemuksen ja länsimainen seksuaalisuus ennen kaikkea itsen ajattelun kokemuksen (Koivusalo 2012, 461).”

Foucault aloitti tuotantonsa tiedon kysymyksillä käsittelemällä vuonna 1961 julkaistussa väitöskirjassaan *Hulluuden historia (eng. Madness & Civilization)* hulluuden oletettua universaaliutta. Foucault (1973) tutki hulluutta suhteessa historiallisiin käytäntöihin ja kysyi, miten historia on muokannut ajatteluamme hulluudesta: miten hulluutta määritellään ja millä tavalla esimerkiksi kulttuuriset ympäristötekijät ja toimintatavat ovat historian saatossa muovanneet käsitystämme niin kutsutusta normaaliudesta? Normaalin eräänlaisena vastakohtana on puolestaan epänormaalius eli esimerkiksi hulluus. *Turvallisuus, alue ja väestö* -luentosarjansa aikana Foucault (2010b, 123-124) toteaa: “Hulluus on olemassa, mutta se ei tarkoita, että se olisi jotain”. Tällä hän viittaa historiallisiin käytäntöihin ja ajattelumuotoihin, jotka luovat hulluuden idean, mutta herättävät samanaikaisesti kysymyksen, tarkoittavatko erilaisten hulluuden määritelmien sommitelmat kuitenkin sitä, että “itse hulluus on olemassa” (mt.; Koivusalo 2012, 29). Käänteisesti voidaan esittää kysymys, rajoittavatko tietyssä kulttuurissa vallitsevat normaaliuden määritelmät ihmisyyden ilmenemisen rikkautta ja moninaisuutta.

Siirryttyään 1970-luvulla vallan kysymysten pariin Foucault toteaa vallan näkökulman olleen läsnä myös hänen aiemmissa tiedon arkeologiaa ja syntymekanismeja käsittelevissä teoksissaan, vaikka vallankäytön tarkastelu ei olekaan teosten ensisijainen tutkimuskohde (ks. Koivusalo 2012, 158). Myöhemmin hän esitti, että tieto on yksi vallan tekniikoista. Toimiakseen ja uudistuakseen valta tarvitsee tietoa, jota käyttämällä se edistää strategisia tavoitteita ja legitimoii rationaalisia vallan tekniikoita, joiden avulla asetetut tavoitteet pyritään saavuttamaan. Näin ollen valta myös tuottaa tietoa kulloistenkin tarpeiden mukaan. (Mt. 157).

Yksi keskeinen tieto-valta-muodostumia käsittelevä tutkimus on Foucault’n (2000) luoma kurivallan analyysi. Teoksessaan *Tarkkailla ja rangaista* Foucault (mt.) rakentaa genealogisen kuvauksen vankilalaitoksen historiasta sekä niin sanotun kurinpitoyhteiskunnan muodostumisesta. Kuri-instituutioista äärimmäisin ja sortavin oli Panoptikon-vankilatyypin,

jonka lieriömäinen arkkitehtuuri loi vangeille kokemuksen alituisesta tarkkailusta. Arkkitehtuurin avulla vanginvartijat näkivät jokaisen vangin selliin rakennuksen keskelle sijoitetusta vahtitornista. Vangit eivät itse nähneet vartijoita eivätkä myöskään toisiaan (Foucault 2000, 273-279; Shogan 2000, 37). Foucault (2010b, 76) nimittää Panoptikonin ideaa “vanhimman suvereenin vanhimmaksi unelmaksi”, jossa yksikään alamainen tai yhdenkään alamaisen teko ei jää ”täydelliseltä suvereenilta” huomaamatta. Foucault’n (2000, 273-279) mukaan asetelman seurauksena vangista tuli itse itsensä vartija. Nähdynsi tulemisen kokemuksesta seurasi, että vanki alkoi valvoa ja kurinalaistaa omaa käyttäytymistään välttääkseen sääntöjen vastaisesta toiminnasta seuraavan rangaistuksen.

Vankilalaitoksen lisäksi yksilöltä edellytettiin itsekuria myös yhteiskunnan muilla osa-alueilla. Paakkari (2010, 9-10) nimeää kuriyhteiskunnan verkostovallan ilmenemismuodoksi, jossa kuri, keskeisenä vallan teknologiana, loi edellytykset vallan strategisten päämäärien toteutumiseksi. Strategisen vallan edellytyksenä on, että toimeenpanovalta jaetaan eri toimijoille, instituutioille ja laitoksille. Täten kurivallan valvonnasta vastasivat poliisi sekä oikeus- ja rangaistuslaitos. (Foucault 2000, 295.) Samanaikaisesti kurin ylläpidosta ja uusintamisesta vastasivat yhteiskunnalliset laitokset ja instituutiot, kuten koulut, armeijat ja myös perheet. Näiden tehtävänä oli kitkeä epänormaaliksi määriteltyjä käyttäytymisen muotoja kurimenetelmien avulla. (Mt. 294-295.) Foucault kritisoi kurivallan luomaa ja koko elämää halkovaa valvontaa, jolle alisteisena yksilö oli ikään kuin pakotettu kurinalaistamaan itse itseään.

Koska kuri ja valta lävistivät kaikki yhteiskunnalliset tasot ulottuen lopulta ihmisen ruumiiseen, pyrki Foucault laajentamaan vallan tarkasteluaan *dispositiivin* käsitteen avulla. Dispositiivilla hän viittasi valtaan “epätasapainoisten voimasuhteiden strategisena ja taktisena verkostona”, joka ei rajoitu tietynlaiset sopimukselliset ja institutionaaliset ehdot täyttävään valtakäsitykseen. (Koivusalo 2012, 144-145.) Helen (2010, 504) kuvaa, että Foucault’n ajattelujärjestelmässä dispositiivi tarkoittaa “kamppailujen, kiistojen, vallankäytön ja valtapyrkimysten tilannetta ja verkostoa”, joka ilmentää strategista ja siten laskelmoivaa ja tavoitekeskeistä vallankäyttöä. Paakkari (2010, 10) korvaa dispositiivin käsitteen *keinovalikoiman* käsitteellä. Strateginen valta edellyttää toimiakseen erilaisten keinovalikoimien kokoelmaa, jotka tukevat strategisten päämäärien tavoittelua (Helen 2010, 504). Kuten edellä olen luonnehtinut, osoitti Foucault tiedon yhdeksi keinovalikoiman elementeistä ja vallan tekniikoista. Koivusalo (2012, 145) toteaa, että täten dispositiivin käsite yhdisti tiedon ja vallan kysymykset keskenään, minkä seurauksena heräsi kysymys, “miten

vallan strategiset ja taktiset verkostot muokkaavat tiedon kenttää, jolla kysymykset totuudesta ja erheestä vasta voidaan artikuloida” (Koivusalo 2012, 145).

Dispositiivin käsite kuvastaa tiedon ja vallan symbioottista suhdetta, jossa kumpainenkin on riippuvainen toisesta. Täten “[k]urivalta on valtaa, joka tarvitsee tietoa toimiakseen ja luo samalla edellytykset tietynlaisen tiedon tuotannolle” (Koivusalo 2012, 157). Tämän lisäksi tieto ja tietoa muodostavat diskursiiviset käytänteet ovat Foucault’n ajattelussa erottamattomassa suhteessa keskenään (Foucault 2005, 236-237; Markula & Pringle 2006, 53). Toisin sanoen diskurssi ei ole yhtä kuin tieto, mutta tiedon tuottaminen edellyttää diskursiivisia käytäntöjä, joiden viitekehyksessä tietynlaiset totuuskäsitykset esimerkiksi moraalisesti hyvästä, oikeasta ja normaalista toiminnasta voidaan määritellä (Foucault 2010c; Markula & Pringle 2006, 53-54). Tarkkailla ja rangaista –teoksessa Foucault (2014, 40) kirjoittaa:

“Toisin sanoen ihmisruumiista voi olla olemassa “tietoa”, joka ei oikeastaan ole tietoa sen toiminnasta; voi myös olla olemassa ruumiinvoimien hallintaa, joka on ylemmällä tasolla tapahtuvaa toimintaa kuin ruumiin suora alistaminen. Tästä tiedosta ja tästä hallinnasta koostuu se, mitä voitaisiin kutsua ihmisruumiin poliittiseksi teknologiaksi.” (Mt.)

Foucault’n (2010) mukaan tällä tieto-vallan kentällä hyödynnettiin esimerkiksi psykiatrista tietoa, johon vedoten voitiin osoittaa ehdot ja rajat ihmisen käyttäytymisen normaaliudelle ja toisaalta epänormaaliudelle. Foucault (2010b, 123-124) jopa väitti, että psykiatrisen tiedon tavoitteena ei ollut tiedon ja ymmärryksen lisääminen hulluudesta, vaan ensisijaisena pyrkimyksenä oli hulluuden ja epänormaaliuden kahlitseminen. Tällä tavoin ihmisruumis tuli osaksi poliittista kenttää, jossa yksityiskohtaisten kurimenetelmien avulla se pyrittiin liittämään osaksi laajempaa vallan strategiaa (Foucault 2000). Foucault’n (2000, 39-40) mukaan ruumis nähtiin strategisesti hyödyllisenä vasta, kun se oli sekä tuottava että alisteinen:

“[I]hmisruumiin poliittinen haltuunotto kytkeytyy sen taloudelliseen hyväksikäyttöön moninaisin ja vastavuoroisin suhtein: ruumis katsotaan vallankäytön ja hallintatoimien kohteena suurelta osin nimenomaan tuotantovoimaksi (Foucault 2000, 39).”

Kuriteknologian avulla tuotettiin kurinalaistettu ruumis eli yksilö, jonka tehtävänä oli olla tuottava ja hyödyllinen tavoilla, jotka edistivät vallan strategisten päämäärien toteutumista. Jotta ihmisruumis tuotantovoimana oli tuottava, tuli kurivallan perustua ensisijaisesti hienovaraisten, laskelmoitujen ja teknisesti harkittujen keinojen käytölle, joiden avulla pyrittiin ruumiinvoimien haltuunottoon ja kuuliaisuuden lisäämiseen. Vasta toissijaisena keinona oli fyysinen rankaiseminen. (Foucault 2000, 39-40.) Nämä kuriyhteiskunnassa vallinneet normit ja toimintatavat edellyttivät kuitenkin niille suotuisaa tietoa, jonka avulla säännöille ja

käytänteille luotiin oikeutukset ja jopa moraaliset velvollisuudet. Vallan strategista kenttää hahmottamalla Foucault myös osoittaa, että valtaverkostossa vaikuttavat instituutiot eivät itsessään luo valtaa, vaan ne toimivat laajemman valtakentän suhteiden ja strategioiden ilmentymänä eli vallan eräänlaisina osatoteuttajina (ks. Koivusalo 2012, 169-170.) Täten kurivalta toteutui Foucault'n (2000) mukaan ikään kuin automaattisesti ja kasvottomasti. Samanaikaisesti kuriyhteiskunnan strateginen ja automatisoitu valta ilmentää vallan verkostomaista luonnetta. Vallan verkostomaisuus mahdollistaa vallan ulottumisen kaikkialle yksilön elämän pienimpiinkin yksityiskohtiin ilman, että sille on osoitettavissa suvereenia vallanpitäjää tai vallan alkulähdettä.

2.2.2 Moderni valta: Hallinnallisuuden viitekehys

Foucault'n (2010b, 121-122) mukaan siirtymä hallinnallisuuden ongelmakentälle nousee välttämättömäksi, kun tarkastelun kohteeksi asetetaan modernin valtion ja väestön ongelma. Puhuessaan modernista ajasta Foucault (Foucault & Rabinow 2000, 309-310) pohtii, voisiko *modernin* ajatella *asenteeksi* historiallisen ajanjakson sijasta. Ajatus modernista asenteena on vastakohta modernismiteorioiden pyrkimykselle luoda niin sanottuja periodirajoja modernin aikakauden yhteiskuntien välille (ks. esim. Heiskala 1995, 211-212). Foucault'n mukaan modernin ajan yhteiskuntien välisten periodirajojen määrittämisen sijaan olisi kuitenkin hyödyllisempää kysyä, mikä erottaa modernin "vastamodernista" eli ajasta ennen modernin ajan syntyä (Foucault & Rabinow 2000, 309-310). Tällöin tarkastelua motivoivat kysymykset kuten, mikä kuvastaa modernille yhteiskunnalle ominaista eetos ja tapaamme suhtautua todellisuuteen sekä millaisilla keinoilla ilmennämme omaa olemassaoloamme itsellemme ja toisille. Lisäksi voidaan kysyä, miten nykyajan eetos, jolle on ominaista käsitys ajan epäjatkuvuudesta, perinteiden ja suurten kertomusten kyseenalaistamisesta sekä tiedon päällekkäisyydestä ja ristiriitaisuuksista, eroaa asenteista, jotka vallitsivat ennen modernin yhteiskunnan aikaa ja sitä muovanneita ideologioita. (Mt.; Lyotard 1985, 8-9.)

Hallinnallisuuden käsitteen avulla Foucault (2010b, 121-122) osoitti, että modernia aikaa luonnehtiva liberaali hallinnantaito poikkeaa vallan strategioiden ja teknologioiden osalta kuriyhteiskunnassa vallinneista valvonnan ja kontrollin teknologioista. Siinä missä kurivalta pyrki ottamaan haltuun ihmisen ruumiin kontrollin pienimpiäkin yksityiskohtia myöten, kuvastaa moderni hallinnallisuus monimutkaisia vallan muotoja, joiden tavoitteena on ohjailta väestön biososiaalisia prosesseja. Nämä prosessit muodostuvat yksilöiden elämäkäytännöistä,

käyttäytymisestä, valinnoista ja haluista (Senellart 2010, 365-367; Hasu 2019, 9). Biososiaalisia prosesseja ohjaillaan erilaisten hallinnollisten toimien ja teknologioiden avulla, joista yksi keskeisimmistä on kysymys tiedosta ja totuudesta. Täten moderni hallinnallisuus voidaan nähdä kuitenkin jatkumoksi kuriyhteiskunnassa vallinneelle verkostovallalle. Kuten edellisessä alaluvussa esitin, luodaan tieto-valtamuodostelmien avulla rajat ja luokitukset muun muassa järkevän ja hulluuden, terveyden ja sairauden sekä vastuullisen ja vastuuttoman kansalaisen välille. Tämänkaltaisten sosiaalisesti konstruoituneiden ehtojen, rajojen ja luokitusten tehtävänä on saada yksilöt toimimaan ja tahtomaan tavalla, joka edistää järjestelmän tarpeita, suorituskykyä ja jatkuvuutta (Markula & Pringle 2006, 137; Lyotard 1985, 97).

Foucault'n (2010b, 238) mukaan valtio erilaisten instituutioiden sommitelmana syntyi kauan ennen modernin ajan alkua. Modernin ajan hallinnallisuuden kannalta on kuitenkin keskeistä kysyä, milloin valtion roolia ryhdyttiin tiedostamaan osana ihmisten harkittua toimintaa ja milloin siitä tuli myös analyysin kohde. Foucault'n (mt.) mukaan olennaista on hetki, jolloin valtio astui ”ihmisten toiminnan ja ajattelun kentälle”, jolloin sitä voidaan rakastaa tai vihata, tavoitella tai pelätä. Foucault'n ajattelussa nouseekin esiin kysymyksiä, voisiko valtiota ajatella vain yhdeksi hallinnan tavaksi tai hallinnallisuuden tyypiksi. Turvallisuus, alue ja väestö -luentosarjansa aikana Foucault (2010b, 126) pohtii:

“Onko mahdollista sijoittaa moderni valtio yleiseen vallan teknologiaan, joka takaa sen muutokset, kehityksen ja toiminnan. Voidaanko puhua jostain sellaisesta kuin *hallinnallisuus*, joka olisi valtiolle sitä, mitä erottelun tekniikat olivat psykiatrilta, kurin tekniikat olivat rangaistusjärjestelmälle ja biopolitiikka oli lääketieteellisille instituutioille?” (Foucault 2010b, 126)

Foucault (2010, 238-239) ei kuitenkaan alleviivannut ajatusta valtiosta vallan sisäisenä ja kehämäisenä ontologiana. Sen sijaan hän kysyy, voisiko valtion ajatella rakentuvan erilaisten valtasuhteiden pohjalta, “joiden nähdään vähän kerrassaan muodostuvan moninaisista ja keskenään hyvin erilaisista prosesseista, jotka vähän kerrassaan jähmettyvät ja muodostavat vaikutuksia” (mt. 238-239). Hallinnallisuus viittaakin moninaiseen ja strategiseen valtasuhteiden kenttään, jolle asettuvat yhtäältä moderni valtio ja sitä edustavat instituutiot, toisaalta liberaali markkinatalous sekä kansalaisyhteiskunnan järjestökenttä. Täten modernin hallinnallisuuden ongelmakenttä rakentuu yhteiskunnan alueelle, jolla ilmenee samanaikaisesti monenlaisia, muuttuvia ja keskenään vuorovaikutuksessa olevia toimijoita, valtasuhteita sekä verkostoituneita käytäntöjä. (Foucault 2010b; Senellart 2010, 365-367.) Foucault (ks. Senellart 2010, 367) kutsuukin hallinnallisuutta ilmauksella ”ainutkertainen yleisyys”: Hallinnallisuus ei toisin sanoin rajoitu perustuslaissa määritettyyn valtiomuotoon ja julkisen vallan käyttöön, vaan

sen sijaan sillä voidaan viitata ihmisten, yksilöiden ja ryhmien hallintaan hyvin yleisessä ja laajassa mielessä (Foucault 2010b, 127; ks. Koivusalo 2012, 211).

Turunen (2011, 309) esittää, että nämä vuorovaikutteiset valtasuhteet ilmenevät Foucault'n ajattelujärjestelmässä ensisijaisesti yhteiskunnan mikrotasolla: "Yhteiskunnalliset rakenteet perustuvat sille, että intiimit toiminnan kentät punoutuvat toisiinsa ja organisoituvat instituutioiden muodostamaksi rakenteeksi (mt.)." Näin ollen mikrovaltojen analyysi on hallinnallisuuden ongelmakentän tarkastelussa keskeinen, sillä se tarjoaa valtasuhteiden analyysille näkökulman ja tulkintametodin (Senellart 2010, 361). Mikrovaltojen analyysi metodina ei rajoitu ennalta määritellylle ja tietyt ehdot täyttävälle alueelle, vaan sen on sovellettavissa lähestulkoon minkä tahansa yhteiskunnallisen alueen verkostoituneiden käytänteiden analyysille, jonka tavoitteena on tarkastella hallinnan eri tasoilla ilmeneviä yksilöiden ja ryhmien välisiä vuorovaikutteisia valta- ja riippuvuussuhteita. (Foucault & Rainbow 2000, 283; Senellart 2010; 361, 367; Koivusalo 2012, 208; Hasu 2019, 9.) Foucault (2000, 283) kuvaa, että mikrovaltasuhteet ovat poliittista valtaa laajempi ja siten äärimmäisen kompleksinen ilmiö. Verkostomaisuuden, muuttuvuuden ja liikkuvuuden seurauksena valtasuhteet voidaankin käsittää vastakohtaksi sortavalle ylivallalle, jota ilmentävät niin sanotut jäädytetyt ja muuttumattomat valtarakenteet.

Hasun (2019, 9) mukaan hallinnallisuuden problematiikka lävistää koko Foucault'n tuotannon ja samalla valaisee yksilön asemaa suhteessa valtaan. Seuraavassa alaluvussa kuvaan hallinnallisuuden myötä muodostuneita hallinnan teknologioita vapauden näkökulmasta. Luku johdattelee käsitteellistä viitekehystä kohti itsen rakentumisen, itsesuhteen ja itsehallinnan tematiikkaa.

2.2.3 Moderni hallinta: Vapauden ehdot ja rajat

Hallinnallisuuden ongelmakenttä alkaa avautua siinä vaiheessa, kun modernissa vallankäytössä ryhdyttiin huomiomaan tilastoitua tietoa osana hallinnan tekniikoita ja niiden kehittämistä. Tilastotieteiden avulla syntyi ymmärrys ihmisistä väestönä ja väestön omalakisesta, mutta samanaikaisesti varsin säännönmukaisesta elämästä. Kuten edellisessä alaluvussa kuvasin, asettui valtio modernin hallinnan ja liberalismien seurauksena itsekin osaksi hallittavuuden ongelmakenttää (Koivusalo 2012, 218-219). Täten keskeiseksi kysymykseksi nousi kysymys väestön ja yksilöiden vapaudesta. Koivusalon (2012, 218) kirjoittaa:

“Vapauden tuottaminen yhdistyneenä tuota vapautta valvovien ja ohjaavien kontrollikoneistojen kasvuun määrittää aikamme globaaleja ja lokaaleja hallitsemisen strategioita samalla, kun arkipäiväisen elämämme hallitseminen tapahtuu yhä enemmän taloudellisten kehikkojen kautta”.

Kuvaukseen kiteytyy oivalla tavalla liberalismiin seurauksena syntynyt vapauden problematiikka. Modernin hallinnallisuuden pyrkimyksenä on tarjota ja tuottaa vapautta tiettyjen rajojen, ehtojen ja järjestyksen mukaisesti (mt. 220-224). Vapauden ehdot ja rajat pyritään legitimoimaan yksilöille vetoamalla sekä heidän rationaaliseen että ei-rationaaliseen ajatteluunsa tiedon, normatiivisen ohjauksen ja moraalisten periaatteiden avulla. Foucault’n (2000, 282) mukaan tällaisen totuuden pelin tavoitteena ei ole alistaa yksilöä pakottavan vallan alle, vaan tuottaa keinoja, joiden avulla yksilön itsen rakentumiseen ja biososiaalisiin prosesseihin voidaan vaikuttaa.

Turvallisuus, alue ja väestö -luentosarjan viimeisellä luennolla Foucault (2010, 328-330) kuvaa, kuinka taloustieteiden synty vaikutti modernin hallinnallisuuden kehittymisen peruslinjoihin: Valtion rinnalle nostettiin taloustieteissä yhteiskunnan alue, joka pitää sisällään myös kansalaisyhteiskunnan valtion niin sanottuna vastineena. Foucault kutsuu yhteiskuntaa ihmisen luonnollisuuden erityiseksi kentäksi ja kuvaa, että uuden hallinnallisuuden aikakaudelle huomiota ryhdyttiin kiinnittämään väestöön, sen muodonmuutoksiin sekä prosesseihin. Foucault’n mukaan valtion funktioksi muodostuikin väestön “luonnollisuuden” ja luonnollisten prosessien turvaaminen. (Mt. 332, 333.) Foucault (2010, 332) painotti, että modernin hallinnan tuli ensinnäkin alkaa hyödyntää tieteellistä tietoa väestön luonnollisten prosessien ymmärtämiseksi. Näin ollen myös yhteiskunnallisen tutkimus voidaan ymmärtää luonteeltaan teknologiseksi (Helen 2016, 21; Hasu 2019, 12.). Tiedon ja ymmärryksen lisääminen erinäisistä yhteiskunnallisista ilmiöistä mahdollistaa myös sellaisten keinovalikoimien tuottamisen, joiden avulla yhteiskunnallisia muutoksia sekä väestön elämäntapojen voidaan ohjata strategisesti suotuisaan ja hyväksi katsottuun suuntaan.

Tiedon tuottamisen lisäksi modernilta hallinnalta edellytetään analyysiä niin sanotuista väliintuloista, jotka kohdistuvat väestön ja yksilöiden luonnollisiin prosesseihin, toiminnan harjoittamiseen sekä keskinäisiin kilpailuihin. Täten valtion tehtävänä on huolehtia yhteiskunnasta, sen toimivuudesta ja jatkuvuudesta, minkä seurauksena valtion on arvioitava jatkuvasti sekä vapauden mahdollisuuksia että sen mahdollisia riskejä. (Koivusalo 2012, 220-222.) Liberalismi vapausaatteenä ei siis tarkoita vapautta sanan denotatiivisessa merkityksessä, jolloin vapaus ymmärretään olemisen ja toiminnan tilaksi ilman minkäänlaisia ehtoja ja rajoja

(mt.). Sen sijaan kyse on liberaalin hallinnan tuottamasta vapauden konnotaatiosta: toisin sanoen vapaudesta, joka kohtaa kulttuuriset valmiudet ja kielenkäyttäjien intressit, ja täten se ikään kuin vuorovaikutuksessa kontekstinsa kanssa saa kulloisenkin merkityksensä (ks. Lehtonen 2004, 109). Liberaalin hallinnan tuottamaa vapautta voi tulkintani mukaan kutsua hieman raflaavasti näennäiseksi vapaudeksi, joka Koivusalon (2012, 222) sanoin luo vapaan olennon *tietyn mitan mukaan, tietyissä rajoissa ja tietyllä tavalla*.

Samalla kun väestön ja yksilöiden elämälle ja toiminnalle kohdistetaan samanaikaisesti sekä vapautta että kontrollia, tulee myös valtion ja valtiojärjen roolia arvioida laajemmassa yhteiskunnallisessa viitekehyksessä (Koivusalo 2012, 220-224). Hyvinvointiyhteiskunnassa valtio ei ilmene enää totalitaristisena instituutiona, vaan se voidaan nähdä yhdeksi yhteiskunnan ulottuvuudeksi. Koivusalo (2012, 227) kuvaa, että Foucault'n kiinnostus modernin ajan poliittisuudessa ja poliittisessa kysymyksenasettelussa kohdistui ensisijaisesti erilaisiin hallitsemisen taitoihin ja tekniikoihin. Näin ollen myös valtion olemassaolo ja ilmeneminen tulisi ymmärtää *hallinnallisuuden yleisten taktiikoiden pohjalta* (Foucault 2010b, 116):

Lisäksi on todennäköistä, että ansio siitä, että valtio on sitä mitä se tänä päivänä on, kuuluu juuri hallinnallisuudelle, joka on samaan aikaan valtiolle ulkoista että sisäistä, sillä hallinnan taktikat tekevät mahdolliseksi määritellä jatkuvasti, minkä pitäisi kuulua valtiolle ja minkä ei, mikä on julkista ja mikä yksityistä ja mikä on valtiollista ja mikä ei-valtiollista. (Foucault 2010b, 116.)

Sitaatti ilmentää liberaalin hallinnantaidon tasapainoilua liiallisen vapauden ja liiallisen kontrollin välimaastossa. Tähän kytkeytyy myös luvun alkupuolella mainittu hallitsemisen strategisuus taloudellisten kehikkojen kautta: kulloisellekin ajalle suotuisa totuus verifioidaan markkinoiden ja taloustieteiden teoretisointien avulla (Koivusalo 2012, 218). Historiallisesti muodostunut poliittisen taloustieteen diskurssi ja markkinoiden rooli ”totuuden järjestelmänä” mahdollistavat Foucault'n mukaan myös tiettyjen asioiden ja toiminnan arvottamisen oikeaksi tai vääräksi (mt. 209-210), mikä vaikuttaa myös yksilöille tarjottuun vapauden mittaan ja määrään. Täten hallinnan tuottama vapauden konnotaatio voidaan tulkita vallan ja tiedon symbioosin ilmentymäksi (ks. kpl 2.2.1). Hallinnallisuuden verkostoissa konstruoituneet määritelmät oikeasta ja väärästä, normaalista ja poikkeavasta, hyvästä ja pahasta asettavat ehdot ja rajat yksilön vapaudelle, olemiselle ja toimijuudelle. Näihin diskursiivisesti muodostuneisiin ehtojen ja rajojen kysymyksiin palaan tuonnempana tutkimuksen metodologisessa osuudessa. Huomioin tarkastelussa myös kriittiselle esitykselle keskeisen transformaation näkökulman, jonka avulla sosiaalisesti konstruoituneita ehtoja ja rajoja voidaan problematisoida ja uudelleen muotoilla (ks. kpl 6).

Markkinatalouteen nojaavan totuuden verifikaation analyysi kytkeytyi myös osaksi Foucault'n biopoliittista analyysiä, joka keskittyi väestöjen ja yksilöiden elämän hallittavuuden ongelmaan. Foucault osoittaa, että biovalta oli seurausta talouden ongelman kytkeytymisestä laajempaan vallan strategiseen kenttään. Tämä johti siihen, että väestön elämää ja luonnollisia prosesseja ryhdyttiin arvioimaan hyödyn ja arvon näkökulmista. (Koivusalo 2012, 209-210.) Helen (2016, 41) nostaa täten esille biopolitiikan ja elämän hallinnan eettisen pulmallisuuden: Elämän ja kuoleman kysymysten muuttuessa julkisiksi, voidaan kysyä, kuka siitä hyötyy ja millaisia seurauksia elämän politisoitumisella on. Foucault'n (2010) ajattelussa väestön hyvinvointi, onnellisuus ja tuottavuus korreloituvat yhteiskunnan elinvoimaisuuteen ja vaurauteen. Täten modernin hallinnallisuuden ongelmakentällä nousee keskeiseksi kysymykseksi myös itsen eli subjektiviteetin rakentuminen tieto-valta-muodostelmien ja itsesuhteen välisenä "kamppailuna".

2.3 Itsen rakentuminen

Teoksessa Seksuaalisuuden historia Foucault (2010, 346-347) tarkastelee itsen rakentumista "oman toimintansa eettisenä subjektina". Tämän seurauksena tiedon ja vallan liitto sai rinnalleen subjektivoitumisen eli vapaaksi subjektiksi rakentumisen ulottuvuuden (Helen 2010, 507). Uuden ulottuvuuden seurauksena Foucault'n tarkastelun painopiste siirtyi vallan analyysistä subjektin etiikkaan (Senellart 2010, 351-352), joka on kolmas Foucault'n käsittelemistä kokemuksen muodoista (ks. kpl 2.1). Tässä alaluvussa siirrän niin ikään tarkasteluni painopisteen vallan kysymyksistä itsen rakentumisen prosessia ja problematiikkaa koskeviin kysymyksiin. Tarkastelen aluksi kaksisuuntaista subjektiviteetin rakentumisen prosessia, jonka avulla itsen rakentumista voidaan teoretisoida. Tämän jälkeen käsittelem itsen teknologioita. Lopuksi nostan esille kysymyksen subjektin etiikasta.

2.3.1 Subjektiviteetin prosessi

Vapaaksi subjektiksi tuleminen tarkastelussa yksilöä ei ajatella ainoastaan vallan ja tiedon objektiksi ja "väestön hahmoksi" (Foucault 2010b, 77; Senellart 2010, 359), kuten Foucault asian ilmaisee, vaan yksilön minuus muodostuu myös itsesuhteen ja -reflektion seurauksena. Foucault (2010a, 346-347) toteaa varsin suurellisesti, että suhde itseen mahdollistaa yksilölle toimimisen "oman itsensä ylivaltaisena hallitsijana". Oman elämän hallintavalta on päämääränä kuitenkin varsin ongelmallinen, sillä yksilön itseys ja toimijuus ovat kytköksissä

monenkirjaviin hallinnallisiin verkostoihin ja keinovalikoimiin, jotka ilmentävät modernia vallankäyttöä. Tähän viittaavat myös jo kertaalleen mainitsemani Nietzschen ilmaukset subjektista suhdeverkostona, erilaisten vaikutusten kimpuna ja elämän kautta rakentuvana prosessina (Lyytikäinen 1995, 172-174; ks. kpl 1).

Kuten aiemmissa luvuissa olen kuvannut, toimivat tieteelliset diskurssit samaisissa hallinnallisissa verkostoissa hallinnan instrumentteina muodostaen kulloisellekin ajalle käypiä totuuskäsityksiä. Tiedeyhteisöjen lisäksi tieto- ja totuuskäsityksiä tuotetaan ja uusinnetaan erilaisissa käytännöissä ja instituutioissa, joihin valtaa ja hallintaa on hajautettu (Helen 2010, 500). Foucault'n (2000, 224) käyttämä ilmaus ”totuuden peli” kuvastaa täten myös erityisesti postmodernille ajalle tyypillistä käsitystä tiedosta ja sen konstruktiivisesta luonteesta: tieto ei tarkoita samaa asiaa kuin tiede johtuen sen kokemuksellisuudesta, narratiivisuudesta ja niin sanotusta paralogisuudesta. Viimeksi mainitulla viitataan erilaisten tietokäsitysten päällekkäisyyteen ja ristiriitaisuuteen. (Lyotard 1985, 9, 33). Täten totuuden pelit ja kamppailut kuvastavat myös itsen rakentumista varsin kompleksisena ilmiönä ja prosessina (Hasu 2019, 14). Seksuaalisuuden historia –teoksessa Foucault (2010a, 346) kirjoittaa:

“Uuden poliittisen pelin säännöt taas tekivät ihmiselle vaikeammaksi määritellä suhteen sen välillä, mikä hän on, mitä hän voi tehdä ja minkä hän haluaa saavuttaa. Itsen rakentaminen oman toimintansa eettisenä subjektina tuli siis entistä ongelmallisemmaksi.” (Mt.)

Helen (2010, 501) toteaa, että subjektiviteetin rakentumisen kannalta “[o]leellisia olivat historiallisesti muuttuvat käytäntöjen sommitelmat, joissa muotoutuvat suhde tietoon, suhde toisiin ihmisiin ja suhde omaan itseeseen”. Foucault'n (2010a, 346-347) mukaan itseyttä voidaan rakentaa vallan määritelmien ja merkkien kautta, joita ovat esimerkiksi asema, virka ja varakkuus. Tällöin itseys näyttäytyy ensisijaisesti ulkoisena habituksena, joka ikään kuin muodostaa kuvaa yksilön olemisesta ja asemasta hänelle itselleen, mutta myös hänen ympärillään oleville ihmisille. Ulkoisen habituksen lisäksi itsen rakentumisessa on kyse itsesuhteesta, jota Foucault (mt. 126, 347) kutsuu ilmauksilla ”asianmukainen suhde omaan itseeseen” ja ”olemassaolon taito”. Ulkoinen habitus ja yksilön sisäinen itsetuntemus ovat ikään kuin kaksi vastakkaista asennetta, jotka kilpailevat keskenään vaikutusvallasta subjektiviteetin rakentumisen prosessissa (mt. 347). Täten itseyyden rakentuminen näyttäytyy Foucault'n ajattelussa varsin inhimillisenä prosessina, jonka aikana yksilö hankkii niin sanotun minuuden erilaisten itsehallinnan tekniikoiden eli *minätekniikoiden* kautta (Foucault 2010a, 126; Hasu 2019, 15). Samalla voidaan havaita Foucault'n ajattelun kytkeytyminen nietzscheläiseen

ajatukseen minuuden rakentumisen inhimillisyydestä: Nietzschen (1844-1900) mukaan itseys tuo yksilön elämään sisäisiä valtasuhteita ja järjestystä erilaisten valtojen ja voimien kaaoksessa (Lyytikäinen 1995, 175).

2.3.2 Itsen hallinta ja teknologiat

Tarkkailla ja rangaista –teoksessa Foucault (2000) kuvaa, kuinka kurivallan lähtökohtana oli ajatus ihmisen pahuudesta: Kurin avulla pyrittiin saavuttamaan utopistinen malli *oikeasta* ja *hyvästä* elämäntavasta, jota puolustettiin sitä tiukemmilla ja pakottavammilla kurimekanismeilla, mitä vaikeampaa mallin mukaista keinotekoisia todellisuutta oli elää todeksi. Kuten edellä olen kuvannut, tarkasteli Foucault kurivaltaa verkostovallan ilmenemismuotona (Paakkari 2010, 9-10). Historian saatossa ihmisruumiiseen kohdistuva kuri on saanut väistyä ensisijaisena valtamuotona ja sen tilalle on muodostunut moderni hallinnallisuus, joka ilmentää modernin ajan yhteiskunnissa ja verkostoituneissa käytänteissä muodostuneita vaatimuksia hallitsemisen taitoa ja teknologioita kohtaan.

Kurivallalla ja modernilla hallinnallisuudella on kuitenkin samankaltaisia vaikutuksia yksilön itseyden ja toimijuuden rakentumisessa: Foucault (2000) osoitti, että kurivalta aiheutti ihmisille kokemuksen jatkuvasta tarkkailusta, jonka seurauksena kuri kääntyi ikään kuin sisäänpäin ilmeten yksilön itsekurina. Foucault'n mukaan kurivalta oli automatisoitua, kasvotonta ja yksilöimätöntä vallan käyttöä, mutta heihin, jotka rikkoivat kurivallan *hyvän elämän* ja *hyvän ihmisen* utopiaa, kohdistettiin sen sijaan yksilöityjä kurimenetelmiä (Foucault 2000; Markula & Pringle 2006, 83). Samalla tavoin kuin kuriyhteiskunta automatisoi kurinalaistamisen tuottaen itseään ja toisia valvovia kurinalaistettuja yksilöitä, voidaan modernin hallinnan katsoa tuottavan yksilön itsehallintaa. Modernin hallinnan ensisijaisena päämääränä ei kuitenkaan ole yksilön ruumiinvoimien haltuunotto. Sen sijaan tilaa annetaan yksilön omalle rationaalisuudelle ja kyvyille arvioida oman toiminnan ja valintojen riskejä, arvoa ja hyötyjä. (Koivusalo 2012, 180.) Täten yksilöä ei nähdä vain alisteiseksi työ- ja tuotantovoimaksi, vaan itsenäiseksi ja aktiiviseksi taloussubjektiksi, joka toimijuutensa ja kykyjensä kautta mahdollistaa itselleen oman elämän ja itseyden hallinnan (mt.). Helen (2016, 41) kirjoittaa, että täten yksi biopolitiikan ulottuvuuksista on oman elämän ja elämäntähtäytöjen hallinta, jossa kyse on yksilön itsemääräämisestä, henkilökohtaisesta vapaudesta ja oman elämän haltuunotosta. Hasu (2019) nimeää tässä yhteydessä käsitteen *elämäntyylin design* tarkastellessaan itsen hallinnan tekniikoita vlogien diskurssissa.

Kuten edellä olen todennut, ovat yksilön vapaus ja itsehallinnan mahdollisuudet arvioitu ja määritelty hallinnan strategisissa verkostoissa. Foucault kutsuukin liberalismia *“hallitsemisen taiteeksi, joka manipuloi intressejä perustavalla tavalla”* (ks. Koivusalo 2012, 180). Hieman yksinkertaistaen totean, että markkinavetoisessa yhteiskunnassa hallinnantaito perustuu väestön elämän ja luonnollisten prosessien arvioimiseen hyödyn ja arvon käsitteiden näkökulmasta (ks. Koivusalo 2012, 209-210), mikä vahvistaa tulkintaani modernin hallinnallisuuden luoman vapauden näennäisyydestä sekä sen konnotatiivisesta luonteesta (ks. kpl 2.2.3). Lyotard kuvaa (1985, 97), että hallinnollisten toimien ja tekniikoiden tehtävänä on täten *“saada yksilöt tahtomaan sitä, mikä on tarpeen järjestelmälle, jotta se olisi suorituskykyinen”*. Turvallisuus, alue ja väestö -luentosarjansa aikana Foucault (2010b, 336-338) puhuu kuitenkin myös väestön vastakäytöksistä, jotka voivat perustavanlaatuisesti *”rikkoa”* väestön luonnollisiksi määritettyjä elämänprosesseja ja kuuliaisuussuhteita. Vaikuttavimpia vastakäytöksiä ovat olleet esimerkiksi kansannousut ja vallankumoukset, joiden lopputuloksena valta on hajautunut keskittyneistä valtamuodoista kansakunnille. Yksilötasolla oman itseyden ja elämän perustavanlaatuisen haltuunotto viittaa puolestaan asketismiin, joka Foucault’n (mt. 199-201) luonnehdinnan mukaan tarkoittaa *”eräänlaista raivostuttavaa ja nurin käännettyä kuuliaisuutta, josta on tullut egoistista itsen hallitsemista”*. Asketismi on toisin sanoen vastakäytöksen ja toisinajattelun muoto, jossa itsen äärimmäisen hallinnan ja kurinalaistamisen seurauksena yksilön ulkopuolisen auktoriteetin tai hallinnan läsnäolo käy ikään kuin tarpeettomaksi (mt.). Nykypäivänä puhutaan esimerkiksi askeettisesta elämäntavasta, johon sitoutuneena ihminen pyrkii elämään mahdollisimman luonnonläheistä ja omavaraista elämää etäällä vallitsevasta sosiaalisesta järjestyksestä.

2.3.3 Subjektin moraali ja etiikka

Itsen rakentumisen problematisoinnin kannalta on olennaista tarkastella lopuksi Foucault’n määritelmiä moraalin ja etiikan käsitteistä sekä niiden välisistä merkityseroista. Shogan & Ford (2000, 50-51) kuvaavat, että Foucault’n ajattelussa moraali ja etiikka eroavat toisistaan ennen kaikkea niiden suhteessa yksilöön. Moraalin taustalla on kysymys siitä, *“mitä minun tulee tehdä”* tai *“miten minun tulisi toimia”* (ks. Koivusalo 2012, 57). Näin ollen moraali koostuu sosiaalisesti konstruoituneista hyväksyttävän käyttäytymisen normeista ja koodeista, jotka yksilö omaksuu esimerkiksi kasvatusinstituutioiden välityksellä. Tämän lisäksi moraali kytkeytyy moraalisubjektin käsitteeseen, joka tarkoittaa yksilön tapaa muovata olemistaan ja käyttäytymistään suhteessa sääntöihin ja suhteessa toisiin ihmisiin. (Foucault 2010a, 136;

Foucault ym. 2014, 304; Shogan & Ford 2000, 50-51.) Toisin sanoen moraalit koostuu hyvän käytöksen säännöistä ja periaatteista sekä siitä, kuinka yksilö onnistuu toimimaan hyvän käytöksen koodistojen mukaisesti (Markula ja Pringle 2006, 140). Genealogisen tutkimusotteen seurauksena Foucault päätyi johtopäätökseen, että nämä ihmisen eettistä olemassaoloa määrittävät moraaliset koodistot ja arvot muodostuvat elämäolosuhteissa ja ovat siten historiallisesti kontingenteja (ks. Helen 2016, 285; Helen 2005, 95). Toisin sanoen ne ovat konteksti- ja kulttuurisidonnaisia ja täten päteviä tai ei-päteviä kulloisestakin kontekstista riippuen.

Yksilön kasvua oman moraalisen toimintansa subjektiksi voidaan tarkastella Foucault'n (2010a, 136-138) määrittelemän nelivaiheisen prosessin kautta. Helen (2016, 285) on suomentanut vaiheistukset eettisten käytäntöjen neljäksi ulottuvuudeksi. Ulottuvuudet kuvastavat moraalin käsitettä laajassa mielessä. Ne määrittävät moraalin yhtäältä käyttäytymissääntöjen kokoelmaksi ja toisaalta yksilön itseä määrittäviksi ajatteluntavoiksi (Foucault 2010a, 136-138). Ensimmäistä ulottuvuutta kutsutaan *eettisen substanssin määrittämiseksi*, jolloin yksilö rajaa hänen moraalista toimijuuttaan koskevan osa-alueen, jonka noudattaminen ja harjoittaminen määrittävät häntä moraalisen subjektina. Tämä pääaines, joksi Foucault asiaa nimittää, yhtäältä ohjaa yksilön toimintaa ja määrittää hänen sitoutumistaan käyttäytymisnormeihin ja toisaalta kehystää hänen suhdettaan esimerkiksi omiin haluihinsa (mt.). Foucault käyttää esimerkkinä uskollisuutta omaa puolisoa kohtaan. Tällöin kulttuurissa vallitsevat uskollisuuden ehdot ja rajat luovat ehdot ja rajat myös yksilölle ja hänen moraalikäyttäytymiselleen. Niitä noudattamalla yksilö näyttää moraalisesti hyvänä toimijana, kun taas uskollisuuden ehtojen ja rajojen rikkominen voidaan tuomita uskottomuudeksi.

Toinen moraalisubjektia rakentava ulottuvuus on *alvistumisen tapa*, joka tarkoittaa yksilön kykyä tunnistaa moraaliset käyttäytymissäännöt sekä häneen kohdistuvat velvollisuudet. (Mt. 136-138; Helen 2016, 286.) Shogan (1999, 90) toteaa, että tämän tavan yhteydessä on olennaista kysyä, onko yksilön moraalinen toimijuus itseohjautuvaa, jolloin se perustuu yksilön sisäisiin arvositoumuksiin vai ulkoapäin ohjattua ja sosiaaliseen kontrolliin perustuvaa. Kolmatta ulottuvuutta kutsutaan *itsen työstämiseksi* tai *eettiseksi työksi*, jossa kyse on itsen rakentamisesta ja muokkaamisesta konkreettisten ratkaisujen ja itsen tekniikoiden avulla (Foucault 2010a, 136-138; Helen 2016, 286). Neljättä ja viimeistä ulottuvuutta kutsutaan *teleologiaksi*, joka valaisee moraalisen toimijuuden ajallisuutta ja prosessimaisuutta. Teleologia viittaa siihen, että moraalisisessa toiminnassa kyse ei ole ainoastaan yksittäisestä teosta, vaan

myös tekojen jatkumosta, tavoitteista ja tarkoituksiperistä. Näihin peilaamalla voidaan arvioida moraalisubjektin toiminnan eettisyyttä suhteessa kulloisissakin konteksteissa ja elämänolosuhteissa vallitseviin moraalikäyttäytymisen koodeihin. (Foucault 2010a, 136-138; Helen 2016, 286; Shogan 1999, 90.)

Edellä kuvatut eettisten käytäntöjen ulottuvuudet määrittävät siis yksilön moraalista olemassaoloa ja toimijuutta suhteessa hänen sosiaaliseen ja kulttuuriseen kontekstiinsa. Foucault mukaan etiikka muodostuu sen sijaan kannanotoista ja pohdinnoista, joissa arvioidaan ihmisen olemassaoloa ja moraalista toimijuutta määrittäviä moraalikoodeja ja –periaatteita. Foucault’lainen etiikka toisin sanoen problematisoi kyseiset moraalikoodit, jotka asettavat ehdot ja rajat kunkin aikakauden ihmisten olemassaolon muodoille sekä moraalisesti hyvälle ja oikealle toimijuudelle. (Shogan 1999, Shogan & Ford 2000, 50-51). Shoganin (1999, 90) mukaan foucault’lainen etiikka on kiinnostunut myös tapahtumista, joiden seurauksena suhde itseän on muodostunut sekä metodeissa ja tekniikoissa, joiden avulla oman elämän eettistä subjektiutta rakennetaan. Näin ollen eettinen kysymyksenasettelu ei kohdistu niinkään moraaliseen kysymykseen siitä, “mitä minun tulee tehdä”, vaan pikemminkin kyse on siitä, millaisilla keinoilla yksilöä ohjataan kohti moraalisesti hyväksi ja oikeaksi määritettyä olemista ja toimijuutta. Eettisen problematisoinnin kohteena ovat täten moraalisen reflektion rationaliteetit sekä ongelmakohdat, jotka tulevat ilmi konkreettisissa elämäkäytännöissä (Helen 2005, 99). Täten eettisen problematisoinnin avulla sosiaalisessa ja kulttuurisessa ympäristössä vallitsevia merkitysrakenteita sekä niissä tuotettuja ehtoja, rajoja ja luokituksia voidaan tarkastella ikään kuin yksilön ja yhteisön ulkopuolelta käsin.

Eettisen problematisoinnin avulla on mahdollista myös kyseenalaistaa sellaiset sosiaalisesti konstruoidut käytännöt ja moraaliset koodit, joita reflektoidessa ilmennämme eettistä olemassaoloamme (Shogan ja Ford 2000, 49-51). Genealogisessa lähestymistavassa puhutaan “nykyisyyden kriittisestä problematisoinnista”, jolloin ihmisen eettistä olemassaoloa määrittävät moraaliset koodit ja arvot ymmärretään elämänolosuhteiden synnyttämiksi. Kuten edellä luonnehdin, ne ovat täten historiallisesti kontingenteja ja kontekstisidonnaisia (ks. Helen 2016, 285; Helen 2005, 95). Eettiseen problematisointiin palaan tuonempana luvussa 4.2 käsitellessäni foucault’laista etiikkaa soveltavia liikuntatieteellisiä tutkimuksia.

Nykyisyyden kriittisen problematisoinnin rinnalle voidaan nostaa myös jo kertaalleen mainittu transformaation eli muutoksen näkökulman huomioiminen, joka on vaikuttavan eettisen problematisoinnin kannalta elintärkeää. Problematisoinnin ei tulisi ainoastaan kuvailla ja

uusintaa ihmisten elämän eri osa-alueita koskevia ehtoja ja rajoja, vaan sosiaalisen muutoksen näkökulmasta ongelmakohtia tulisi myös kyseenalaistaa, haastaa ja laajentaa (Jokinen ym. 2016, 98-99; Fairclough 1992, 28-29). Lyotard (1985, 8) kuvaa, että “[p]ostmoderni tieto ei ole silkka vallanpitäjien väline. Se hioo herkkyyttämme eroille ja vahvistaa kykyämme kestää yhteismitattomuutta”. Voidaankin ajatella, että ehtojen ja rajojen kyseenalaistaminen avartaa ja luo edellytyksiä esimerkiksi monimuotoisuudelle ja ihmisten väliselle yhdenvertaisuudelle.

3 VALTA-ANALYYSIÄ KOHDENTAVAT KÄSITTEET

Helen (2016, 21-22) kirjoittaa, että ihmistieteellinen keskustelu lähestyy elämän hallittavuuden ongelmaa kysymällä, miten elää hyvin. Kysymys on myös moraalifilosofinen, sillä hyvän käsite kytkeytyy sekä hyvää käytöstä määrittäviin moraalikäyttäytymisen koodeihin että yksilön kykyihin noudattaa kyseisiä koodeja (Markula & Pringle 2006, 140). Poliittisesta näkökulmasta lähestyttäessä kysytään sen sijaan, miten hallita hyvin (Helen 2016, 22). Näin ollen hyvän käsite kytkeytyy olennaisella tavalla myös modernin hallinnallisuuden tematiikkaan. Hallinnan käytännöillä, kuten väestön elämäntapojen ja toiminnan normittamisella, tavoitellaan yhtäältä ihmisten arvostamia eli hyvänä pitämiä asioita. Näitä ovat esimerkiksi yksilön vapaus, turvallisuus, onnellisuus ja terveys. Toisaalta samaiset hallinnalliset käytännöt edistävät myös vallankäytön strategisia päämääriä sekä yhteiskunnallista jatkuvuutta. Näin ollen hallinnalliset käytännöt kytkeytyvät myös moraalisaätelyn käsitteeseen, joka nousee esille esimerkiksi suomalaista dopingin moraalisaätelyverkostoa ja sen rakenteita ja toimintaa käsittelevässä tutkimuksessa (Oja 2018; ks. kpl 1).

Tässä pääluvussa nostan valta-analyttisen tarkastelun rinnalle *hyvän* käsitteen sekä sen erilaiset muunnelmät. Hyvä on käsitteenä yhtäältä äärimmäisen universaali, toisaalta sen on myös äärimmäisen yksilö- ja kontekstisidonnainen. Samalla se kytkeytyy ihmiselämän ja ihmisen olemassaolon kysymyksiin ajattomalla ja aina ajankohtaisella tavalla. Tämän seurauksena hyvä voi tuntua käsitteenä usein jopa liian tutulta määriteltäväksi. Tämän pääluvun tavoitteena on kuitenkin pysähtyä hetkeksi hyvyyden tematiikan ympärille. Luon aluksi katsauksen hyvän käsitteen merkityssisältöön George von Wrightin (2001) *Hyvän muunnelmät* -käsiteanalyysin avulla. Tämän jälkeen esitelen kuvailevasti viisi hyvän muotoa eli muunnelmaa. Luvun loppupuolella tarkastelen kuudetta hyvän muotoa, *ihmisen hyvää* ja aivan lopuksi *hyvää ihmistä*.

3.1 Tämä on hyvä?

Teoksessaan *Hyvän muunnelmät* (eng. *Varieties of Goodness* 1963) von Wright muodostaa pluralistisen kuvauksen hyvän erilaisista käyttötarkoituksista. Teoksen pääpaino on hyvän käsiteanalyttisessä tarkastelussa, jonka tarkoituksena on kuvata hyvän ja sen sukulaiskäsitteiden ympärille muodostuvaa laajaa käsitekenttää. Tällä käsitekentällä ilmenee

lukuisia erilaisia merkityksiä, jotka ovat olemassa moniarvoisessa, mutta samalla sopusointuisassa suhteessa keskenään. (von Wright 2000, 6-7; Jakola 2015, 2.)

Jakola (2014, 1-4) tiivistää, että von Wrightin hyvän muunnelmat –käsiteanalyysin lähtökohtana ovat arvokäsitteet eli hyvän erilaiset ilmenemismuodot. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että teoksessa ei käsiteltäisi lainkaan moraalifilosofian kannalta olennaisia kysymyksiä, kuten teon moraalista hyvyttä tai pahuutta. Von Wrightin (2001, 24) mukaan ennen tarttumista moraalisiin hyvyyden kysymyksiin, tulee kuitenkin ymmärtää, mitä hyvä perusolemuksestaan tarkoittaa. Hän kuvaa hyvää yhdeksi etiikan esikäsiteeksi, jonka perusolemuksen ja perusmuotojen ymmärtäminen mahdollistaa niin sanottuja toissijaisten hyvyyden muotojen määrittämisen, joita ovat esimerkiksi moraalisesti *hyvä toiminta*, *hyve*, *velvoite* ja *velvollisuus* sekä *oikeus*.

Hyvän käsitteen voidaan sanoa olevan perusolemuksestaan hämmentävän rikas. Voimme kutsua sadetta ja poutaa, liikuntaa ja lepoa sekä paastoa ja ruokaa hyväksi kyseenalaistamatta käsitteen käyttöä täysin vastakkaisissa merkitysyhteyksissä. Von Wright (mt. 42, 46) toteaa, että hyvä on käsitteenä omalaatuinen, mieltä askarruttava, mutta ei kuitenkaan epämääräinen tai moniselitteinen. Hyvän saamat merkitykset ja käyttömahdollisuudet eivät perustu kielellisiin sattumiin, vaan käsitteen erilaisten muotojen välillä voidaan nähdä universaaleja ja loogisia yhtäläisyyksiä. Samalla tavoin kuin suomen kielessä esiintyy sana hyvä monissa eri muodoissa ja konteksteissa, on englannin kielen sanalla *good*, saksan kielen sanalla *gut* ja venäjän kielen sanalla *dobryj* yhtä lailla valtavat ja suomen kielisen hyvän kanssa samankaltaiset käyttötavat ja ilmenemismuodot. Von Wrightin (mt. 41-42) mukaan hyvä ei siis ole merkityksiltään sattumanvaraisena ja moniselitteisenä. Sen sijaan käsitteen saamat kulloisetkin merkitykset ja merkitysten kriteerit voivat olla epämääräisiä merkityspenusteiden konteksti- ja subjektisidonnaisuudesta johtuen.

3.2 Hyvän muodot

Von Wright (2001) nimeää hyvän perusmuodoiksi a) *välineellisen hyvän* b) *teknisen hyvän* c) *utilitaarisen hyvän*, d) *terveydellisen hyvän* ja e) *hedonisen hyvän* sekä f) *ihmisen hyvän*. Tässä alaluvussa esittelen viisi ensimmäistä hyvän muotoa (a-e) sekä niiden väliset erot ja yhtäläisyydet pääpiirteittäin ja kuvailevasti. Von Wright puhuu hyvän muodoista sekä ihmisen että jonkin olennon hyvän ja hyvinvoinnin näkökulmista. Tässä tutkimuksessa puhun *hyvästä*

ainoastaan ihmisen ja itsen rakentumisen viitekehyydessä. Kuudennen hyvän muodon, *ihmisen hyvän*, esittelen alaluvussa 3.3.

3.2.1 Välineellinen hyvä

Välineellinen hyvä viittaa nimensä mukaisesti jonkin välineen, kuten työkalun tai muun käyttöesineen hyvyyteen ja sopivuuteen tietyssä käyttötarkoituksessa. Välineellisen hyvyyden määrittäminen riippuu näin ollen käyttöyhteydestä, käyttäjästä ja käyttäjän arviointitavasta, minkä seurauksena on subjekti- ja kontekstisidonnaista, täyttääkö väline hyvyyden kriteerit. (von Wright 2001, 49-51.) Täten hyvän arvostelma ei ole kytköksissä ainoastaan itse välineeseen, vaan arvostelmaan vaikuttavat käyttäjän subjektiiviset arvioinnin tavat. Esimerkiksi urheiluvälineiden, kuten tennis- tai golfmailan hyvyys määrittyy käyttäjän henkilökohtaisten ominaisuuksien ja taitotason (vrt. *tekninen hyvä*), mieltymysten (vrt. *hedoninen hyvä*) sekä peliolosuhteiden (vrt. *välineellinen; tekninen; utilitaarinen hyvä*) mukaan. Voidaan siis havaita, että täten rajanveto välineellisen hyvän ja välineellisen huonouden välillä on hyvin häilyvä: yksi pelaaja voi pitää tiettyä mailaa erittäin hyvänä, kun taas toinen pelaajaa voi arvioida saman mailan itselleen erittäin huonoksi ja epäsopivaksi. (Mt. 55-58.)

Välineellisen hyvän kriteereitä hyödynnetään myös määritellessämme ihmisen hyvyyttä. Tällöin hyvän ihmisen tai esimerkiksi hyvän työntekijän hyvyyttä voidaan määritellä arvioimalla, kuinka *hyvin* yksilö palvelee käytöksellään, toiminnallaan ja osaamisellaan esimerkiksi jonkin organisaation, yhteisön tai yhteiskunnan tarkoituksia (ks. kpl 3.3 *Hyvä ihminen*). Välineellinen hyvä on sidoksissa myös seuraavaksi esiteltävään tekniseen hyvyyteen, joka on edellytyksenä erilaisten päämäärien tavoittelemiselle ja saavuttamiselle.

3.2.2 Tekninen hyvä

Tekninen hyvä kuvastaa ensisijaisesti taitoja, kykyjä ja osaamista, joita henkilö voi hankkia ja kehittää. Tekninen hyvyys kytkeytyy tiettyyn toimintaan ja kykyyn hallita kyseisen toiminnan edellyttämät tiedot ja taidot. Täten tekninen taitavuus, tietämys ja ymmärrys palvelevat henkilöä jossakin tietyssä tehtävässä: toisin sanoen henkilön voidaan sanoa olevan *hyvä jossakin*.

Myös teknisen hyvyyden arvioinnissa voi rajanveto hyvän ja huonon välille olla toisinaan vaikeaa ja epämääräistä. Teknistä hyvyttä arvioidaan tietyn vaatimustason tai indikaattoreiden avulla, jotka riippuvat toiminnan kontekstista ja päämäärästä. Näin ollen arviointiin vaikuttaa myös vertailuaste, mikä mahdollistaa myös paremmuuden arvioimisen: nopeampi juoksija on *parempi* kuin toiseksi tullut. Samoin hitain juoksija on kyseisen kisan *huonoin*, mikä ei kuitenkaan tarkoita, että hän olisi automaattisesti *huono* juoksija. (Von Wright 2001, 73-75) Tähän liittyen von Wright (mt. 72-73) myös painottaa, että teknisesti taitamaton ja tehtävään soveltumatonta henkilöä ei voida leimata perusolemukseltaan ”huonoksi tai pahaksi ihmiseksi”. Tässä on siis ero välineellisen hyvän ja teknisen hyvän välillä. Väline voi olla välineenä huono ja käyttökelvoton, mutta ihmistä ei sen sijaan voida pitää ihmisenä huono, vaikka hän ei hallitsisikaan jotain olennaista taitoa.

Tekninen hyvä voidaan nähdä myös terveydellisenä hyvänä: esimerkiksi vahva ja terve sydän palvelee ruumiin toimintoja ja näin ollen ihmisen hyvää. Voidaankin havaita, että teknistä hyvää on mahdollista kehittää, jotta esimerkiksi ihmiskeho palvelisi kokonaisvaltaista terveyttä ja hyvinvointia entistäkin paremmin. (von Wright 2001, 96-99.)

3.2.3 Utilitaarinen hyvä

Utilitaarisen hyvän yhteydessä von Wright käyttää myös ilmaisuja ”*olla hyväksi jollekin*”, *hyväntekevä* ja *hyödyllinen*. Termien käytössä on eroja, mutta niiden yhdistävänä tekijänä on käsitys ihmisen hyvän, hyvinvoinnin tai terveyden edistämisestä tai suojelusta. *Hyväntekeväksi* voidaan kutsua esimerkiksi lääkettä, joka parantaa ja palauttaa ihmisen terveyden edistäen samalla kokonaisvaltaisesti *ihmisen hyvää*. Jonkin taidon, esimerkiksi vieraan kielen hallitseminen, voi *olla* ihmiselle *hyväksi*, mikä lisää henkilön kysyntää esimerkiksi työmarkkinoilla. *Hyödylliseksi* von Wright kuvaa puolestaan esimerkiksi *hyveitä*, kuten rehellisyyttä ja rohkeutta, jotka eivät itsessään edistä ihmisen hyvää, pikemminkin suojaavat sitä. (von Wright 2001, 81-83.)

Täten utilitaarisen hyvän muodot välineellisen hyvän kaltaisesti edistävät henkilön mahdollisuuksia saavuttaa jokin tietty päämäärä (von Wright 2001, 84.) Hyväntekevän vastakohtiksi von Wright mainitsee muun muassa *haitallisen*, *pahaatekevän* ja *vahingollisen*, joilla sen sijaan kuvataan asioita, tapoja, toimintaa sekä myös instituutioita ja lakeja, jotka heikentävät ihmisen hyvää tai hänen mahdollisuuksiaan toimia toivomallaan tavalla (mt. 86-87, 90).

3.2.4 Terveydellinen hyvä

Von Wright (2001, 96) määrittelee *terveyden* ruumiin ja hengen tai ruumiin, tietoisuuden ja sielun osatekijöistä muodostuvaksi *ihmisen hyvinvoinniksi*. Terveydellistä hyvää tukevat sekä ruumiin elimet että erilaiset persoonalliset ominaisuudet ja kyvyt, kuten hyvä muisti ja ymmärryskyky. Näin ollen terveydellisellä hyvällä on yhtäläisyyksiä välineellisen ja teknisen hyvyyden kanssa. Terveydellinen hyvä riippuu olennaisesti ruumiin elimien kyvystä tukea ja palvella koko ruumiin toimintaa ja siten ihmisen kokonaisvaltaista terveyttä. Erona teknisen ja terveydellisen hyvän kanssa on kuitenkin, että ensin mainittu on saavutettu tavallisesti harjoittelun kautta, kun taas jälkimmäiset ovat ennemminkin synnynnäisiä. Toisaalta myös synnynnäisiä kykyjä ja ominaisuuksia on mahdollista vahvistaa ja kehittää esimerkiksi fyysisten ja psyykkisten harjoitteiden avulla, jolloin hyvinvoiva keho ja mieli palvelevat ihmisen kokonaisvaltaista terveyttä ja hyvinvointia. Täten terveydellisen hyvän piirteenä on, että se palvelee ensisijaisesti henkilön itsensä hyvää ja välillisesti toisten hyvää. (Mt. 96-104.)

Von Wright (2001, 105-106) myös pohtii, että terveydellisen hyvyyden mittapuuna toimii määritelmä *normaaliudesta*. Ihmisruumiin ja -mielen tehtävänä on mahdollistaa elämästä suoriutumisen. Mikäli jokin ruumiinosa ei toimi *hyvin* eli normaalisti, puhutaan von Wrightin mukaan epänormaaliuden, huonouden tai sairauden tilasta. Hän kuitenkin toteaa myöhemmin, että normaaliuden määrittelemisen on epämääräistä ja määritelmiä on haastava soveltaa johtuen ihmisten yksilöllisistä ominaisuuksista sekä erilaisista elämänolosuhteista (mt. 110). Havainto kytkeytyy Foucault'n ajatteluun, jossa hän kyseenalaisti ja kritisoi sosiaalisessa todellisuudessa kulloinkin vallitsevia normaaliuden määrittelemisen ehtoja ja rajoja (ks. kpl 2.2.1).

3.2.5 Hedoninen hyvä

Von Wright (2001, 113-114) jakaa hedonisen hyvän kolmeksi mielihyvän muodoksi, joista ensimmäinen on *passiivinen mielihyvä*. Passiivinen mielihyvä kytkeytyy henkilön aistimukseen, jolloin hyvä maku, hyvä elokuva tai esteettinen ympäristö voivat tuottaa mielihyvän tunteen ilman, että henkilön tarvitsisi itse juurikaan ponnistella mielihyvän kokemuksen eteen. Täten passiivinen mielihyvä on sidoksissa subjektiivisiin kokemuksiin siitä, mistä henkilö pitää ja nauttii. (Mt. 117, 129.)

Toinen mielihyvän muoto on *aktiivinen mielihyvä*, joka liittyy ihmisen toimintaan (von Wright 2001, 114, 134). Aktiivinen mielihyvä edellyttää siis henkilöltä itseltään aktiivisuutta, eikä sitä

siten saavuteta yhtä vaivattomasti kuin passiivista mielihyvää. Aktiivinen mielihyvä on näin ollen sukua myös tekniselle hyvälle. Mikäli henkilö nauttii esimerkiksi juoksemisesta, hän pyrkii kehittymään siinä teknisesti, jolloin juokseminen mitä todennäköisemmin tuottaa yhä suurempaa nautintoa.

Kolmanneksi mielihyvän muodoksi von Wright (2001, 114) kutsuu *tyytyväisyyttä*. Tyytyväisyys syntyy siitä, kun henkilölle tärkeät tarpeet ja toiveet täyttyvät. Täten se kytkeytyy sekä ihmisen terveydelliseen hyvään ja hyvinvointiin että *onnellisuuteen*. Tätä kuvaan tarkemmin seuraavassa alaluvussa, joka käsittelee ihmisen hyvää.

3.3 Ihmisen hyvä

Ihmiskäsitysten moninaisuus, hyvän kontekstuaalisuus sekä ihmisen kokemusmaailman subjektiivisuus valaisevat jo osaltaan sitä, miksi ihmisen hyvä hyvinvoinnin ja onnellisuuden synonyyminä on hyvän muunnelmista haastavin määriteltävä. Samanaikaisesti von Wright (2001, 147) kuvaa ihmisen hyvää koko käsiteanalyysinsä keskeisimmäksi ja sisältöä yhdistäväksi käsitteeksi. Ihmisen hyvä eroaa aiemmin kuvatuista hyvän muodoista ennen kaikkea siitä syystä, että sitä, toisin kuin muita hyvän muotoja, voidaan määritellä pitkälti muiden hyvän muotojen ehdoilla (ks. Kpl 3.1.1; von Wright 2001, 47). Toisin sanoen jokainen viidestä aiemmin esitellystä hyvän perusmuodosta saa oman funktion ihmisen hyvän edistäjänä. Tämä kuvastaa yhtäältä ihmisen hyvinvoinnin kokonaisvaltaisuutta ja subjektiivisuutta ja toisaalta sen kytkeytymistä sosiaalisiin suhteisiin ja ympäristötekijöihin. Ihmisen hyvää voidaan täten arvioida sekä subjektiivisesti yksilön itsensä toimesta että objektiivisesti kolmannen osapuolen toimesta. Täten ihmisen hyvän arvioiminen kytkeytyy olennaisella tavalla itsen rakentumisen prosessiin ja problematiikkaan, jossa yksilön itsesuhteeseen ja kokemusmaailmaan pyritään vaikuttamaan erilaisten hallinnallisten keinovalikoimien, kuten tieto- ja totuus käsitysten, avulla.

Von Wright (2001, 148) nimeää hyvinvoinnin ja ihmisen hyvän toistensa synonyymeiksi. Hieman yksinkertaistaen voidaan sanoa, että hyvinvointi rakentuu kahdesta aspektista. Ensimmäinen näistä on terveyden aspekti (*vrt. terveydellinen hyvä & utilitaarinen hyvä*), joka kuvaa yksilön tarpeiden ja halujen täyttymistä ja toiseksi mielihyvän aspektista (*vrt. hedoninen hyvä*), jonka seurauksena yksilö voi kuvata oloaan onnelliseksi (mt. 111). Muihin hyvän perusmuotoihin verrattuna hyvinvointi on von Wrightin (mt. 149-150) mukaan laajempi ja

tärkeämpi käsite sen kausaliteetista johtuen. Hyvinvointi toisin sanoen kuvastaa sitä, miten erilaiset asiat ja toiminnot vaikuttavat ihmisen kokemukseen hyvästä.

Hyvinvoinnin aspektien lisäksi ihmisen hyvä käsittää myös onnellisuuden olotilan, jolla on ajallinen ulottuvuus ja jonka ihminen voi saavuttaa samoin kuten päämäärän. Von Wright (mt. 111-112, 149-150) kutsuukin onnellisuutta hyvinvoinnin kruunuksi ja kukoistukseksi; Onnellisuuden tilassa yksilölle olennaiset tarpeet ja halut täyttyvät hänelle keskeisillä elämän osa-alueilla, jolloin yksilö kokee olevansa tyytyväinen (mt. 157). Tyytyväisyys voi kuitenkin olla toisinaan varsin hetkellistä, mutta onnellisuus sitä vastoin käsitetään pysyvämmäksi olotilaksi: Se ei katoa, vaikka ihmisen muuttuvat olosuhteet aiheuttaisivatkin toisinaan tyytymättömyyden tunnetta (mt. 163).

Onnellisuuden ja tyytyväisyyden tavoittelussa keskeiseksi nousee aktiivisen mielihyvän käsite hedonisen hyvän alamuotona (ks. kpl. 3.2.5). Von Wright (2000, 159-161) kuvaa, että aktiivisen mielihyvän avulla ihmisen on mahdollista vaikuttaa sekä omaan että toisten hyvinvointiin. Samalla on keskeistä pyrkiä säilyttämään tasapaino hyvinvointia edistävien aspektien välillä, jotta yhtä osa-aluetta ei edistetä muiden kustannuksella. Mikäli yksilön hyvinvoinnin osa-alueiden välinen tasapaino horjuu, voi yksilö aktiivisen mielihyvän kautta muuttaa toimintaansa ja alkaa valita toisin. Täten aktiivinen mielihyvä kytkeytyy edellisessä pääluvussa kuvattuihin itsehallinnan ja itsen teknologioiden käsitteisiin sekä eettisen toimijuuden ulottuvuuksiin, jotka tarjoavat yksilölle mahdollisuuden määrittellä tietyissä hallinnallisuuden asettamissa strategisissa rajoissa hänen oman asemansa ja toimijuutensa perusteita ja muotoja (ks. kpl 2.3).

Aktiivinen mielihyvä ja itsehallinnan keinot kuvastavat kuitenkin varsin liberalistista ajatusmaailmaa ja materialistista elämäntapaa, jossa painottuu käsitys ihmisestä niin sanottuna oman elämänsä valtiaana. Von Wrightin (2000, 164) mukaan onnellisuus ei kuitenkaan "asu" olosuhteissa, vaan se on ikään kuin yksilön ja hänen elämismailmansa välinen vuorovaikutteinen suhde. Täten onnellisuus voidaan liittää ihmisen arvomaailmaan ja elämänasenteeseen, jotka luovat muuttuvia elämänolosuhteita pysyvemmän perustan ihmisen olemassaololle ja toimijuudelle (von Wright 2001, 164, 168; Tiberius 2008). Tiberius (2008, 67, 82-83) kuvaa, että kokonaisvaltaisen ja tasapainoisen hyvinvoinnin ja onnellisuuden tavoittelu edellyttääkin yksilöltä arvojen reflektointia sekä arvovalintojen tekoa tilannekohtaisesti. Jos yksilö kokee esimerkiksi ihmissuhteet arvokkaiksi oman hyvinvoinnin kannalta, mutta laiminlyö niitä toistuvasti priorisoimalla muut elämän osa-alueet sosiaalisia suhteita tärkeämmiksi, voi tämä heikentää yksilön hyvinvointia ja onnellisuutta (ks. von Wright

2001, 161). Täten onnellisuus ei ole niinkään riippuvainen tietynlaisista elämänolosuhteista, vaan siitä, miten hän kykenee toimimaan niissä suhteessa arvositoumuksiinsa.

3.4 Hyvä ihminen

Von Wright (2001, 216) käsittelee hyvää ihmisen määreenä vain lyhyesti hyvän toiminnan yhteydessä. Hän lähestyy hyvän ihmisen määrittelemistä ensinnäkin kolmannen persoonan arvostelmasta käsin: Hyvä ihminen on jotain sellaista, mikä palvelee toisten ihmisten tai instituutioiden hänelle asettamaa tarkoituserää. Toisin sanoen hän täyttää hänelle asetetun aseman tai roolin sekä rooliin liitetyt sosiaaliset odotukset *hyvin* (von Wright 2001, 217; ks. Allardt & Littunen 1975, 24-25). Tällaisen lähestymistavan perusteella ihmisen hyvyys nähdään ensinnäkin välineellisenä hyvänä, jolloin yksilö edistää roolinsa kautta muiden ihmisten päämääriä tai etuja. Toisekseen ihmisen hyvyys näyttäytyy teknisenä hyvyytenä eli osaamisena, jota edellytetään roolista ja siihen kuuluvista tehtävistä selviytymiseen (von Wright 2001, 217). Toisin sanoen ihminen tunnistaa paikkansa yhteisön jäsenenä ja kykenee toimimaan siinä sosiaalisesti hyväksi ja oikeaksi katsotulla tavalla.

Hyvää ihmistä voidaan kuitenkin tarkastella myös moraalisen hyvyyden ja erinomaisuuden kautta. Von Wrightin (2001, 219) mukaan ihmisen hyvä moraalisenä käsitteenä edellyttää täten pohdintaa *hyveestä* ja *oikeudenmukaisuudesta*, joita hän käsittelee käsiteanalyysinsä neljässä viimeisessä luvussa. Von Wright kuvaa hyveitä luonteenpiirteiksi, joita voi hankkia, kehittää ja vaalia. Ne voidaan myös jaotella yksilön omaa hyvinvointia ja toisten hyvinvointia edistäviin hyveisiin. Täten hyveiden ja toiminnan välillä on kytkös, joka määrittelee ihmisen hyveellisyttä ja toisaalta myös oikeudenmukaisuutta. Von Wright (2001, 233-234) puhuu "*oikean menettelytavan valinnasta*", joka eräänlainen valintatilanne. Ihmisen on arvioitava, mikä kulloisessakin tilanteessa on hyvää ja oikein. (Mt. 232-233.) Täten hyveet ovat vahvasti kytköksissä myös yksilön ja yhteisön arvoihin (Kylliäinen 2021, 8).

Valinnan ja toiminnan hyveellisuuden arviointiasteikkona toimii ihmisen hyvän ja hyvinvoinnin edistäminen. Oikeaa menettelytapaa koskevissa valintatilanteissa mitataan ihmisen kykyä tasapainotella järjen (*l. hyveiden*) ja tunteiden (*l. intohimon*) välisessä ristivedossa. Toisaalta oikean menettelytavan valinta edellyttää myös omien ja yhteisön arvositoumusten arvottamista: Ihmisellä voi olla monta arvokasta asiaa rinnakkain, jolloin hänen on arvioitava, mikä kyseisessä tilanteessa on *arvokkain* (ks. esim. Tiberius 2008, 67, 77). Tästä esimerkkinä on *kohtuullisuus* hyveenä, jonka mukaan toimiminen voi edellyttää ihmiseltä

itsehillintää sellaisissa tilanteissa, joissa mielihyvän ja nautinnon saaminen houkuttaisivat (von Wright 2001, 236). Toinen hyve, josta von Wright puhuu, on *rohkeus*. Sen avulla ihminen voi voittaa esimerkiksi häntä rajoittavan ja lamaannuttavan pelon tunteen. Rohkeuden avulla voidaan myös pelastaa hädässä olevia. Von Wright (2001, 244-245) pohtii, että ihmisen rohkeudesta voi olla myös haittaa sekä hänelle itselleen että yhteisölle mikäli hän valjastaa hyveensä esimerkiksi varkauden tai muun rikoksen tekemiseen. Foot (2002, 114-115; ks. Kylliäinen 2021, 81) kuitenkin huomauttaa, että rohkeutta, jolla saadaan aikaan pahoja asioita, ei voida lainkaan edes kutsua hyveeksi.

Von Wright (2001, 238-239) nimittää hyveitä myös itsekontrollin eri muodoiksi. Itsekontrollia hän kuvaa itsehillinnäksi ja harkintakyvyksi, jonka avulla ihminen voi välttyä tunteiden tuuliajolta ja jotka suojaavat yksilön omaa hyvinvointia vahingoilta. Samalla itsekontrolli kytkeytyy myös itsekurin ja itsehallinnan käsitteisiin, joita harjoittamalla yksilön voidaan nähdä edistävän strategisen vallan tavoitteita (ks. kpl 2). Nämä viittaavat toisaalta myös *oikeudenmukaisuuden* ja *moraalisen velvollisuuden* noudattamiseen, joita von Wright (310, 336) pohtii hyvän ihmisen määrittelemisen yhteydessä. Hyväksi, oikeudenmukaiseksi ja vastuuntuntoiseksi ihmiseksi voidaan kutsua henkilöä, joka yhteisön jäsenenä edistää yhteistä hyvää hoitamalla hänelle kuuluvat velvollisuudet ja tehtävät. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna ihmisen oikeudenmukaisuus ja moraalisen velvollisuuden noudattaminen ovat utilitaarista hyvää ensisijaisesti yhteisön näkökulmasta. Von Wright kutsuu tätä myös *julkiseksi hyödyllisyydeksi*. (Mt. 335-336.) Yksilön näkökulmasta katsottuna tämä ilmenee sen sijaan velvoitteena tai velvollisuutena, joka kohdistuu hänen olemiseensa ja toimijuuteensa osana sosiaalista todellisuutta.

4 KATSAUS AIEMPIIN TUTKIMUKSIIN

Foucault’lainen valta-analyysi ja sen sisältämät kysymykset vallasta, tiedosta ja subjektiviteetista tarjoavat rikkaan käsitteistön ja näkökulmien kirjon urheilijan itsen rakentumisen tarkastelulle. Tässä pääluvussa kohdennan kahdessa edellisessä luvussa rakentamani käsitteellisen viitekehyksen huippu-urheilun ilmiökentälle. Tarkastelen aiempia foucault’laisia valta-analyysejä huippu-urheilusta sekä urheilijan asemasta osana huippu-urheilun sosiaalista todellisuutta. Ensimmäisessä alaluvussa nostan esille tutkimuksia, joissa Foucault’n tulkintaa etiikasta on sovellettu huippu-urheilussa vallitsevien moraalisten ehtojen ja rajojen kysymysten tarkastelussa. Toisessa alaluvussa esitelen tutkimuksia, jotka kuvastavat huippu-urheilussa ilmeneviä valtasuhteita sekä urheilijan asemaa tiedon ja vallan objektina. Peilaan myös toisen alaluvun havaintoja foucault’laiseen urheiluetiikkaan.

4.1 Urheilijan subjektiviteetin prosessi

Debra Shogan (1999) puhuu teoksessaan *The Making of high-performance athletes – Discipline, Diversity, and Ethics* urheilijoista hybrideinä (eng. *hybrid athletes*), joiden identiteetti rakentuu sekä urheilun sisäisten että ulkoisten osatekijöiden vuorovaikutuksessa. Urheilun ulkoisilla tekijöillä Shogan (mt.) viittaa erilaisiin diskursiivisten käytänteiden verkostoihin, jotka ilmenevät esimerkiksi urheilun ulkopuolisissa ihmissuhteissa ja yhteisöissä. Urheilijan identiteetti muodostuu myös suhteessa kansalaisuuteen ja sukupuoleen sekä yhteiskunnassa vallitseviin arvoihin, normeihin ja populaarikulttuuriin. Tämän lisäksi urheilijan identiteettiin vaikuttavat urheilun ja lajikulttuurin sisäiset, kilpailulliset standardit, joiden avulla legitimoidaan urheilun harjoittamisen tavat ja suorituskyvyn parantamisen teknologiat. Täten urheilijan, kuten kenen tahansa yksilön, identiteetti muodostuu itsen rakentumisen prosessin kautta, jossa erilaiset yksilölliset ja sosiaaliset osatekijät ikään kuin kilpailevat keskenään vaikutusvallasta. Nämä osatekijät voivat olla päällekkäisiä ja myös ristiriitaisia suhteessa toisiinsa, minkä seurauksena urheilijan identiteetin rakentuminen näyttää erittäin kompleksisena ilmiönä. (Shogan 1999, 45.)

Urheilijan identiteetin rakentuminen kytkeytyy Foucault’n kolmen kokemuksen muodon historialliseen tarkasteluun. Tiedon, vallan ja subjektiviteetin kysymysten näkökulmista voidaan analysoida, miten urheilija rakentuu subjektiksi yhteiskunnassa ja kulttuurissa

kulloinkin vallitsevien totuuskäsitysten ja moraalisten periaatteiden vaikutuksen alaisena (ks. Markula & Pringle 2006, 137). Aiheesta on tehty useita tutkimusartikkeleja, joista nostan esille tutkimusasetelmani kannalta keskeisiä havaintoja. Manley ym. (2016) tarkastelevat, kuinka institutionalisoituneet normit ja käytännöt vaikuttavat nuorten jalkapalloilijoiden toimijuuden ja aseman määrittämiseen ja rakentumiseen yhdessä Englannin Valioliigan alaisessa jalkapalloakatemiassa. Tutkijoiden mukaan organisaatio toimii viitekehyksenä valtasuhteille sekä normatiivisille käyttäytymisen säännöille ja käytänteille, joiden avulla tuotetaan niin sanottuja hiljennettyjä subjekteja (Manley ym. 2016, 233, 237). Organisaation valmentajille, tukihenkilöille sekä pelaajille tehdyissä haastatteluissa nousee esille pelaajakehityksessä vallitseva kurinalaistamisen eetos, jossa painotetaan jalkapalloilijan asemaan asettumisen kokonaisvaltaisuutta (*eng. notion of being a '24/7 footballer'*). Eetoksessa korostetaan, että kehitys ja menestys ovat saavutettavissa, kun pelaaja omaksuu organisaation arvojen mukaisen, hyvän ja mukautuvan pelaajan identiteetin ja asenteen. Täten organisaation jäsenet sekä tuottavat että valvovat nuoren jalkapalloilijan identiteetin rakentumista pyrkien samalla hiljentämään vaihtoehtoisten identiteettien muodostumista. Vaihtoehtoisilla identiteeteillä tarkoitetaan urheilijuuden ulkopuolisia rooleja, jotka mahdollistaisivat jalkapalloorganisaatiossa vallalla olevien eetosten, diskurssien ja totuuskäsitysten kyseenalaistamisen. (Mt.) Samankaltaisia havaintoja tekevät myös Avner ym. (2017) tarkastellessaan urheiluvalmentajien keinoja rationalisoida ja vahvistaa käyttämiään valmennus- ja harjoitusmetodeja vetoamalla hauskuuteen ja hauskanpitoon. Artikkelissaan "*Good Athletes Have Fun*": a Foucauldian reading of university coaches' uses of fun tutkijat osoittavat, että hauskuuden normalisointi ja kytkeminen osaksi harjoituskäytäntöjä ovat keinoja vähentää esimerkiksi valmennusmetodeihin kohdistuvaa kritiikkiä. Hyvällä urheilijalla ja hyvällä tiimipelaajalla on hauskaa ja mikäli ei ole, voidaan urheilija määritellä hyvän urheilijan vastakohdaksi. Tämän varjopuolena on kuitenkin, että kritiikin tyrehtyttämisen seurauksena harjoitusmetodeja ei haasteta riittävästi, jolloin myös uudenlaisten ja tehokkaampien valmennuskäytänteiden luominen hidastuu tai estyy kokonaan. (Avner ym. 2017, 57-58.)

Anna-Liisa Ojala (2018) nostaa esille urheilijan vaihtoehtoisten identiteettien "rinnakkaiselon" tarkastellessaan nuorten jääkiekkoilijoiden subjektiviteetin rakentumista artikkelissaan *Being an athlete and being a young person: Technologies of the self in managing an athletic career in youth ice hockey in Finland*. Artikkelissa lähestytään urheilijan rooliin asettumista ensinnäkin moraalisenä kysymyksenä, jonka esittäminen tulee aiheelliseksi, kun urheilija alistuu tiukan kontrollin ja ohjauksen alaiseksi (Ojala 2018, 311). Toisekseen artikkelissa

selvitetään urheilijoiden tapoja problematisoida moraalisia koodeja, jotka määrittävät heidän toimintaansa ja toimijuuttaan urheilijoina (mt. 310-311). Ojala (2018) kuvaa, että nuoren jääkiekkoilijan rooli on määritelty sosiaalisesti, ja roolin ehtoja ja rajoja uusinnetaan institutionalisoituneissa käytänteissä, kuten valmentaja-urheilija-suhteessa. Samanaikaisesti nuori urheilija on kuitenkin myös nuori ihminen, mikä voi aiheuttaa yksilön elämässä rooliristiriitoja sekä ristiriitaista roolikäyttäytymistä.

Worthman ja Troiano (2016, 278) kuvaavat, että yksilö voi objektivoida itsensä subjektipositioon (*esim. hyvä opiskelija, hyvä urheilija*), jonka moraaliset kriteerit on määritelty valtasuhteissa. Tällöin yksilö määrittää itseään ja rakentaa identiteettiään ulkoisten odotusten ja vaatimusten perusteella. Yksilö voi halutessaan kuitenkin rikkoa kurinalaistetun urheilijan elämän rajoja asettumalla ”tavanomaisen” nuoren ihmisen positioon (Ojala 2018, 312). Tällaisissa tapauksissa yksilö voi kuitenkin pyrkiä peittämään, vaientamaan ja ”naamioimaan” toimintaa, joka on ristiriidassa ”hyvän” ja ”sallitun” toimijuuden kanssa (Worthman ja Troiano 2016). Jonkin elämän osa-alueen naamioiminen ja vaientaminen kuvastaa näin ollen valtasuhteiden voimaa yksilön itseyttä ja itseyden rakentumista kohtaan. Gerdin ym. (2018, 26) toteavat, että Foucault’n kurivallan analyysiä on tästä johtuen hyödynnetty huippu-urheilun ”tuotantokoneiston” tarkastelussa, jonka tavoitteena on tuottaa tottelevaisia ja normalisoituja urheilijoita kuriteknologioiden avulla.

Samanaikaisesti yksilöllä on tietyssä määriin käytössä itsehallinnan keinoja, jotka mahdollistavat valtasuhteissa määrittelyistä moraalikäyttäytymisestä poikkeavien valintojen tekemisen (Sailors & Weaving 2017; Ojala 2018, Worthman & Troiano 2016). Sailors & Weaving (2017, 436) kuitenkin huomauttavat, että itsehallinnan keinot ja teknologiat ovat suuressa määrin määritetty hallinnallisissa käytännöissä. Yksilön itsehallinta tarkoittaa tässä tapauksessa sitä, että hän voi joko valita tai olla valitsematta erilaisten ennalta-asetettujen vaihtoehtojen joukosta. (Mt.) Täten myös urheilijan itsen teknologiat ja itsekurin muodot uusintavat usein niitä käytänteitä, joita valtasuhteissa tuotetaan ja määritetään hyviksi ja oikeiksi (Ojala 2018, 312; Worthman & Troiano 2016).

4.2 Huippu-urheilun hallinnallisuus ja eettinen problematisointi

Kuten edellisessä alaluvussa ilmeni, on Foucault’n valta-analyysiä sovellettu liikuntakulttuurin tarkasteluun ennen kaikkea urheilijaan kohdistuvan kurivallan ja kuriteknologioiden näkökulmasta. Huippu-urheilun hallinnan rakenteita, institutionaalisia käytäntöjä sekä niiden

historiallista muodostumista on tutkittu kuitenkin huomattavasti vähemmän, mikä voi johtua ilmiön laajuudesta ja monimuotoisuudesta. Manleyn ym. (2016) lisäksi urheilijakehityksen hallinnointia ovat tutkineet myös Barker-Ruchti ym. (2018) artikkelissa *Producing success: a critical analysis of athlete development governance in six countries*. Artikkelissa näkökulmana on kuuden eri maan huippu-urheilun hallinnolliset järjestelmät, joiden yhdeksi osa-alueeksi lukeutuu urheilijakehityksen hallinnoiminen. Huippu-urheilun asiantuntijoiden haastatteluista ja urheilijakehitystä käsittelevistä dokumenteista koostuvan tutkimusaineiston pohjalta tutkijat nimeävät urheilijakehityksen hallinnoinnin neuvottelupaikaksi, jossa hallinnalliset, liikuntatieteelliset, taloudelliset, sosiopoliittiset ja historialliset näkökulmat ja diskursiiviset käytänteet kohtaavat (Barker-Ruchti ym. 2018, 228). Täten havainto kytkeytyvät Foucault'n analyysiin modernista hallinnallisuudesta, jossa valtasuhteet muuttuvat ja muovautuvat vuorovaikutuksessa erilaisten kulttuuristen ja kontekstisidonnaisten tekijöiden kanssa. Foucault'laisessa urheilijakehityksen hallinnoimisen analyysissä on täten yhtäläisyyksiä Norbert Eliasin *figuraation* käsitteen kanssa, joka mahdollistaa erilaisten sosiaalisten verkostojen ja yhteisöjen hahmottelemisen ja tulkitsemisen (ks. esim. Itkonen 2021, 31). Figuraation käsitettä hyödynnetään muun muassa Szerovayn (2018) tutkimuksessa koskien suomalaisen ja unkarilaisen jalkapallon paikallisesti ja globaalisti muuttuvia sosiaalisia verkostoja ja verkostoituneita käytänteitä.

Barker-Ruchtin ym. (2018, 216) mukaan kontekstuaalisten tekijöiden ja urheiluhallinnallisuuden välistä suhdetta on kuitenkin tutkittu vasta vähän. Tutkijat kuitenkin toteavat, että modernin huippu-urheiluhallinnan tunnusmerkkejä ovat urheilijakehityksen mallintaminen sekä ideologisten mallien ja ohjelmien luominen (mt. 218), joita myös Salasuo ym. (2015) tarkastelevat tutkimuksessaan suomalaisten huippu-urheilijoiden elämäntilusta. Täten urheilijan asema verkostoituneissa ja hallinnan määrittelemisissä käytännöissä perustuu myös ideologisiin kategorioihin, joita voidaan tarkastella inhimillisen toiminnan viitekehyksinä. Vastaavasti ideologiset kategoriat, mallit ja ohjelmat voivat myös totalisoida ja luokitella yksilöä (ks. Turunen 2011, 300-301). Tästä johtuen urheilevan yksilön ja huippu-urheilun institutionalisoituneiden käytänteiden välisen eettisen tutkimuksen tärkeys korostuu. Shoganin ja Fordin (2000, 49, 57-58) mukaan urheiluettisen tutkimuksen tulisi problematisoida urheilijan subjektiviteetin prosessia kysymällä, kuinka hyvin huippu-urheilussa mukana oleva yksilö kykenee ymmärtämään häneen kohdistuvat odotukset ja vaatimukset, jotka luovat esimerkiksi kuvan hyvästä kilpailijasta tai valmentajasta. Lisäksi tulisi kysyä, kuinka hyvin yksilö tunnistaa säädökset, joiden rajoissa menestystä on lupa vaatia

ja tavoitella. Urheilueettisen problematisoinnin avulla voidaan yhtäältä muodostaa ymmärrys siitä, kuinka hyvin urheilija kykenee havaitsemaan sen, millä tavoin ehdot, rajat ja luokitukset muovaavat häntä sekä urheilijana että ihmisenä (Mt.; Markula & Pringle 2006, 153). Toisaalta foucault’laisen eettisen tarkastelun avulla voidaan problematisoida sellaiset moraalikäyttäytymisen vaatimukset, joita tuotetaan ja ylläpidetään valtasuhteiden kautta urheiluyhteisöissä ja lajikulttuureissa ja jotka määrittävät urheilijaan kohdistuvia rooliodotuksia ja moraalista roolikäyttäytymistä (Shogan ja Ford 2000, 50-51).

Luvun yhteenvedona toteankin, että urheilueettisen arvioinnin keskeisinä “komponentteina” tulisi olla moraalisten koodien kyseenalaistaminen sekä tarvittaessa kumoaminen ja koodien uudelleen muovaaminen. Urheiluetiikan tulisi tarkastella aktiivisesti sääntöjen ja moraalisten periaatteiden rajoissa tapahtuvaa toimintaa, kuten kurinalaistamisen mekanismeja ja suorituskyvyn parantamisen teknologioita, joiden pyrkimyksenä on puskea urheilijaa hänen ääri rajoilleen. Eettistä arviointia tulisi täten kohdistaa kulttuurisiin totuuskäsityksiin, jotka luovat ihanteen ja mielikuvan siitä, kuinka menetys on saavutettavissa täydellisyyteen pyrkivän asenteen ja toimijuuden kautta. (Shogan 1999, 91; Shogan & Ford 2000, 49, 57-58; Maguire 2005, 162.) Lisäksi moraalisosiologisiin kysymyksenasetteluihin pohjautuva urheilueettinen tutkimus ja keskustelu mahdollistavat sellaisten ilmiöiden tarkastelun, joissa havaittuja ongelmakohtia problematisoimalla voidaan pyrkiä tavoitteellisesti kohti sosiaalista, kulttuurista ja rakenteellista muutosta.

5 TUTKIMUSAINIESTONA ELÄMÄKERTAKIRJALLISUUS

“[M]inä, joka kirjoittaa tekstin ei hankään ole koskaan muuta kuin *paperiminä* (Barthes 1993, 165).”

Tässä pääluvussa esittelen tutkimuksen urheilijaelämäkerta-aineiston sosiologisen elämäkertatutkimuksen viitekehyksessä, jossa painopiste on kirjallisten elämäkertatekstien tutkimuksessa. Tulkitsen tutkimusaineistoksi valitsemieni urheilijaelämäkertojen kytkeytyvän huippu-urheilun laajempaan diskurssikenttään, johon ne tuottavat omanlaisen representaation huippu-urheilusta ja huippu-urheilijan elämästä. Tulkintani kumpuaa Foucault’n ajattelujärjestelmästä, jossa yksittäinen teos ymmärretään yhdeksi diskurssiverkoston solmuksi (Foucault 2005, 36). Täten teos, aivan kuten subjektikin, ilmentää ykseydestään huolimatta aina myös laajempaa diskursiivista todellisuutta.

Luvun alussa kuvaan tutkimusasetelman kannalta keskeisiä havaintoja sosiologisen elämäkertatutkimuksen lähtökohdista, jonka jälkeen tarkastelen elämäkertakirjallisuuden piirteitä ja hyötyjä yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen näkökulmasta. Tämän jälkeen esittelen tutkimusaineiston. Luvun lopussa muodostan tutkimuksen teoreettisista lähtökohdista synteessin, joka luo perustan tutkimuksen metodologisille valinnoille.

5.1 Sosiologisen elämäkertatutkimuksen viitekehys

Hummel (2014, 204) kirjoittaa, että elämäkerrallisen teoksen eli biografiikan etymologinen merkitys tarkoittaa kuvausta yksilön elämästä. Elämäkerrat ovat olleet jo kauan varteen otettavia tutkimusaineistoja monien eri tieteenalojen tutkimuksissa, mutta yhteiskuntatieteissä niiden hyödyntäminen lisääntyi merkittävästi 1970—1980-luvuilla (Kouri 2017, 4; Saresma 2011, 457). Saresman (2011, 457) mukaan paradigman vaihdos oli niin silmiin pistävä, että muutosta voidaan kuvata jopa sosiaalitieteiden elämäkerralliseksi käänneeksi. Muutoksen taustalla oli monilla tieteenaloilla hyväksytyksi tullut ajatus tiedon kontekstuaalisuudesta ja totuuden osittaisuudesta. Tämän seurauksena ymmärrettiin, että monissa tapauksissa tutkimuksen avulla ei ole mahdollista saavuttaa niin sanottua yhtä totuutta, vaan tieto ja käsitys sosiaalisesta todellisuudesta ovat usein subjektisidonnaista ja kokemuksiin pohjautuvaa. Toisin

sanoen totuus riippuu kokijasta, joka tekee ympäristöstään omia empiirisiä havaintoja. Näin ollen elämäkertatutkimuksessa tutkimuskohteena ovat tarina ja tarinan kertoja. (Mt. 457-458.)

Elämäkertatutkimuksessa tarkastelu voidaan kohdistaa kertomuksen eli narratiivin sisällä esimerkiksi ihmisen *elämäntarinaan*, *elämäntarinaan* tai elämän erilaisiin käännekohtiin, joita tarkastelemalla tutkija pyrkii tunnistamaan kerronnasta nousevia subjektiivisia merkityksenantoprosesseja. (Kouri 2017, 3-4; Saresma 2011, 458.) Saresma (2011, 457) lisää, että henkilökohtaiset elämäntarinat tarjoavat myös tutkimusaineiston elämäntavan sekä elämäntarinnan välineiden tarkastelulle. Tässä tutkimuksessa kiinnostukseni kohdistuu urheilijoiden elämäntarinnan aikana rakentuvien merkityksellistämisen tapoihin, jotka ilmentävät urheilijoiden itsen rakentumista yksilöllisenä, mutta samanaikaisesti sosiaalisena prosessina. Merkitysrakenteiden rakentumisen tarkastelussa pidän kuitenkin silmällä viittä elämäntarinnan periaatetta, jotka ilmentävät yksilöllisten vaikutusten ja suhteiden kautta rakentuvana “kimppuna” (ks. kpl 1). Kyseiset periaatteet ovat: a) *ihmisen elämän kumulatiivisuus*, b) *sosiaalisten verkostojen merkitys*, c) ihmisen kytkeytyminen historialliseen aikaan ja paikkaan, d) *ihmisen toimijuus* osana laajempaa sosiaalista verkostoa, e) elämäntarinnan rakentuminen erilaisista elämäntarinnan vaiheista, joiden välisinä “liimoina” toimivat *siirtymävaiheet* (Salasuo ym. 2015, 39-40).

Elämäntarinoissa ilmenevien sosiaalisten ilmiöiden kontekstoinnissa on syytä huomioida kertomakirjallisuuden luonteenpiirre, jossa puhuvan subjektin representaatio maailmasta näyttäytyy kerronnassa vallalla olevana totuutena (Rimmon-Kenan 1995, 14). Vaikka elämäntarinnallisuus lukeutuu tietokirjallisuuden alalajiksi, on totuuden subjektiivisuus kuitenkin läsnä myös faktuaalisissa elämäntarinnateksteissä. Tarkastelen asiaa luvun kolmannessa alaluvussa merkitysten rakentumisen yhteydessä. Ennen sitä luon katsauksen elämäntarinnallisuuden tunnuksenomaisiin piirteisiin.

5.1.1 Elämäntarinta tietokirjan alalajina

Hummel (2014, 201) kuvaa, että fiktiivisen ja faktuaalisen kirjallisuuden erona on, että ensin mainitun kirjallisuuden tyylilajia edustavat kirjailijat rakentavat teksteissä maailmaa, jonka he ovat itse luoneet. Jälkimmäinen puolestaan pyrkii kuvaukseen empiirisestä todellisuudesta. Ruuska (2019, 7-8) tekee edellä kuvatun kirjallisuuden lajeja koskevan jaottelun termeillä kaunokirjallisuus ja tietokirjallisuus. Molempien pääalajien alle sijoittuu lukuisia alalajeja, minkä seurauksena myös pääalajien jaottelu on varsin karkea. Osa teoksista, kuten historialliset

romaanit voidaan sijoittaa kauno- ja tietokirjallisuuden välimaastoon. Tietokirjallisuuden alalajeiksi luokitellaan kuitenkin tyypillisesti muun muassa eri alojen oppaat ja perusteokset, oppikirjat sekä asiaproosan, johon lukeutuvat myös elämäkerralliset teokset (Ruuska 2019, 7, 9).

Elämäkerran asema tietokirjana ei ole kyseenalaistamaton, sillä teokset voivat sisältää myös sepitteellisiä tekstin osia (ks. Ruuska 2019, 10). Myös subjektiivinen näkökulma ja kertomuksellisuus herättävät kysymyksen teosten faktuaalisuudesta. Hiidenmaan (2017, 15-16) mukaan tietokirja ei kuitenkaan sulje pois sisältöä, jossa kuvataan subjektiivisia tulkintoja, kokemuksia ja mielipiteitä. Lehtosen (2004, 123) mukaan teoksen kontekstuaaliset tekijät, kuten todelliset henkilöt ja tapahtumat, luovat asetelman todenmukaisesta kerronnasta. Näin ollen voidaankin ajatella, että teoksen lukijalla ja lukijan “pätevyydellä” on merkitystä siinä, miten teksti tulee luetuksi. Lukeminen on kontekstisidonnaista toimintaa, sillä yksittäinen teksti täydentää osaltaan aina myös tiettyä laajempaa kielen, kulttuurin ja sosiaalisten suhteiden järjestelmää. (Mt. 102-103.) Hiidenmaa (2017, 16) pohtii, että kokemuksiin pohjautuva kerronta voi nostaa olennaisella tavalla esiin myös sellaisia asioita, joita monet miettivät, mutta joista jostain syystä vaietaan.

Elämäkerralle, kuten muillekin tietokirjallisuuden alalajeille, on tyypillistä, että ne pyrkivät palvelemaan ennalta asetettuja informatiivisia, tieteellisiä tai ideologisia tarkoituksia (Hummel 2014, 202). Näin ollen myös teoksen kohderyhmä eli lukijakunta on myös ennalta määritetty. Hummelin (2014, 207) mukaan nykypäivän medioitunut ympäristö ja sen myötä kasvanut kiinnostus esimerkiksi julkisuuden henkilöitä ja heidän elämiään kohtaan ovat syitä elämäkerrallisten teosten lisääntyneelle kysynnälle ja tarjonnalle. Päähenkilön elämää kuvaava teos on usein suunnattu laajalle lukijakunnalle, jota kuvastavat sisällölliset pyrkimykset selittää lukijoille teoksen kohteen elämää ja samalla myös lisätä ymmärrystä häntä kohtaan (Ruuska 2019, 105). Laajalle lukijakunnalle suunnatussa teoksessa hyödynnetään usein myös proosakirjallisuudelle tyypillisiä keinoja, kuten juonellisuutta ja tarinan käännekohtia. Täten teoksissa on usein moniäänisyyttä ja erilaisia kertojia. Erilaisten kertojien äänten sisällyttäminen tarinaan on myös keino lisätä teoksen totuusarvoa. Kun teoksen kohteen subjektiivisten kokemusten rinnalle nostetaan esimerkiksi hänen lähipiirinsä kerrontaa, luodaan tällä kuvaa tarkastelun moniulotteisuudesta. Lisäksi moniäänisellä kerronnalla voidaan pyrkiä lisäämään ymmärrystä päähenkilöä ja hänen valintojaan kohtaan. (Mt. 10-11, 105.)

Ruuska (2019, 11) painottaa kirjoittajan vastuuta tietotekstien tuottamisessa ja teoksessa kuvattujen faktojen tarkistamisessa, mutta samanaikaisesti elämäkerrallisiin kirjallisuuden lajeihin kuuluu väistämättä myös tietynasteinen epämääräisyys. Kirjailijan tulisikin osoittaa lukijalle, mikä on varmaa tietoa, mikä on teoksessa esiintyvien henkilöiden subjektiivista kerrontaa ja mikä puolestaan kirjailijan omaa tulkintaa (ks. Ruuska 2019, 105.) Tämän myötä lukijan on mahdollista tulkita teosta osana laajempaa kokonaisuutta. Yksittäisen teoksen liittäminen osaksi laajempaa diskursiivista todellisuutta on täten avain lukijan tiedon ja ymmärryksen lisäämiselle. Aivan kuten data ei sellaisenaan ole tietoa, ovat myös faktat ja yksittäiset kokemukset sellaisinaan varsin hyödyttömiä. Lehtonen (2019, 75) kuvaa, että molemmat tarvitsevat järjestystä ja yhdistymisen laajempaan kontekstiin, jotta ne voivat tarjota todellisuudesta ymmärrettävää ja käyttökelpoista informaatiota.

5.1.2 Elämäkerta todellisuuden merkityksellistäjänä

Edellisessä alaluvussa mainittiin lyhyesti lukemisen kontekstisidonnaisuudesta ja siitä, kuinka yksittäinen teksti kietoutuu osaksi laajempaa kielellisten, kulttuuristen ja sosiaalisten suhteiden järjestelmää. Teoksessaan *Tekijän kuolema, lukijan syntymä* Roland Barthes (1993, 215) kutsuu lukemisen todellista luonnetta monimerkitykselliseksi ja siten rakenteista vapaaksi toiminnaksi: “*Luku-taito* voidaan määrittää, todentaa jo alkuvaiheessa, mutta pian siitä tulee pohjaton, säännötön ja loputon.” Lukeminen ei Barthesin mukaan rajoitu ainoastaan sanoihin ja teksteihin, vaan loppujen lopuksi “*kaikki on luettavaa*”. (Mt.)

Tämän tutkimuksen tapauksessa kiinnitän huomioni niin sanottuun sosiologiseen “lukutaitoon”. Ruohonen (2011, 98-99) kirjoittaa sosiologisen tekstintutkimuksen lähtökohtia tarkastellessaan, että kirjallisten tekstien sosiologisessa tutkimuksessa tulee ennen kaikkea ymmärtää kirjallisuuden ja aikakauden välinen dialogisuus. Sosiologista lukutaitoa voisikin Ruohosen sanoin kuvata lukemiseksi ja tulkitsemiseksi “tietoisena niiden ajallis-paikallisista, kulttuurisista, historiallis-yhteiskunnallisista, sosiaalisista ja yksilöllisistä vuorovaikutussuhteista”. Tarkastelun keskiössä on kuitenkin kieli todellisuuden rakentajana ja merkitysten tuottajana. Lehtonen (2004, 30) toteaa, että inhimillinen todellisuus on olemassa myös ilman kieltä, mutta todellisuuden merkityksellistäminen tapahtuu vasta kielen sisällä, diskursiivisella tasolla. Samalla tavoin myös aineellinen todellisuus ilmenee symbolisten merkkikielten ulkopuolella tarjoten kuitenkin toimintakentän kielelle, representaatioille ja merkityksille (Jokinen 2011, 71).

Lehtosen (2004, 30) mukaan kieli itsessään on merkityksiltään tyhjä merkkijärjestelmä. Se tulee kuitenkin merkitykselliseksi kielenkäyttäjien välisissä vuorovaikutustilanteissa. Kielen ymmärrettävyys perustuu kuitenkin kielellisen viestin lähettäjän ja viestin vastaanottajan väliseen “yhteisyyteen”, jonka perusedellytyksenä on saman merkkijärjestelmän hallitseminen (mt. 29-30). Yhteisyyden kokemus ei välttämättä kuitenkaan edellytä samaa verbaalista kieltä, vaan kokemuksen voi saavuttaa varsin universaaleilla, nonverbaalisilla ilmauksilla, kuten käden nostamisella tervehdykseksi. Verbaalisen kommunikaation yhteisyys alkaa kuitenkin korostua, kun merkityksiä ryhdytään tuottamaan kulttuurisissa konteksteissa. Lehtonen (2004, 17-18) puhuu *kulttuurisista merkityskartoista*, joiden avulla toimimme yhteisön ja yhteiskunnan jäseninä sekä ymmärrämme ja arvioimme maailmaa:

“Maailmaan heitettyinä me tuotamme kyllä merkityksiä, mutta merkitysten tuottajina olemme itsekkin merkitysten, sosiaalisten suhteiden, tottumusten – lyhyesti: kulttuurin – tuottamia (mt.)”

Rimmon-Kenan (1995, 13-14) nimeää tämän representaation ongelmaksi: “meillä on todellisuuden representaatio ja sen erityistapaus, johdannainen: minuuden esittäminen”. Minuuden esittämisellä viitataan tapoihin, joilla teemme itsemme ja olemassaolomme kielellisin keinoin näkyviksi sekä itsellemme että toisille (ks. kpl. 2.3.1). Näin ollen myös minuuden ja itseyden voidaan katsoa rakentuvan vuorovaikutteisessa suhteessa sosiaalisen todellisuuden kanssa, jonka ilmentyminen tapahtuu erilaisten yksilöllisten representaatioiden kautta.

5.2 Aineiston kuvaus: Urheilijoiden särkymistarinat

Tutkimuksen aineistoksi valikoitui kaksi urheilijaelämäkertaa, jotka sisältävät niin sanottuja särkymistarinoita. Aineiston valinnan lähtökohtana oli kiinnostukseni urheiluetiikkaa kohtaan sekä pyrkimys syventää urheilueettistä keskustelua urheilijan ja huippu-urheilun sosiaalisen todellisuuden välisestä vuorovaikutteisesta. Aineistoksi valikoidut teokset erottuivat viimeisen viiden vuoden aikana julkaistusta suomalaisten urheilijaelämäkertateosten katalogista, sillä urheilijan särkymisen teema nousee esille heti teoksen nimessä tai viimeistään sen alkulehdillä. Lisäksi teokset sisältävät avoimia kuvauksia urheilijan kokemuksista urheilijaksi kasvamisesta, urheilijan asemasta urheilujärjestelmässä, urheilun varjopuolista sekä haitallisista seurauksista yksilön hyvän ja hyvinvoinnin kannalta. Täten teokset tarjoavat hedelmällisen tutkimusaineiston urheilijan itsen rakentumisen problematiikan tarkastelulle. Tarinat sisältävät seikkaperäisiä kuvauksia urheilijan suhteesta valtaan, tieto- ja

totuuskäsityksiin sekä omaan itseyyteen urakulun eri vaiheissa. Tiedon, vallan ja itsen yhteenkietoutuneisuuden sekä elämännhistoriallisuuden seurauksena teoksissa tuotetaan tulkintani mukaan kuvauksia kulttuurisista merkityskartoista (ks. kpl 5.2.1) eli merkitysrakenteista, jotka kytkeytyvät urheilijan itseyyden rakentumisen problematiikkaan. Särkymistarinoiden nostaminen analyysin keskiöön mahdollistaa samalla sellaisten huippu-urheilua käsittelevien merkitysten ja diskurssien analysoimisen, jotka voivat jäädä vähemmällä huomiolle urheiluhallinnon ja -journalismin huippu-urheilua koskevissa diskursseissa. Kouri (2017, 4) toteaa, että poikkeavien todellisuuden tulkintojen tarkastelu on yksi keino elämäkerrallisen lähestymistavan käytössä ja myös yksi sen rikkauksista.

Jokinen ym. (2016, 453) toteavat, että entuudestaan tutun ilmiön tutkiminen uudesta näkökulmasta käsin voi olla perusteltu syy aineiston tiukalle rajaukselle. Keskittyminen pieneen tapausjoukkoon mahdollistaa tämän tutkimustehtävän tapauksessa sen, että tarkastelussa on mahdollisuus kiinnittää huomio urheilijoiden elämäntarinoissa esiin nousevien merkityssystemien kumuloituvuuteen, kerronnan sävynvaihdoksiin sekä siihen, miten kerronta ilmentää urheilijaa osana huippu-urheilun sosiaalista todellisuutta (ks. Jokinen ym. 2016, 454). Pienen tapausjoukon valinnan taustalla on myös pyrkimys pitää tutkielman laajuus hallinnassa.

Teoksista ensimmäinen on Jere Nurmisen (2018) kirjoittama *Kiira – Ehjäksi särkynyt*, joka rakentaa kuvauksen taitoluistelija Kiira Korven elämästä ja uran eri vaiheista. Teoksen on kustantanut Otava, ja sen sivumäärä on 240. Teos sai julkaisuhetkellä laajaa mediahuomiota muun muassa taitoluistelun lajikulttuuriin kohdistetun kritiikin ja ihmisyyttä kokonaisvaltaisesti käsittelevän kerronnan vuoksi. Urheilijoiden särkymistarinoita käsittelevä aineisto täydentyy Riikka Smolander-Slotten (2020) kirjoittamalla teoksella *Jari-Matti Latvala – Elämän erikoiskoe*. Teoksen kustantajana on Otava, ja sen sivumäärä on 256.

Molemmat teokset alkavat urheilijoiden särkymistä pohjustavalla kerronnalla lukijan mielenkiinnon herättämiseksi. Latvalan teoksen esipuhe on otsikoitu lausahduksella “*Voi kaikki sirpaleiksi sälähtää*”. Esipuheessa hypätään hetkeen, jossa rallikuljettaja kertaa kuluneen vuoden tapahtumia. Elämän kerrotaan olevan palasina, ura ammattilaiskuljettajana on ohi, parisuhde on kariutunut ja mies sanoo olevansa tyhjän päällä. Kiiran elämäkerran ensimmäisessä luvussa astutaan hetkeen, jossa juhlistetaan luistelijan uran toista Grand Prix –voittoa. Ympärillä olevat läheiset iloitsevat, mutta taitoluistelijan omaa oloa kuvataan tyhjäksi. Tarinan alkulehdillä Kiira pohtii, miksi hän ei osaa olla tyytyväinen ja miksi voitto ei tuokaan

onnellisuuden tunnetta, jota hän oli kuvitellut menestyksen tuovan. Seuraava luku on otsikoitu ilmaisulla *“Säröiltä sirpaleiksi”*. Luvussa käsitellään menneiden kuukausien tapahtumia, joiden seurauksena Kiira kokee oman *luistelijakuoren* ja siten myös koko hänen minuutensa olevan sirpaleina. Luku päättyy toteamukseen: *“Viisi kuukautta myöhemmin ilmoitin lopettavani parikymmentä vuotta kestäneen kilpaurani (Nurminen 2018, 25).”*

Särkymistä käsittelevän alustuksen jälkeen siirrytään molemmissa teoksissa urheilijoiden lapsuuteen ja nuoruuteen sekä kerrontaan urheiluun sosiaalistumisesta ja uran alkuvaiheista. Tämän jälkeen teoksissa keskitytään kuvaamaan etenemistä ja siirtymistä urheilijan huippuvaiheeseen. Molemmat teokset rakentavat kuvauksen urheilijan asemasta sekä erilaisten roolien omaksumisesta. Lisäksi urheilijoiden ajatus- ja kokemusmaailman syvällisemmät kuvaukset lisääntyvät, mitä pidemmälle elämän- ja urakulun kuvauksessa edetään. Jari-Matin elämää kuvataan tavoitteellisen ralliuran alkamisen jälkeen, vuodesta 2003 eteenpäin, kausi kerrallaan. Kukin kausi on tiivistetty omaksi luvuksi, jossa kuvataan ja kommentoidaan urheilijan elämän- ja teoksen kulun kannalta keskeisiä kokemuksia ja tapahtumia. Kausia käsittelevien lukujen välissä on yksittäisiä lukuja, joissa käsitellään tarkemmin urheilijan elämäntulkun liittyviä spesifejä teemoja, kuten henkistä terveyttä ja rallimaailman piirteitä. Lisäksi erillisissä luvuissa nostetaan tarkemman esittelyn kohteeksi myös Jari-Matin taustajoukkoihin kuuluvia henkilöitä, joilla oli keskeinen merkitys kuljettajan uralla.

Kiiran elämäkerta rakentuu luvuista, joiden avulla elämäntulkua kuvataan kumuloituvana prosessina. Huipulle siirtymisen vaiheessa ja sen jälkeen lukuihin on nostettu teemoja, jotka käsittelevät urheilijan minuuden rakentumista huippu-urheilun kontekstissa. Näitä käsitellään historiallis-ajallisesta näkökulmasta käsin. Täten Kiiran tarinassa vertaillaan eri uravaiheita keskenään ja kuvataan siten esimerkiksi sosiaalisten tekijöiden vaikutuksia luistelijan ajatusmaailmaan ja erilaisten elämäntähtöjen muodostumiseen. Merkitysrakenteiden kumuloituvuutta ja urheilijan ajatusmaailmassa tapahtuneita muutoksia kuvataan siirtymällä välillä huippuvaiheen tapahtumista lapsuuden kokemusmaailmaan ja sieltä taas uranjälkeiseen kerronnan hetkeen. Niin sanottujen teemalukujen jälkeen tarina etenee lineaarisesti kohti ammattilaisuran viimeisiä vuosia.

Molempien teosten loppupuolella palataan toistamiseen urheilijan särkymisen kuvaukseen. Tarinoissa särkymistä kuvataan ihmistä ja hänen elämänsä vavisuttaneeksi kokemukseksi, jonka jälkeen *sirpaleista* ja *riekaleista* alkaa muodostua vahvempi ja aiempaa itsetietoisempi minuus. Jari-Matin teoksen loppusanat on otsikoitu sanoilla *“Ehjimmät meistä on sirpaleista*

tehty”, Kiiran tarinassa puhutaan teoksen nimen mukaisesti *ehjäksi särkymisestä*. Molempien urheilijoiden tarinoissa särkyminen merkitsee samalla myös urheilu-uran päättymistä. Tämän jälkeen urheilijoiden elämäntarinoita saa kerronnassa ikään kuin uuden suunnan ja radan. Teokset päättyvät urheilijan nykyhetken kuvaukseen eli teoksen julkaisemisen ajankohtaan.

Sekä Kiira että Jari-Matin teoksissa korostuu niin sanottu kerronnan moniäänisyys (ks. kpl 5.1.1). Aineiston analyysissä huomioin erilaisten kertojien näkökulmat urheilijan kerronnan rinnalla, mutta keskityn aiheen rajauksen vuoksi päähenkilöiden puheen ja heidän itsen rakentumistaan kuvaavan kerronnan tarkasteluun. Tästä syystä olen rajannut aineistosta pois sellaiset osat, jotka käsittelevät esimerkiksi urheilijoiden taustajoukkoihin kuuluneiden henkilöiden kokemuksia ja henkilöhistoriaa. Lisäksi Jari-Matin elämäntarinan analyysissä pyrin antamaan mahdollisimman suuren painoarvon urheilijan kommenteille ja havainnoille, jotka on kirjoitettu yksikön ensimmäisessä persoonassa. Teosten suurin rakenteellinen ero on, että Kiiran tarinassa on äänessä minäkertoja, jolloin kerronnassa korostuu päähenkilön tekemät päätelmät muiden ihmisten toiminnasta, motiiveista, verbaalisista sekä nonverbaalisista viesteistä. Tällöin kerronnan näkökulma on hyvin subjektiivinen, mutta samanaikaisesti sen vahvuutena on pääsy tarinan *minän* sisimpiin ajatuksiin. (Tieteen Termipankki 2022.) Jari-Matin tarinassa kertoja on ikään kuin ulkopuolinen, joka kuvaa kuljettajan elämää pääosin *hän*-muodossa. Täten tekstin lomassa olevat Jari-Matin kommentit luovat kerrontaan subjektiivisuutta ja siten henkilökohtaisemman ja syvällisemmän vaikutelman.

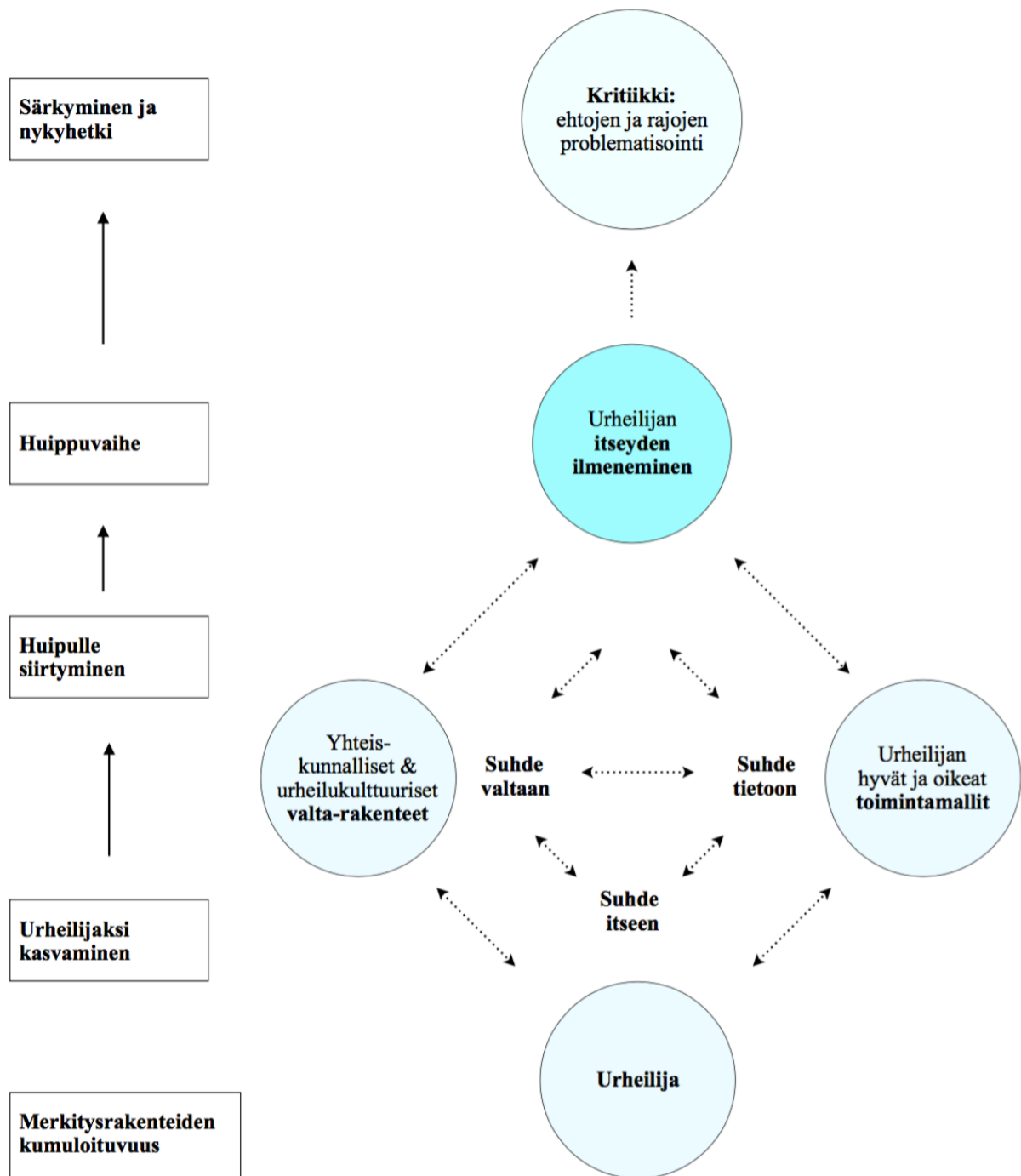
5.3 Synteesi: Urheilijan itsen rakentumisen prosessi ja problematiikka

Urheilijaelämäkerta-aineiston analyysissä sovellan Foucault’n genealogista tutkimusotetta tarkastelemalla urheilijoiden itsen rakentumista elämänhistoriallisina prosesseina. Kuten edellä olen luonnehtinut, on genealogia kiinnostunut tarkastelemaan kriittisesti eetosia ja käytänteitä, joiden seurauksena muodostuvat ehdot ja rajat kunkin aikakauden ihmisten olemassaololle. Helenin (2005, 93) sanoin genealoginen tutkimusote tekee näkyväksi ”mahdollisuutemme olla persoonia”. Tämän tutkimusasetelman viitekehäyksessä historiallisuudella viitataan toisin sanoen urheilijan tarinan alkuketken ja kerronnan nykyhetken väliseen ajanjaksoon, jonka aikana tarkastelen urheilijan itsen rakentumiseen vaikuttaneita tekijöitä. Foucault’n ajattelussa ihmisen olemassaolon ilmeneminen tapahtuu kolmen suhteen kautta, jotka ovat 1) suhde valtaan, 2) suhde tietoon ja 3) suhde itseen (ks. esim. Helen 2005, 99). Edellisissä luvuissa olen myös osoittanut, että itsen rakentumista voidaan tarkastella myös kaksisuuntaisen

subjektiviteetin rakentumisen kautta. Tällöin puhutaan niin sanotusta subjekti-objektisuhteesta, jossa yksilön olemisen muodot konstituoituvat suhteessa tieto-valta-muodostelmiin sekä suhteessa omaan autonomiseen itseyyteen ja ajatteluun (ks. Koivusalo 2012, 30).

Tässä tutkimuksessa sovellan foucault’laista ”historiallisen ajattelun kehystä” tarkastelemalla urheilijan itsen rakentumista kolmen suhteen kautta. “Kolmikantaisen” lähestymistavan avulla pyrin tarkastelemaan sekä yksilön suhdetta yhteiskunnallisiin ja urheilukulttuurisiin valtarakenteisiin että yksilön suhdetta vallitseviin tieto- ja totuuskäsityksiin moraalisesti oikeista ja hyvistä toimintatavoista. Tiedon, vallan ja itseyyden suhteet muodostavat kuitenkin kokonaisuuden, jonka osa-alueita on mahdotonta täysin erotella toisistaan (ks. Koivusalo 2012, 92). Tämän seurauksen pyrin yksityiskohtaisen erottelun ja luokittelun sijasta tarkastelemaan urheilijan itsen rakentumisen prosessinomaisuutta ja kumuloituvuutta urheilijan elämänhistorian aikana. Lisäksi kiinnostukseni kohdistuu urheilijan itsen rakentumista koskeviin ehtojen ja rajojen kysymyksiin, joita pyrin analysoimaan foucault’laisen eettisen problematisoinnin viitekehyksessä (ks. kpl 2.3.3; kpl 4.2). Tavoitteenani on tunnistaa ehtojen ja rajojen mahdollisia ongelmakohtia, joiden esiin nostaminen on avainasemassa pyrkiessämme kohti sosiaalista ja kulttuurista muutoksentekeä.

Rajaan tutkimustehtäväni kysymykseen: *miten urheilijan itsen rakentumista määritetään ja problematisoidaan urheilijaelämäkertojen sisältämissä särkymistarinoissa?* Kuviossa 1 olen luonut tutkimuksen käsitteellisestä näkökulmasta sekä sosiologisen kirjallisuuden tutkimuksen viitekehyksestä synteessin, jonka pohjalta operationalisoin tutkimuksen tutkimuskysymykset sekä perustelen tutkimuksen metodologiset valinnat.

KUVIO 1. *Urheilijan itsen rakentuminen kaksisuuntaisen subjektiviteetin rakentumisen viitekehyksessä.*

6 TUTKIMUKSEN METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT

Tässä pääluvussa esittelen tutkimukseni metodologiset valinnat. Lähestyn urheilijan itsen rakentumisen ja elämäkäytäntöjen problematiikkaa seuraavien tutkimuskysymysten avulla:

- 1) Millaisia valtasuhteita ilmenee urheilijaksi kasvamista kuvaavassa kerronnassa ja millaisia urheilijaa koskevia normeja, arvoja ja moraalisia periaatteita niissä määritetään?
- 2) Miten elämäkertoissa käsitellään urheilijan itsesuhdetta ja kokemuksellisuutta liittyen edellä mainittujen koodistojen noudattamiseen?
- 3) Millaiset hyvyyden määritelmät ohjaavat urheilijan asemoitumista ja toimijuuden rakentumista huippu-urheilun arkitodellisuudessa ja vallan verkostoissa?
- 4) Miten särkymistarinoissa haastetaan urheilijan asemaa ja toimijuutta määrittäviä hyvyyskäsitteitä?

Seuraavissa alaluvuissa esittelen kriittisen diskurssianalyysin tutkimuksen analyysimenetelmänä. Tämän jälkeen kuvaan aineistoanalyysini vaiheet. Luvun lopuksi nostan esille tutkimuseettiset havainnot.

6.1 Kriittisen diskurssianalyysin lähtökohdat

“Kokonaisuudessaan diskursiivinen tapahtuma ei koskaan ole tekstuaalinen. Sitä ei löydetä teksteistä.” (Foucault 2011; ks. Koivusalo 2012, 145.)

Tutkimuksen metodologinen viitekehys rakentuu sosiaalisen konstruktionismin ja diskurssianalyysin muodostamalle perustukselle. Diskurssianalyysi on yksi laadullisen tutkimuksen tutkimusmenetelmistä, jonka käytön haasteena on menetelmään liittyvien käsitteiden monenkirjaisuus, rinnakkaisuus ja osittain päällekkäisyys. Tämän voidaan nähdä johtuvan diskurssianalyysin käytöstä eri tutkimusalojen piirissä, minkä seurauksena menetelmä voidaan määritellä hyvin eri tavoin tulkintatraditiosta riippuen. (Jokinen ym. 2016, 26; Turunen 2011, 299.) Tutkimusalasta riippumatta diskurssianalyysi ymmärretään kuitenkin tavallisesti “väljäksi teoreettiseksi viitekehukseksi”, jonka tieteenfilosofiset juuret ovat sosiaalisessa konstruktionismissa. Lähtökohtana on sosiaalisen todellisuuden ja kielenkäytön välinen

dialogisuus, jossa todellisuus rakentuu ja tulee merkitykselliseksi kielen kautta, mutta vastavuoroisesti kieli itse saa ymmärrettävän sisällön vasta suhteessa todellisuuteen ja oikeanlaiseen kontekstiin. (Jokinen ym. 2016, 25-26, 251.) Turunen (2011, 308) selventää dialogisuutta diskursiivisen tarkastelun ehtona nostaan samalla esille myös kirjallisuuden ja kontekstin välisen vuoropuhelun.

“...kaikki puhuttu ja kirjoitettu teksti on sosiaalista. Kun tätä täsmennetään vielä sillä strukturalismin periaatteisiin liittyvällä Michel Pecheux’n periaatteella, että sanoilla ja lauseilla ei ole merkitystä itsessään, päästään diskurssin käsitteen olennaisen äärelle kirjallisuussosiologisen ja ideologiakriittisen tulkinnan kannalta.”

Kielen ja sosiaalisen todellisuuden vuorovaikutteisuuden lisäksi olennaista on myös kielenkäyttäjien välinen dialogisuus. Hacking (2009, 146) kutsuu yksilöä maalliseksi objektiksi, johon kohdistuu eri ikä- ja elämänvaiheissa sosiaalisesti konstruoituneita diskursiivisia luokituksia. Luokituksia uusinnetaan sosiaalisissa suhteissa, mutta ne näkyvät myös ei-diskursiivisella tasolla esimerkiksi yhteiskuntarakenteina. Hacking (mt.) puhuu esimerkiksi lapsuuden ideasta, johon yhdistyy erilaisia kehitysvaiheiden määritelmiä ja sitä kautta myös käsityksiä niin sanotusta normaliteetista ja poikkeavuudesta. Määritelmät ja käsitykset ovat sosiaalisesti rakentuneesta, diskursiivisesta alkuperästä johtuen muuttuvia ja liikkuvia. Lapsuuden idean kohdalla tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että lapsuus voidaan nähdä hyvin eri tavoin vallitsevasta kulttuurisista ja aikakaudesta riippuen. Vuorovaikutteellisuus yksilön ja ympäristön välille syntyy, kun yksilö oppii ymmärtämään häneen kohdistuvat, sosiaalisesti konstruoituneet odotukset ja vaatimukset. Tämä on Hackingin mukaan havaittavissa esimerkiksi yksilöiden ja instituutioiden välisissä hallintasuhteissa:

“*Vuoro* voi viitata tapaan, jolla luokitus ja luokiteltu yksilö voivat olla vuorovaikutuksessa keskenään, tapaan, jolla toimijat voivat tiedostaa kuulumisensa tiettyyn luokkaan – jos ei muuten niin siksi, että he tulevat kohdelluksi tai institutionalisoiduksi tuohon luokkaan kuuluvina ja kokevat itsensä sen mukaisesti.” (Hacking 2009, 146.)

Diskurssianalyysi perustuu lähtöoletukselle, että toimijat ovat kiinnittyneinä erilaisiin sosiaalisiin merkityssysteemeihin. Näitä merkityssysteemejä eli diskursseja tuotetaan sosiaalisissa järjestelmissä, instituutioissa sekä pienemmissä sosiaalisissa ryhmissä, kuten perheissä. Diskurssilla voidaan täten tarkoittaa sekä sosiaalista prosessia, jossa tietynlaisia merkityksiä tuotetaan, että merkityssysteemiä, joka on muodostunut prosessin lopputuloksena. (Lehtonen 2004, 69; Wallin 2012, 44.) Merkityssysteemin käsite diskurssin lähikäsitteenä kuvastaa diskurssin luonnetta eräänlaisena kehyksenä, jonka sisälle asettuu lukuisia erilaisia merkityspalasia. Sana *systeemi* viittaa puolestaan merkitysten väliseen loogisuuteen, jonka

seurauksena diskurssi ei muodostu mielivaltaiseksi, erilaisten merkityksenantojen sekamelskaksi, vaan oikeassa kontekstissa ymmärrettäväksi merkitysten kokoelmaksi. Lehtonen (2004, 30) toteaa, että “[k]ieli ja sen merkitykset ovat tarttumista todellisuuteen, ihmisten käytännöllistä tietoisuutta, muuttuvaa, mutta suhteellisen selvärajaisia hahmoja saavaa läsnäoloa maailmassa”. Samanaikaisesti diskurssien piirteenä on loogisuuden ja selvärajaisuuden lisäksi niiden rajallisuus. Ne ovat rajallisia johtuen ihmisyhteisöjen rajallisuudesta ja kontekstisidonnaisuudesta. Lisäksi yksilöt, sosiaaliset ryhmät ja yhteisöt representoituvat itsekkin vallitsevien diskurssien välityksellä (mt. 69-70; ks. kpl 5.1.2).

Merkityssysteemejä voi ilmetä kuitenkin samanaikaisesti useita rinnakkain ja limittäin, minkä seurauksena niiden välille voi syntyä kilpailua, jännitteitä ja “vallanvaihtoja” (Jokinen ym. 2016, 26). Diskurssien välinen valtapeli voi syntyä esimerkiksi tilanteessa, jossa yksilöön kohdistuu useampia erilaisia luokituksia tai rooliodotuksia, jotka ovat ristiriidassa keskenään (ks. esim. kpl 4.1). Toinen yksilön toimijuuteen liittyvä oletus on, että kielenkäyttö ja diskursiivisesti rakentunut todellisuus tuottavat seurauksia ja toimintaa (mt.). Tähän oletukseen viittaa myös Hacking (2009, 146) todetessaan, että yksilön kokiessa itsensä tiettyyn luokkaan kuuluvaksi on hänellä sosiaalisena olentona taipumus alkaa toimia luokituksen mukaisesti. Vastaavanlaisella logiikalla toimivat myös Foucault’n käsitys kurivallasta ja itsehallinnasta. Vallan vaatimukset omaksuessaan yksilö alkaa noudattaa käytäntöjä ja toimintamalleja, jotka näyttäytyvät kulloisessakin kontekstissa moraalisesti hyviltä ja oikeilta (ks. kpl 2.2.1; 2.3).

Jokinen ym. (2016, 18) toteavat, että kiinnostus vallan ja ideologian ilmentymiin korostuu erityisesti sosiologisen diskurssintutkimuksen alueella. Tutkijat myös painottavat Foucault’n tuotannon merkitystä diskurssianalyttisessä valta-analyysissä. Valta nähdään produktiivisena toimintana, jossa tasapainotellaan hallinnan ja hallittujen vapauden välisessä suhteessa. Täten vallan ja vastarinnan keinot voidaan ajatella sekoittuvan toisiinsa, minkä seurauksena valtasuhteiden käsite kuvastaa olennaisella tavalla tieto-valta-muodostelmien ja vallan kohteiden välistä dialogisuutta. (Mt. 77.)

6.2 Diskurssianalyysin työvälineet

Seuraavissa kahdessa alaluvussa määrittelen tämän tutkimusongelman näkökulmasta keskeiset diskurssianalyttiset käsitteet, jotka toimivat analyysin työvälineinä. Määrittelen aluksi hegemonisen diskurssin käsitteen ja sen tunnusomaisia piirteitä. Tämän jälkeen nostan tarkastelukohteeksi subjektiposition ja toimijuuden käsitteet. Näiden avulla voidaan

tarkastella diskurssissa tuotettuja ehtoja ja rajoja, jotka määrittävät yksilön olemassaoloa ja itsen rakentumisen prosessia.

6.2.1 Hegemoninen diskurssi

Hegemonisen diskurssin käsite ja sen sisältämä vallan näkökulma ohjaavat tutkimukseni analyysimenetelmää kohti kriittistä diskurssianalyysiä. Diskurssin hegemonisoituminen tarkoittaa, että tietty diskurssi saa niin sanotun totuusarvon ja valta-aseman laajemmalla diskursiivisella kentällä. (Ks. esim. Jokinen ym. 2016, 88).

Teoksessaan Tiedon arkeologia Foucault (2005) käsittelee diskursiivisia säännönmukaisuuksia, jotka rakentuvat suhteessa ajallis-paikalliseen kontekstiin. Foucault'n tuotannossa ilmenee niin sanottujen vallalla olevien eli hegemonisten diskurssien kyseenalaistamista hänen käsitellessään esimerkiksi kysymyksiä hulluudesta ja seksuaalisuudesta. Hegemonisen diskurssin piirteinä on, että sen diskursiivinen alkuperä on hämärtynyt (Jokinen ym. 2016, 80-81). Diskurssi saa tietyssä kontekstissa dominoivan valta-aseman suhteessa muihin diskursseihin, minkä seurauksena se alkaa näyttäytyä itsestään selvänä ja vaihtoehdottomana kielenkäyttönä ja puhetapana. Hegemoninen diskurssi naturalisoituu näyttäytyen ikään kuin objektiivisena totuutena, vaikka samanaikaisesti diskurssin diskursiivinen alkuperä paljastaa sen sosiaalisesti konstruoituneen, muutokselle altistuvan ja sitä kautta muuttuvan luonteensa. (Mt. 80-81; 88-94; Foucault 2005.)

Foucault'n kiinnostus kohdistui juuri hegemonisten diskurssien ehtojen ja rajojen kysymyksiin:

“On siis sulkeistettava jatkuvuuden valmiit muodot, kaikki kyseenalaistamattomat ja täysivaltaisen pätevinä pidetyt synteetit [*l. diskurssit*]. Niitä ei toki pidä jäädä lopullisesti, mutta on järkytettävä mielenrauhaa, jolla ne hyväksytään. On osoitettava, etteivät ne ole itsestään päteviä, että ne ovat aina syntyneet rakentamisesta, jonka säännöt pitää tuntea ja jonka perusteluja on valvottava. (Foucault 2005, 39.)

Sitaatista nousee esille diskurssin rakentuminen tiettyjen sääntöjen ja ehtojen mukaan, jolloin siitä muodostuu sosiaalisissa käytänteissä pätevä ja hyväksytty merkityssysteemi. Mitä useammin tiettyyn merkityssysteemiin kuuluvien palasten havaitaan esiintyvän laajemmalla diskursiivisella kentällä, sitä hegemonisemmalla diskurssin asema alkaa näyttää (Jokinen ym. 2016, 80). Fairclough (1992, 12, 36) painottaa, että vallan ja diskurssin suhdetta tarkasteltaessa tulee huomioida vallan hajautunut luonne, millä hän tarkoittaa, että valtaa ei ajatella vain tiettyjen yksilöiden omaisuudeksi. Samalla tavoin ei myöskään diskurssissa ole kyse yksittäisen

subjektin ajatusmaailmasta ja todellisuuden representaatioista, vaan yhteisesti jaetuista ja konstruoituneista merkityksellistämisen tavoista (Jokinen ym. 2016, 88). Yksilöt erilaisten yhteisöjen jäseninä takaavat kuitenkin diskurssin jatkuvuuden toistamalla diskurssin sisältämiä merkityksiä ja myös sallimalla merkitysrakenteiden toistumisen. Täten valta ilmenee juuri diskursiivisissa käytänteissä, jolloin se ei ole kielenkäyttöä ulkoapäin ohjaava voima, vaan sisältäpäin, ihmisten välisissä suhteissa uusiutuvaa ja vahvistuvaa merkityksenantoa (Fairclough 1992, 12, 36; Jokinen ym. 2016, 75). Kielenkäyttäjien ja merkityksellistämisen tapojen välille voi kuitenkin syntyä artikulaatiokamppailuja, jotka niin ikään ilmentävät vallan, totuuden ja tiedon yhteenkietoutuneisuutta (Jokinen ym. 2016, 88). Hegemonisen diskurssin kohdalla sen asema on kuitenkin vakiintunut, minkä seurauksena diskurssin tuottamaa totuuskäsitystä ei välttämättä osata lainkaan enää kyseenalaistaa.

Diskurssien ja vallan yhteispelissä rakentuu yhteisesti hyväksytyjä käsityksiä oikeasta ja väärästä tiedosta, hyvästä ja pahasta tai normaalista tai poikkeavasta toiminnasta. Samalla Fairclough (1992, 56-57) kuitenkin nostaa esille Foucault'n diskursiivisen vallan analyysin ongelmallisuuden. Hänen mukaansa Foucault'n tarkastelu on paikoitellen liioittelevaa ja toisinaan myös valtasuhteita uusintavaa. Fairclough (mt.) myös väittää, että Foucault'n tuotannossa korostuu vallan manipulatiivinen ja paikoitellen monologinen suhde yksilöön, jolloin näkökulma vallan hajautuneesta ja mikrovaltasuhteissa ilmenevästä luonteesta jää osittain pimentoon. Tästä johtuen Foucault'n tarkastelua kritisoidaan sen jumiutumista niin sanottuihin *päähänpinttyimiin*. Tämän seurauksena monen tutkijat ovat sitä mieltä, että sosiaalisen muutoksen kannalta keskeinen transformaation näkökulma jää Foucault'n tarkastelussa paikoitellen diskurssin ehtojen ja rajojen määrittämisen varjoon. (Mt.) Tiedon arkeologia -teoksessaan Foucault (2005) kuitenkin nostaa esille transformaation näkökulman diskursiivisten säännönmukaisuuksien määrittämisen yhteydessä:

On määriteltävä, millä ehdoilla ja millaisten analyysien valossa jotkut niistä [*l. diskurssin ehdot ja rajat*] ovat perusteltuja. On osoitettava, mitä niistä ei missään tapauksessa voida hyväksyä. (Foucault 2005, 39.)

Foucault'n (2005, 42) mukaan diskursiivisen kentän analyysissä tavoitteena on ensinnäkin purkaa hegemonisia merkityssystemejä, toiseksi määritellä niiden rakentumisen ehdot ja rajat ja kolmanneksi hahmottaa merkityssystemin suhde muihin laajemmalla diskurssikentällä ilmeneviin diskursiivisiin lausumiin. Tällöin voidaan myös analysoida, miksi jokin diskurssi saavuttaa valtakurssin aseman tehden muiden diskurssien olot ahtaiksi ja rajoittuneiksi. Foucault (mt.) myös kuvaa, että diskurssien välisten suhteiden esiin nostaminen ei tarkoita

diskurssien lokeroimista valta-aseman ja niillä hallussa olevien “tilojen” mukaan. Sen sijaan diskursiivisen kentän analysoiminen mahdollistaa diskurssien välisten ja sisäisten suhteiden paljastamisen, jolloin analyysitapa “on vapautumista kuvaamaan suhteiden kimppuja sekä tilassa että sen ulkopuolella.” (Foucault 2005, 42-43.)

Tulkintani mukaan Foucault’n tarkasteluun kohdistuva kritiikki koskee ennen kaikkea tarkastelun painotuksia ja sitä, millä tavalla ja kuinka vahvasti kriittinen transformaation näkökulma nousee tarkastelussa esille. Jokinen ym. (2016, 98-99) huomauttavat, että hegemonisten diskurssien tarkastelussa transformaation merkitys korostuu erityisesti siinä tapauksessa, jos diskurssien voidaan katsoa aiheuttavan haitallisia seurauksia esimerkiksi sosiaalisen ryhmän tai järjestelmän jäsenille. Muutosnäkökulman huomiotta jättämisestä voi seurata, että tutkimus uusintaa ja naturalisoi diskurssien käyttöä entisestään. (Mt.) Transformaation huomioiminen puolestaan tarjoaa mahdollisuuden horjuttaa ja kyseenalaistaa vallalla olevia merkityksenantoprosesseja. Tämä mahdollistaa myös moraalisten ja poliittisten päätelmien tekemisen, jotka kohdistuvat tutkimusaineistoa laajempaan sosiaaliseen järjestelmään:

”[...] mikään tulkinta sosiaalisesta todellisuudesta ei ole lopullinen. Koska hegemonisia diskursseja ei ole olemassa ilman niitä ylläpitäviä käytäntöjä, näissä käytännöissä ne on myös mahdollista muovata uudelleen (Jokinen ym. 2016, 99).

Uudelleen muovaaminen viittaa toimintaan, jossa ensisijaisesti kielellisin keinoin ryhdytään edistämään sosiaalista ja kulttuurista muutosta. Seuraavassa alaluvussa määrittelen subjektiposition ja toimijuuden käsitteet. Käsitteiden avulla kohdennan analyysiä sosiaalisesti konstruoituneisiin merkityssysteemeihin, jotka määrittävät urheilijan moraalisesti hyväksi katsotun olemassaolon ja toimijuuden ehtoja ja rajoja huippu-urheilun sosiaalisessa todellisuudessa.

6.2.2 Subjektipositio ja toimijuus

Jokinen ym. (2016, 45) kirjoittavat, että erilaisissa merkityssysteemeissä määritetään yksilöille minuuksia ja positioita sosiaalisen todellisuuden ja siellä ilmenevien yhteisöjen jäseninä. Tutkijat kiteyttävät asian toteamukseen, että “[merkityssysteemit] ikään kuin kutsuvat meitä tietynlaisiksi ihmisiksi” (mt.). Valta-analyysiä voidaankin tarkentaa tarkastelemalla yksittäisen diskurssin sisällä tuotettuja subjektipositioita ja toimijuuksia. (Mt. 85) Lisäksi Foucault’n diskurssianalyttisessä tarkastelussa korostuvat diskurssissa ilmenevien

säännönmukaisuuksien tarkastelu (*eng. rules of formation*), jotka ilmentävät muun muassa diskursiivisen toiminnan kohdetta (objekti) ja toimijaa (subjekti), toiminnan strategioita sekä strategisia keinoja (Fairclough 1992, 38). Toisin sanoen diskurssi voi ilmentää vallitsevia valta-asetelmia ja kuvata, kuka tai ketkä ovat valtasubjektin ja valtaobjektin asemassa. Lisäksi voidaan tarkastella, millaisia erilaisten valtoimijoiden väliset suhteet ovat. Olennaisia ovat myös diskurssissa vallitsevat puhettavat, jotka ilmentävät sitä, mitä diskurssissa sanotaan ja tehdään. (Jokinen ym. 2016, 85).

Tässä tutkimuksessa tarkastelukohteena on elämäkertakirjallisuuden tuottama kuvaus urheilijan itsen rakentumisesta. Subjektiposition ja toimijuuden käsitteiden avulla tarkastelen urheilijan kiinnittymistä ja kiinnittyneisyyttä huippu-urheilun sosiaalista todellisuutta tuottaviin merkityssysteemeihin. Kiinnostukseni kohdistuu urheilijoille osoitettuihin subjektipositioihin ja toimijuuksiin, joiden yhteisnimityksenä käytän *toimijaulottuvuuden* käsitettä. Tutkimusasetelmani tapauksessa diskurssin käsitettä voidaan havainnollistaa myös ideologian käsitteen avulla. Ideologia voidaan ymmärtää sosiaalisen järjestelmän ja yksilöiden väliseksi korvaamattomaksi mediumiksi, joka ilmentää sosiaalisesti tuotettuja arvoja, merkityksiä, toimintaorientoituneita ajatteluntapoja sekä uskomuksia. Se on eräänlainen merkitysten kokoelma (*l. merkityssysteemi*), joka legitimoii sosiaalisessa järjestelmässä ilmeneviä valtasuhteita ja tarjoaa yksilölle tietynlaisen position järjestelmän osana. (Ks. Turunen 2011, 301.)

6.3 Analyysin vaiheet

Sovellan tutkimukseni analyysissä Wodakin ja Meyerin (2001, 125-126) kuvaamaa kriittisen diskurssianalyysin menetelmäkehystä, jonka myötä analyysissä liikutaan ikään kuin kahdella tasolla. Samankaltaista diskurssianalyysin menetelmää hyödynnetään myös esimerkiksi Wallinin (2012) tutkimuksessa. Ensimmäinen analyysitaso on merkitysten taso. Tällä tasolla pyrin tekemään näkyväksi sellaisia valtasuhteita ja sosiaalisia koodistoja (l. normit, arvot ja moraaliset periaatteet), joiden tulkitsin kytkeytyvän urheilijan itsen rakentumisen prosessiin. Lisäksi tarkastelin merkityksiä, jotka ilmensivät urheilijan itsesuhteen rakentumista suhteessa sosiaaliseen ympäristöön. Merkitysten tasolta siirryin diskurssien tasolle. Tällöin tarkastelin kerronnasta ilmeneviä merkityssysteemejä, joissa urheilijalle määritettiin oikeaksi ja hyväksi katsottuja subjektipositioita ja toimijuuksia eli toimijaulottuvuuksia. Täten kiinnostukseni kohdistui diskurssin rakenteellisiin piirteisiin (*eng. the order of discourse*), jotka kuvastivat

urheilijan olemassaolon ehtojen ja rajojen lisäksi myös näiden seurauksia yksilötasolla (ks. Wodak & Meyer 2001, 125-126). Diskurssien tasolla tarkastelin myös transformaation näkökulmaa. Tällöin nostin analyysin kohteeksi sellaisia merkityspalasia, jotka haastoivat ja kyseenalaistivat urheilijan toimijaulottuvuuksiin kohdistuneita moraalisia ehtoja ja rajoja. Merkitysten ja diskurssien tulkitsin ilmentävän urheilijan itsen rakentumisen prosessia ja siihen liittyvää problematiikkaa. Tulosten kriittinen tulkinta tapahtuu luvussa 8. Seuraavissa kahdessa alaluvussa kuvailen analyysin vaiheet yksityiskohtaisemmin sekä muodostan analyysikehikon.

6.3.1 Analyysin pohjatyö

Aloitin analyysiprosessin lukukerralla, jonka aikana hahmottelin molemmista teoksista aikajanat, jotka kuvasivat a) teoksen rakennetta kappale kappaleelta ja b) kappaleiden sisällöllisiä ratkaisuja ja suhteita toisiinsa. Tämän avulla teoksista oli mahdollista hahmottaa juonellisen kuvauksen rakentuminen urheilijan elämästä, sen eri vaiheista ja keskeisistä tapahtumista sekä teemoista. Lisäksi etsin teosten väliltä rakenteellisia ja sisällöllisiä eroja ja yhtäläisyyksiä, jotka helpottivat analyysin toteutuksen suunnittelua ja menetelmien sopivuuden arviointia. Ensimmäisen lukukerran aikana havaitsin, että molemmat teokset noudattelivat elämänkulkuanalyysissä käytettävää temaattisen elämäntarinahaastattelun runkoa (ks. esim. Salasuo ym. 2015, 472-475). Temaattisen elämäntarinahaastattelun rungon avulla aineistosta oli mahdollista jäsenellä sekä samankaltaisia teemoja että niin kutsuttuja normatiivisia siirtymiä, jotka määrittävät urheilijan elämänkulkua ja uran kehittymistä. Normatiivisten siirtymien tarkastelu on keskeisessä osassa myös Salasuon ym. (2015) tutkimuksessa, jossa Suomessa toimivien huippu-urheilijoiden elämää ja uran kannalta keskeisiä tapahtumia määritellään elämänkulkuanalyysin sekä niin kutsutun DMSP-mallin avulla. DMSP-malli on luotu lukuisista huippu-urheilua käsittelevistä tutkimuksista saatujen tulosten pohjalta, ja sen avulla voidaan määritellä urheilijan urakulkua viiden eri vaiheen avulla (ks. esim. Salasuo ym. 2015, 125-126). Ensimmäisenä vaiheena on **initiaatio**, joka tarkoittaa urheilijan siirtymistä ensimmäisen ohjatun liikuntaharrastuksen pariin. Toista vaihetta kutsutaan **etsimis- ja kokeiluvaiheeksi**, jolloin liikunnan harrastaminen on leikinomaista ja lajeja voi olla useita rinnakkain. Siirtymä kolmanteen eli **kehittymisvaiheeseen** johtaa tyyppiesimerkin mukaisesti yhden päälahjin valikoitumiseen ja sen parissa kilpailullisempaan ja tavoitteellisempaan harjoitteluun. Kehitysvaiheen jälkeen seuraa neljäs eli **huippuvaihe**. Viimeinen siirtymä tapahtuu **eläköitymisvaiheessa**, kun urheilija päättää aktiivisen huippu-uransa. (Salasuo ym. 2015, 127.) Sovelsin DMSP-mallia muodostamalla urheilijoiden elämäntarinoiden neljä

siirtymävaihetta: 1) urheilijaksi kasvaminen (sis. initiaatio, etsimis- ja kokeiluvaihe & kehitysvaihe), 2) huipulle siirtyminen, 3) huippuvaihe sekä 4) särkyminen ja tarinoiden nykyhetken kerronta.

6.3.2 Analyysin toteutus

Merkitysten tasolla hyödynsin teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä, jonka avulla aineistosta nostettiin tarkempaa tarkastelua varten tutkimusasetelman kannalta keskeiset merkityksenannot koskien urheilijan itsen rakentumista. Teoriaohjaavuutta perustelen Tuomen ja Sarajärven (2018, 133) ohjenuoran avulla, jonka mukaan aineistoa lähestytään aineiston ehdoilla, mutta abstrahointi eli yleiskäsitteiden muodostaminen tapahtuu aineiston sijaan tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen pohjalta. Tutkimusasetelmani soveltavasta luonteesta johtuen halusin kuitenkin antaa mahdollisimman suuren vapauden aineiston omalle “äänelle”, minkä taustalla oli myös tutkimuseettinen valinta koskien tutkijan omien taustaoletusten ja arvojen tunnistamista.

Aineiston koodaaminen tapahtui teoriaohjaavasti tukeutumalla kolmeen tutkimuskysymyksistä muotoiltuun pääteemaan, jotka olivat urheilijoiden tarinoista nousevat 1) valtasuhteet (*l. suhde valtaan*), 2) sosiaaliset normit, arvot ja moraaliset periaatteet (*l. suhde tietoon*) ja 3) urheilijan itsesuhde ja kokemuksellisuus (*l. suhde itseen*) suhteessa kahteen edelliseen teemaan. Koodaamisella tarkoitan tämän tutkimusaineiston analyysin tapauksessa merkityspalasten kokoamista molemmille teoksille luotuun omaan Excel-taulukkoon. Koodaamisen aikana kokosin keskeiset merkitykset pääteemojen alle sekä luokittelin ne DMSP-mallista soveltamani uravaiheiden mukaisesti. Koodaaminen oli varsin suuresta tekstimassasta johtuen työlästä, mutta työvaiheen etuna oli, että aineisto tuli minulle sen aikana varsin tutuksi.

Koodaamisen jälkeen muodostin kolmesta pääteemasta ja neljästä DMSP-mallia soveltavasta uravaiheesta analyysikehikon (ks. Taulukko 1), jonka avulla oli mahdollista tehdä näkyväksi huippu-urheilijan itsen rakentumiseen kytkeytyvien valtasuhteiden, sosiaalisten koodistojen sekä itsesuhdetta ilmentävien merkityspalasten kumuloituvuus. Analyysikehikon luotuani tein myös jaottelun merkitysten tason ja diskurssien tason välille. Urheilijoiden itsen rakentumista ilmentävät merkitykset rakentuivat pääosin urheilijaksi kasvamisesta ja huipulle siirtymistä käsittelevässä kerronnassa. Huippuvaiheen kerronnassa ilmeni sen sijaan urheilijoiden sosiaalisessa todellisuudessa vallitsevia laajempia merkityssysteemejä, jotka määrittivät heidän subjektipositioitaan ja toimijuuksiaan sekä urheilijan arkitodellisuudessa että

vallanverkostoissa. Huippuvaiheessa urheilijan elämäntapa ja olosuhteet ikään kuin vakiintuivat, jolloin kerronnassa tuotettiin tarkempia kuvauksia urheilijan sisäisestä ajatusmaailmasta. Täten aineistossa muodostui hyvän urheilijan hegemoninen diskurssi, joka loi ehdot ja rajat urheilijan moraaliseen asemoitumiseen ja toimijuudelle huippu-urheilun sosiaalisessa todellisuudessa. Tunnistin hyvän urheilijan diskurssista neljä erilaista toimijaulottuvuutta, joita käsittelem kappaleessa 7.3.

Transformaationäkökulma korostui urheilijoiden elämäntarinoiden viimeisessä eli särkymisen ja tarinoiden nykyhetken vaiheessa. Tulkitsin hyvän urheilijan diskurssin aineistosta nousevaksi *ongelmaksi*, joka kehysti kuvausta urheilijan särkymisestä ja jonka ratkaisemiseksi transformaationäkökulma loi ikään kuin ratkaisuja eli vaihtoehtoisia merkityksellistämisen tapoja (ks. Wodak & Meyer 2001 125). Näiden merkityspalasten kautta urheilijan henkilökohtaisessa ajatusjärjestelmässä kehystettiin uudenlaisia hyvyyskäsitteitä sekä ihmisyydestä että elämästä. Uudenlaiset merkityspalaset nousivat täten haastamaan hyvän urheilijan diskurssin hegemonista asemaa ja myös kumosivat sitä. Wodakin ja Meyerin (2001, 125) kriittisen diskurssinanalyysin menetelmäkehityksen viimeinen vaihe koskee merkitysten, diskurssien ja transformaation kriittistä reflektointia. Tämän toteutan luvussa 8, jolloin kertaan analyysin tulokset samalla tulkitsen niitä ensiksi valta-analyttisessä viitekehyksessä ja tämän jälkeen eettisen problematisoinnin tarjoamassa viitekehyksessä.

TAULUKKO 1. *Analyysikehikko OSA I.*

Analyysin tavoite (kriittisen diskurssianalyysin menetelmäkehitys)	Analyysin kohde	Uravaiheet (DMSP-malli)
Urheilijan itsen rakentumista kuvaavien merkitysten tunnistaminen	1 Urheilijaksi kasvua määrittävät valtasuhteet, normit, arvot ja moraaliset periaatteet 2 Urheilijaksi kasvua määrittävät itsesuhteen ja kokemuksellisuuden muodot suhteessa em. koodistojen noudattamiseen	Urheilijaksi kasvaminen
- -	- -	Narratiivien käännekohta: Huipulle siirtyminen
Urheilijan toimijaulottuvuuksia määrittävien diskurssien tunnistaminen	3 Urheilijan asemaa ja toimijuutta ohjaavat hyvyyskäsitteet huippu-urheilukulttuurin arkitodellisuudessa ja vallan verkostoissa sekä niiden seuraukset urheilijalle	Huippu-vaihe

Transformaatio: ehtojen ja rajojen problematisointi	4 Urheilijan asemaa ja toimijuutta määrittävien hyvyyskäsitteiden haastaminen	Särkyminen & uran päätös
--	---	--------------------------

TAULUKKO 2. *Analyysikehikko OSA II.*

Uravaiheet (DMSP-malli)	Urheilijan suhde valtaan	Urheilijan suhde tietoon	Urheilijan suhde itseän
Urheilijaksi kasvaminen	Vanhemmat-urheilija Vahvat auktoriteetit-urheilija Laji-instituutio-urheilija	Yhteiskunnallisten arvojen, normien ja moraalisten periaatteiden omaksuminen valtasuhteissa (Huippu-)urheilun toimintamallien ja -periaatteiden omaksuminen valtasuhteissa	Urheilijan lajikulttuurisen aseman kyseenalaistamaton omaksuminen Nuorta urheilijaa ohjaava epätavallinen rationaliteetti Urheiluharrastuksen kehystämisen intohimon ja tavoitteellisuuden kautta (l. "vain harrastus")
Narratiivien käännekohta: Huipulle siirtyminen	Muuttuvat verkostot Laajentuneet verkostot Lajikulttuuriset valta-asetelmat	Urheilijaan kohdistuvat rinnakkaiset ja päällekkäiset rooliodotukset (l. urheilijan laajentuneesta verkostosta nousevat erilaiset arvot, normit, moraaliset periaatteet, intressit ja toimintamallit)	Keskeneräinen minäkuva Urheilijan roolikasaumat Korkea moraalinen ja sitoutumisen aste (l. mukautuminen ja alistuminen urheilijalle osoitettuihin rooleihin) Urheilun uudenlainen kehystämisen (l. "ei enää vain mukava harrastus")
Huippuvaihe	Urheilija-ydinverkosto Urheilija-lajikulttuuriset valta-asetelmat Urheilija-markkinoiden valta-asetelmat Urheilija-media Urheilija-valtion liikuntapolitiikka	Sosiaalisesti tuotetut ehdot ja rajat hyvän urheilijan asemalle ja toimijuudelle: a) hyvän urheilijan tuottama instrumentaalinen hyöty verkostoille (l. tuotannon tekijä) b) hyvän urheilijan tuottama passiivinen mielihyvä ja viihdearvo verkostoille (l. viihdearvon tuojat)	Hyvän urheilijan ehtojen ja rajojen seuraukset urheilijan asemalle ja toimijuudelle: c) hyvä urheilija oman hyvinvoinnin ja terveyden kustannuksella (l. uhrautuja) d) hyvä urheilija ihmisarvon ja hyvän elämän ehtona (l. onnistunut ihminen) => Itsehallinnan ja itsestään tekniikat => Urheilijan särkymisen kehystämisen
Särkyminen & uran päätös			Hyvän urheilijan ehtojen ja rajojen kyseenalaistaminen, haastaminen sekä muutokseen pyrkiminen Itsen ja elämän uudenlainen kehystämisen: a) ihmisen kokonaisvaltaisuus

			b) ihmisen inhimillisuus c) ihmisen elämänlaatu d) ihmisen autonomia
--	--	--	--

6.4 Tutkimuseettiset huomiot

Merrill & West (2009, 163) määrittelevät tutkimusetiikan normien, periaatteiden ja koodien kokoelmaksi, joka ohjaa tutkijaa toimimaan työssään vastuullisesti ja hyvien tieteellisten käytäntöjen mukaisesti. Tämän lisäksi tutkimusetiikka pitää sisällään jokaisen tutkimuksen tekijän henkilökohtaisen vastuun arvioida, mikä on kulloisessakin tutkimuskontekstissa ja -vaiheessa hyvää ja oikein. Kaikkiin tutkimuksen teon ongelmatilanteisiin ei ole laadittu eettisiä ohjeistuksia, mistä johtuen tutkijan on tehtävä konkreettisia ratkaisuja usein tapauskohtaisesti ja eettisiä ohjenuoria soveltaen. (Kuula 2011, 12, 21.).

Tutkimusetiikan yksi keskeisimmistä osa-alueista on tutkimuksen aineistohankinnan vastuullisuus sekä informanttien yksityisyyden suojaaminen ja kunnioittaminen (Kouri 2017, 13; Kuula 2011, 34). Tämän tutkimuksen tapauksessa tutkimusaineistoksi valitut elämäkertateokset luovat poikkeuksellisen tilanteen tutkimuseettisen arvioimisen näkökulmasta, sillä aineiston kerääminen ja käyttö eivät ulotu sen julkisuudesta johtuen ihmisten yksityisyyden turvaamiseksi asetetun tietosuojan ja sitä määrittävän tietosuojalain piiriin (Tietosuojalaki 1050/2018; Frigren 2016, 62; Kuula 2011, 64). Kuten edellä osoitin, ei tutkimusetiikka kuitenkaan rajoitu ainoastaan ennalta määriteltyjen lakien ja eettisten normien noudattamiseen. Kouri (2017, 13) kirjoittaa, että elämäkerta-aineisto sisältää informanttien henkilökohtaisia kokemuksia ja usein myös kerrontaa arkaluontoisista asioista. Tutkimuksen urheilijaelämäkertoissa viitataan väistämättä myös päähenkilöiden lähipiiriin kuuluvien henkilöiden elämään ja henkilöhistoriaan, minkä seurauksena on tärkeää, että jokainen teoksessa esiintyvä henkilö nähdään kokonaisuutena ja todellisena ihmisenä, eikä vain tarinan hahmona (ks. Merrill & West 2009, 168). Vaikka informanttien pseudonymisointi ei koske julkaistuja teoksia, arvioin kuitenkin, millä tavalla nimitän aineiston henkilöitä tuloksia auki kirjoittaessani. Päädyin puhumaan teosten päähenkilöistä etunimillä (*l. Kiira ja Jari-Matti*) ja sivuhenkilöistä yleisnimityksillä (*esim. äiti, manageri, valmentaja*), mikä tuntui itselleni luontevalta vaihtoehdolta. Sivuhenkilöiden nimien välttämällä pyrin yhtäältä tulosten raportoinnin ymmärrettävyyteen ja toisaalta merkityspalasten tarpeettomaan henkilöitymiseen. Luotettavan ja avoimen raportoinnin sekä urheilijaelämäkertojen tekijöiden työn

asianmukaisen huomioimisen takaamiseksi olen merkinnyt tuloksiin sulkeisiin sekä urheilijoiden nimet että sivunumerot (*esim. Kiira 3; JM 91*). Näiden perusteella lukijan on mahdollista paikantaa teoksista alkuperäiset ilmaisut, joita tulkitsen tulosten raportoinnin yhteydessä (ks. Kuula 2011, 34-35; Tuomi & Sarajärvi 2018, 150-151).

Aineistossa esiintyvien henkilöiden kunnioittamisen lisäksi tutkijan on arvioitava omia arvojaan ja taustaoletuksiaan koskien tutkittavaa ilmiötä (Merrill & West 2009, 168; Kouri 2017, 13). Molempien urheilijoiden tarinat olivat itselleni jokseenkin tuttuja myös mediasta. Tästä johtuen huomioin aineiston analyysissä ja raportointivaiheessa, että aineiston ulkopuoliset tekstit eivät vaikuta tulosten muodostumiseen ja tulkintaan. Tämän varmistin avoimella raportointitavalla. Lisäksi kiinnitin huomiota aineiston rajauksen yhteydessä tutkimusalaani. Tällä pyrin välttämään sellaisten aineisto-osien analysoimisen ja tulkinnan, jotka kytkeytyivät liikuntasosiologian ja urheiluetiikan sijaan vahvemmin esimerkiksi psykologian alalle.

Tutkimuksen raportoinnin avoimuus ja luotettavuus koskee luonnollisesti myös muiden tutkijoiden työn kunnioittamista (Kuula 2011, 34-35; Tuomi & Sarajärvi 2018, 150-151). Huolehdin tutkimukseni jokaisessa vaiheessa, että noudatan työssäni hyvää tieteellistä käytäntöä käsitellessäni aiemmin julkaistuja teoksia ja tutkimusartikkeleita.

7 TULOKSET

Tässä pääluvussa esittelen aineistoanalyysin keskeiset tulokset. Luku etenee urheilijan elämäntarinaa noudatellen, minkä avulla pyrin kuvaamaan urheilijan itsen rakentumisen kannalta keskeisten merkityssysteemien muodostumista ja kumuloitumista urakulun neljässä eri vaiheissa. Kahdessa ensimmäisessä alaluvussa esittelen kuvailevasti urheilijan kasvuun ja huipulle siirtymiseen vaikuttaneita valtasuhteita, arvoja ja moraalisia periaatteita sekä urheilijan itsesuhdetta selittäviä merkityspalasia. Kahdessa jälkimmäisessä alaluvussa siirryn diskurssien tasolle. Käsittelen aluksi urheilijoiden huippuvaiheen kerronnassa rakentuvaa hyvän urheilijan hegemonista diskurssia, joka luo ehdot ja rajat urheilijan asemalla ja toimijuudelle huippu-urheilun arkitodellisuudessa ja vallan verkostoissa. Tämän jälkeen tarkastelen kriittisen diskurssianalyysin transformaationäkökulmaa nostamalla esille hyvän urheilijan diskurssin ehtoja ja rajoja kyseenalaistavia merkityspalasia. Jokaisen alaluvun loppuun olen sijoittanut yhteenvedon kunkin uravaiheen keskeisimmistä tuloksista. Yhteenvedot täydentävät luvussa 6.3.2 esittämääni analyysikehikkoa (ks. taulukot 1 & 2).

7.1 Urheilijaksi kasvaminen

Urheilijaksi kasvua kuvataan aineistossa samankaltaisesti huolimatta siitä, että taitoluistelu ja ralli ovat keskenään hyvin erilaisia urheilulajeja. Molemmissa tarinoissa urheilijaksi kasvun kerrotaan tapahtuneen ensisijaisesti sosiaalisten suhteiden ja ympäristötekijöiden alaisuudessa. Näiden ohjaamina Kiira ja Jari-Matti sosiaalistuivat sekä yhteiskuntaan että laji-instituutioon ja -kulttuuriin. Tämän seurauksena nuorten urheilijoiden alkujen asemoituminen harrastusympäristöön ja lajikulttuuriin tapahtui kyseenalaistamattomasti mukautuvan ja alistuvan asenteen kautta.

7.1.1 Perhe yhteiskuntaan ja urheiluun sosiaalistajana

Molempien urheilijoiden tarinoissa korostuvat vanhempien roolit sekä kasvattajina että urheiluun sosiaalistajina. Vanhempia kuvaillaan voimahahmoiksi, johtajiksi sekä auktoriteeteiksi, joita ei kannattanut uhmata. Vanhemmat opettivat urheilijoille muun muassa hyvän käytöksen arvoja, kuten toisten ja vanhempien kunnioittamista, ystävällisyyttä ja

kohteliaisuutta. Kiira kertoo, että kotona odotettiin vaatimattomuutta, ja tavallisuutta pidettiin kunnia-asiana. Hyvän käytöksen noudattamiseen suhtauduttiin tarkasti ja johdonmukaisesti.

"Ei meillä mikään sotilaskuri kotona ollut, mutta lapsuutemme ja nuoruutemme ei ollut kyllä tippaakaan lellittyä." (Kiira, 32)

"Äiti kasvatti meidät tiukasti, mutta lempeästi. Hän opetti hyvät käytöstavat ja ystävällisyyden, sen että ihmisiä tervehditään ja katsotaan silmiin. Arvostan näitä piirteitä myös itse." (JM, 82)

Molemmat urheilijat omaksuivat kotona myös vahvan työn teon eetoksen. Tarinoissa kuvataan, että työ oli tärkeä osa molempien urheilijoiden vanhempien elämää. Kotikasvatuksen myötä urheilijat omaksuivat ajatusmalli, jonka mukaan mitään asiaa maailmassa ei saavuteta ilmaiseksi, vaan ahkeran ja tarmokkaan työnteon kautta.

"Sain lapsuudessa ja nuoruudessa lähes kaiken minkä halusin, mutta vastineeksi äiti teetti minulla töitä." (JM, 83)

Jari-Matti auttoi kotitöissä sekä työskenteli jo nuorena perheensä yrityksessä. Kiiran tarinassa kuvataan, että kotitöihin osallistuminen oli itsestänselvyys, josta ei ollut odotettavissa palkitsemista (32). Kotona urheilijoille painotettiin myös **opiskelun tärkeyttä**, ja molemmat urheilijat kertovat suhtautuneensa koulun käyntiin alusta lähtien tunnollisesti ja motivoituneesti.

Kerronnan perusteella urheilijat eivät juurikaan kyseenalaistaneet tai kapinoineet kasvatusnormeja ja -periaatteita vastaan. Sen sijaan teoksista välittyy kuvauksia, joissa urheilijat noudattivat käyttäytymissääntöjä sekä kotona opittuja elämän ohjenuoria kiltisti ja täsmällisesti. Kiira toteaa lapsuusaikaa koskevassa kerronnassa, että vanhempien kuormittuneisuus tai perheen haastavat elämäntilanteet saattoivat vaikuttaa myös siihen, millaisen käyttäytymisen avulla hän oppi selviytymään erilaisista tilanteista. Kerronnassa ilmeneekin työnteon eetoksen lisäksi eräänlaista **erinomaisuuden eetosta**.

"Ehkä kuitenkin tiedostamatta yritimme [...] olla erityisen täydellisiä, jotta äidille ei tulisi ylimääräistä rasitetta vielä meistäkin." (Kiira, 38)

Vanhempien merkitys lapsen **liikuntasuhteen kehittämisessä** oli myös merkittävä. Molempien urheilijoiden tarinoissa kuvataan, että kiinnostus omaa lajia kohtaan heräsi hyvin varhaisessa vaiheessa omien vanhempien kautta. Kiira omaksui oman lajinsa ympäristön hänen jääkiekkovalmentajana toimineelta isältään.

“Kuten arvata saattaa, vietimme jäähallilla paljon aikaa ja jääkiekosta tuli minulle hyvin rakas laji.” (Kiira, 29)

Jari-Matin isä oli puolestaan itse aktiivinen rallin harrastaja, mikä näkyi kotona autojen ja autohallin muodossa, mutta ilmeni myös vahvana laji- ja laji-instituution tuntemuksena. Kun urheilijat olivat kasvaneet siihen ikään, että lajin harrastaminen oli mahdollista aloittaa, oli vanhempien merkitys harrastusten mahdollistajina korvaamaton. Kiiran tarinassa vanhempien roolia kuvataan ensisijaisesti harrastuksen taloudellisena mahdollistajana. Vanhempien ei kerrota puuttuneen seuran ja laji-instituution toimintaan. Sen sijaan taitoluistelija omaksui vanhemmilta vaatimattoman ja nöyrän suhtautumisen harrastukseen sekä elämään ylipäätään. Kiira kertoo suhtautuneensa lajiin aktiivisesta, tavoitteellisesta ja kilpailullisesta harrastamisesta huolimatta pitkään ”*vain harrastuksena*”.

Jari-Matin tarinassa vanhempien rooli sen sijaan kasvaa, mitä päämäärätietoisemmaksi harrastaminen muuttuu. Kilpailutoimintaan osallistuminen oli nuorelle kuljettajalle mahdollista vasta 16 vuoden iässä, mikä kuvastaa taitoluistelun ja rallin kilpailusysteemien ja sääntöjen välisiä eroja. Jari-Matin urakehityksessä korostuu, että nuoren kuljettajan lajitaitojen kehittyminen olikin pitkälti kiinni vanhempien aktiivisuudesta ja kiinnostuksesta lapsen ralliharrastusta kohtaan. Isän auktoriteetti korostuu, kun kerronnassa kuvataan ”*uravalinnan sinetöitymistä*” (29-30). Vaadittava 16 vuoden ikäraja oli lähestymässä, ja isä etsi pojalleen kilpailukykyisempää autoa. ”*Paras vaihtoehto*”, 240 000 markkaa maksava menopeli, löytyi Saksasta. Ennen hankintaa isä ja poika tekivät kuitenkin ”*koko loppuelämään vaikuttavan päätöksen*”:

”Jari-Matti, nyt tehdään valinta. Jos ostan tämän auton, et rupea kylillä rällästämään ja ryyppäämään. Toinen vaihtoehto on, että en osta autoa ja saat rällästää. Tämä on sun oma valinta’, isä totesi.” (JM, 29-30)

Valinnan tekemistä kuvataan helpoksi, ja Jari-Matin kerrotaan noudattaneen sopimusta tunnollisesti. Samalla tapahtuma on esimerkki niin sanotusta epätavallisesta rationaliteetista, joka ohjaa nuoren urheilijan elämää: Urheilijalla on päämäärä, jota kohti mennessään hän sitoutuu tavoitteeseensa niin sanottujen ei-valintojen myötä. (ks. Salasuo ym. 2015, 124, 176.) Tällä tarkoitetaan, että urheilijan mahdollisuudet kapenevat ikävuosien lisääntyessä ja huippuvaiheen lähestyessä, kun taas niin sanotussa tavanomaisessa tapauksessa nuoren ihmisen mahdollisuudet lisääntyvät täysi-ikäisyyden lähestyessä (mt.). Epätavallista rationaliteettia ilmenee myös Kiiran tarinassa. Taitoluistelija kertoo hänen viikkojensa täytyneen jo hyvin nuorena harjoittelusta ja koulunkäynnistä (43, 111). Taitoluistelu määrittä myös loma-aikoja:

"Kesän harjoittelin leireillä Tampereella ja ulkomailla. Ulkomailla siksi, että seuravalmennusjärjestelmä on Suomessa rakennettu niin, että valmentajat pitävät lomansa kesällä ja taitoluistelijat lähtevät ulkomaille leireilemään jo hyvin nuorena." (Kiira, 114)

Urheilijaa ohjaava epätavallinen rationaliteetti kuvastaa yksilön arvoja, joihin hän sitoutuu itseä ja ympäristöä refleктоimalla. Kuten edellä olen luonnehtinut, heijastaa yksilön arvomaailma kuitenkin sosio-kulttuurisessa ympäristössä vallitsevia arvostelmia ja niin sanottuja hyvän elämän ideaaleja. Kiiran ja Jari-Matin tarinoissa huipulle tähtääminen koettiin nuoresta lähtien ensisijaisena päämääränä, minkä seurauksena epätavallinen rationaliteetti ilmenee urheilijoiden ajatusmaailmassa normaalina ja ainoana oikeana tapana elää ja toimia. Kerronta ei täten ilmennä juuri lainkaan kuvauksia ei-valinnoista, joita urheilijat olisivat tehneet urheilijaksi kasvamisen vaiheessa vastentahtoisesti.

Jari-Matin tarinassa perheen rooli korostuu myös kilpailutoiminnan mahdollistajana. Vanhemmat toimivat tukijoukkoina, jotka mahdollistivat osallistumisen juniorisarjan osakilpailuihin eri puolilla Suomea. Nuoren kuljettajan uraa kuvaillaan perheen yhteiseksi projektiksi, jonka eteen oli tehty merkittäviä ajallisia ja taloudellisia uhrauksia ja johon suhtauduttiin intohimoisesti. Tarinassa kuvataan myös, että jo ennen kilpailutoiminnan aloittamista *"kaikki tehtiin rallin ehdoilla"* (29). Samalla vanhempien tekemien uhrausten sekä rallikuljettajan omien tavoitteiden kerrotaan aiheuttaneen hänelle jo nuorena kovia odotuksia ja paineita, mikä purkautui urheilijaksi kasvamisen vaiheessa kokonaisvaltaisena jännittämisenä ja hermostuneisuutena kilpailutilanteissa (31).

Urheilijoiden urakehityksen yhdistävänä tekijänä on, että kerronta perheen roolista uran mahdollistajana pienenee huipulle siirtymisen vaiheessa. Tällöin urheilu muuttui ammattimaisemmaksi ja tavoitteellisemmaksi toiminnaksi urheilijan yhteistyöverkoston laajentumisen myötä. Näin ollen tarinoissa nousee esille uusia valtasuhteita, jotka nousevat kerronnassa perhettä keskeisempään rooliin. Perheen roolia kuvataankin ensisijaisesti henkisen tuen näkökulmasta. Jari-Matin huipulle siirtymisen vaiheessa perheen tarjoama taloudellinen tuki oli kuitenkin merkittävä mahdollistava tekijä kuljettajan urakehityksen kannalta. Näihin seikkoihin palaan tarkemmin luvussa 7.2.1.

7.1.2 Kilpaurheiluun sosiaalistuminen ja vahvat auktoriteetit

Aineistosta käy ilmi, että urheilijoiden urakehitykseen ovat vaikuttaneet merkittävästi lapsuuden perheen ulkopuoliset henkilöt. Tämä ilmenee myös Salasuon ym. (2015, 128)

tutkimuksessa, jossa osoitetaan, että urheilijan urakehitykseen vaikuttavat usein yksittäiset, vahvat persoonat, jotka toimivat urheilijoille eräänlaisina suunnannäyttäjinä uran eri vaiheissa. Tämän tutkimuksen aineistossa tulkitsen auktoriteeteiksi henkilöitä, jotka eivät kuulu urheilijan ydinperheeseen ja joiden johdolla urheilijan verkosto laajenee. Kerronnasta nousevia auktoriteetteja yhdistää pitkä kokemus lajin parissa ja sitä kautta muodostunut vahva tietotaito sekä itse lajista että lajikulttuurista. He ovat hierarkkisesti korkeammalla urheilijaan nähden ensinnäkin ikänsä ja toisaalta asemansa ja asiantuntemuksensa puolesta. Näiden piirteiden seurauksena nuori urheilija ei kerronnan perusteella kyseenalaista auktoriteettien asemaa ja moraaliohjausta lainkaan. Lisäksi auktoriteeteilla kuvataan olleen selkeästi määritelty tehtävä urheilijan verkostossa, mikä vahvisti auktoriteettien varsin vahvaa autonomista asemaa siinä tehtävänkuvassa, joka heille oli määritelty. Kiira kertoo, että taitoluistelun valmennusjärjestelmän oli kiinnittynyt vahvasti seuroihin (187), mikä osaltaan vahvistaa valmentajan autonomiaa ja auktoriteettia urheilijan verkostossa:

"Valmennustiimimme roolitus ja dynamiikka oli puhuttu auki, ja se noudatti jokaiselle luontaista tapaa toimia." (Kiira, 53)

Kiiran urakehityksen alkuvaiheessa nimeän vahvoiksi auktoriteeteiksi hänen kaksi valmentajaansa, jotka vastasivat Kiiran valmennuksesta usean vuoden ajan myös huippuvaiheessa. Toista valmentajaa kuvataan urheilijaksi kasvamisen vaiheessa *varaäidiksi*, jolla oli kyky mukautua valmennustilanteeseen valmennettaviensa mukaan (52). Kiira vietti hänen kanssaan merkittävän osan ajastaan jo lapsena, mistä johtuen valmentajan roolia kuvataan paikoitellen myös kasvattajaksi, joka opasti hankkimaan lajitaitojen lisäksi muun muassa sivistystä (44). Toisaalta häntä kutsutaan myös "*suomalaisen taitoluistelun ikoniksi*", jonka kerrotaan valmentaneen "*melkein kaikkia Suomen taitoluistelijoita*" (43). Täten kerronnalla vahvistetaan ja legitimoidaan sekä perustellaan valmentajan osallisuutta urheilijan verkostossa. Taitoluisteluseuran valmennustiimi vahvistui toisella valmentajalla Kiiran ollessa 14—15-vuotias. Uuden valmentajan vahvuudeksi nimetään "*huikea tietotaito valmennuksesta, urheilusta ja fysiologiasta*". Hänellä kerrotaan olleen myös "*vahva näkemys siitä, mihin suuntaan harjoittelun piti mennä*" (52). Lisäksi valmentajan meriittejä taitoluisteluvallennuksen osalta painotetaan. Kiiran kerrotaan jopa tienneen etukäteen valmentajan kykenevän sellaiseen valmentamiseen, joka palvelee hänen päämäärätietoisia tavoitteitaan luistelussa ja kykenee täyttämään hänen harjoittelutarpeensa (51).

"Olin siitä innoissani. [...] Tiesin, että [uusi valmentaja] oli kova valmentaja ja ajattelin, että hän oli minulle juuri sopiva." (Kiira, 51)

Tämä ilmentää samalla Kiiran harrastussuhdetta, jossa hän tasapainoili kotona omaksutun nöyrän harrastamisen ja lajiharjoittelussa opitun omistautumisen välillä. Luistelijan omistautuneeseen asenteeseen vaikuttivat sekä aito innostus omaa lajia kohtaan että lajikulttuurinen toimijuuden arvottaminen ja moraaliset periaatteet. Uutta valmentajaa kuvataan määrätietoiseksi ja vaativaksi, joka odotti kaikilta luistelijoilta vahvaa sitoutumista harjoitteluun.

“[...] luistelijat, jotka eivät harjoitelleet yhtä tavoitteellisesti, jopa pelkäsivät [häntä]. He eivät olisi halunneet peräänsä valmentajaa, joka vaati koko ajan lisää ja lisää, välillä kovasti huutamalla. [Hän] valmensi kaikkia kuin heistä pitäisi tulla huippu-urheilijoita [...]” (Kiira, 52)

Tarinassa kerrotaan valmennuskaksikon olleen jäällä ”täysin erilaisia persoonia, kuin yö ja päivä”, mutta Kiira kertoo kokonaisuuden olleen toimiva hänen itsensä kannalta (52). Täten Kiira ei kerro kyseenalaistaneen valmennusmenetelmiä uransa alkuvaiheessa. Sen sijaan kerronnasta ilmenee luistelijan äärimmäisen motivoitunut suhtautuminen harjoitteluun harrastamisen ensimetreiltä lähtien.

“Kävin myös pianotunneilla ja jumppaharrastuksessa, mutta luistelu tuntui heti kaikista kivoimmalta. Se oli niin kivaa, että en halunnut oikeastaan edes kokeilla muita urheilulajeja. Taitoluistelu vain imi minut mukaansa.” (Kiira, 42)

Jari-Matin tarinassa perheen ulkopuolisten vahvojen auktoriteettien merkitys alkaa korostua, kun nuori kuljettaja pääsee rallin kilpailullisen toiminnan pariin ja hänen potentiaalinsa kuljettajana huomataan. Jari-Matin urakehityksen kannalta merkittävimmäksi auktoriteetiksi kuvataan rallimanageria:

”Jari-Matin hyvät suoritukset rallisprinteissä olivat kiinnittäneet [managerin] huomion. Syksyllä 2001 nuorille kuskeille järjestettiin testitilaisuus, jonne myös Jari-Matti kutsuttiin.” (JM, 43)

Managerin kerrotaan kuvanneen nuorta urheilijaa *projektiksi*, joka oli ”*liian mielenkiintoinen sivuutettavaksi*”. Managerin kerrotaan herättäneen nuorena kuljettajassa kunnioitusta hänen ulkoisella olemuksellaan ja reiluilla toimintatavoillaan. Samalla managerin vaikutusvaltaa lisäsivät hänen projektiin sijoittamansa ajalliset ja taloudelliset resurssit. Jari-Matin kerrotaankin pelänneen epäonnistuneiden suoritusten jälkeen tai uran “suvantovaiheissa”, että manageri kyllästyy häneen ja haluaa päättää yhteistyön. Kerronta vahvistaa täten kuvausta managerin päätösvallasta urheilijan urakehityksessä, mikä ilmenee myös urheilijan verkoston dynamiikkaa koskevassa kerronnassa: Managerin kerrotaan rekrytoineen urheilijan tiimiin henkilöitä, joiden tehtävinä oli esimerkiksi valmentaa nuorta kuljettajaa lajin eri osa-alueilla.

Valmentajien auktoriteettia suhteessa urheilijaan kuvataan vahvaksi, mutta verkoston näkökulmasta viimeinen sanavalta on kuitenkin sillä, joka rahoittaa toiminnan.

"Jari-Matti oli ihmeissään ristiriitaisista toiveista. [Valmentaja] joutui perääntymään ja toteamaan, että maksaja eli [manageri] päättää." (JM, 55)

Tämä kuvastaa rallin verkostoituneita käytäntöjä ja valtasuhteita, joita ohjaavat kaupalliset arvot ja moraaliperiaatteet. Samalla sitaatti ilmentää nuoren kuljettajan asemaa rallin verkostoituneissa käytännöissä. Kerronta kuvastaa, kuinka Jari-Matin tehtävänä oli osoittaa taidoillaan olevansa managerin sijoitusten arvoinen.

7.1.3 Laji-instituution normatiivinen ohjaus urheilijan urakehityksessä

Molempien urheilijoiden tarinoissa lajikulttuurin vaikutus ilmenee urheilijaksi kasvun vaiheessa normatiivisten siirtymien kautta. Laji-instituutiossa urheilijan urakehitystä hallinnoidaan muun muassa urapolkujen ja siirtymävaiheiden avulla. Lajikohtaisista eroista huolimatta molempien urheilijoiden tarinoissa on havaittavissa DMSP-mallin mukaisia siirtymävaiheita (ks. kpl 6.3.1). Taitoluistelua kutsutaan niin sanotuksi varhaisen erikoistumisen lajiksi, mikä tarkoittaa Kiiran tapauksessa sitä, että hänen initiaationsa eli siirtymänsä ohjattuun luistelukouluun tapahtui neljävuotiaana vanhemman sisaren jalanjäljissä. Kiiran ollessa kuusivuotias hän siirtyi virallisesti taitoluisteluseuraan. Tämän jälkeen kerronnasta syntyy vaikutelma, että junioriurheilijan urapyörä polkaistiin käyntiin. Kiira kertoo siirtyneensä juniorivaiheessa tasolta seuraavalle lajisysteemin ohjaamalla tavalla. Siirtymiä ei kyseenalaisteta tai perustella tarkemmin, mikä kuvastaa niiden asemaa lajikulttuurisina itsestäänselvyyksinä. Ennemminkin niiden totuusarvoa jopa vahvistetaan vetoamalla niin sanottuihin kriittisiin ikävaiheisiin, joihin mennessä tiettyjä lajitaitoja tulee oppia, mikäli nuori luistelija mieli lajinsa kansainväliselle huipulle.

Taitoluistelun herkkyyskausi, kestää noin 12-vuotiaaksi saakka. Siihen mennessä pitäisi oppia kaikki vaikeat temput, jotta taito tarttuu." (Kiira, 49)

"Vuonna 2001 siirryin kilpailemaan kokelaiden eli noviisien sarjaan, jossa ikäraja oli 16 vuotta. Olin kaksitoistavuotiaana SM-kisojen nuorin osanottaja, mutta sijoituin viidenneksi. Seuraavana vuonna voitin sarjan Suomen mestaruuden ja myös noviisien kansainvälisen kilpailun Dortmundissa. Harjoittelin yksitoista kertaa viikossa ja olin oppinut kaikki kolmoishyppyt. Ehdin oppia ne riittävän ajoissa." (Kiira, 49)

Jälkimmäisestä sitaatista käy ilmi, että Kiiran urakehitys eteni hänen uransa alkuvaiheessa jopa keskimääräistä nopeammassa tahdissa. Kerronnasta ilmenee, kuinka tämä nähtiin lajikulttuurisessa kontekstissa yhtenä merkinä nuoren luistelijan potentiaalista.

Jari-Matin tarinassa normatiivisten siirtymien ja niihin liittyvien normien rooli korostuu erityisesti laji-instituution määrittämien ikärajojen osalta. Nuoren kuljettajan oli saavutettava ensin 16-vuoden ikä ennen kuin hänellä oli asiaa lajin viralliseen kilpailutoimintaan. Tätä ennen Jari-Matin ura oli pitkään etsimis- ja kokeiluvaiheessa, jossa harrastettavia lajeja oli useita rinnakkain, ja ajoittain esimerkiksi jääkiekko nousi rallia tärkeämmäksi harrastukseksi. Jari-Matin kehittyminen päälajissa eli rallissa oli täysin kiinni perheen taloudellisista ja ajallisista panostuksista harrastukseen sekä nuoren kuljettajan omasta motivaatiosta. Kilpailutoiminnan myötä harrastus siirtyi kehitysvaiheeseen, jossa *“kaikki tehtiin rallin ehdoilla”*.

Ensimmäisen lukiovuoden lopulla Jari-Matin oli pakko luopua jääkiekosta. Lahjakas pelaaja teki sen pitkin hampain, joten vanhemmat joutuivat pyytämään perhetutun, entisen kilpahiihtäjän, puhumaan pojalle järkeä. Loukkaantumisen riski peleissä oli liian kova, jos ralliuraa rakennettaisiin tosissaan. Suurin syy oli kuitenkin ajan puute, sillä kahdessa lajissa ei voinut tähdätä huipulle." (JM, 42)

Sitaatti kuvastaa ensinnäkin perheen roolia Jari-Matin urakehityksessä ja uravalinnassa. Toisekseen sitaatista ilmenee huippu-urheilukulttuurissa vallitsevia arvoja ja moraalisia periaatteita, jotka painottavat urheilijan sitoutumista, vaatimusta urheilu-uraa vaarantavien riskien arviointiin ja ennaltaehkäisyyn sekä tavoitekeskeisyyttä *paksoon* viittaavan puhettavan kautta: huipulle joko tähdätään täysillä tai ei lainkaan.

Jari-Matin tarinassa ilmenee normatiivisten siirtymien kyseenalaistamista koskien aikuistensarjojen kilpailuoikeuden saavuttamisen kriteerejä. Jari-Matin epävirallinen manageri halusi kuljettajalle ajokortin, rallitutkinnon ja kilpailuoikeuden aikuistensarjoihin nopeammin, mitä suomalainen rallisysteemi olisi sallinut. Tämän seurauksena Jari-Matin uraa kohti huippuvaihetta ryhdyttiin rakentamaan Englannissa.

"[Epävirallinen manageri] soitti alkuvuonna 2002 kertoakseen, että hänellä oli idea. Oli löytynyt oikotie, jonka avulla Jari-Matti voisi saada ajokortin 17-vuotiaana. Tämä oli mahdollista Englannissa, missä voisi suorittaa myös rallitutkinnon. Sitä kautta pääsisi ajamaan englantilaisia kisoja ennen täysi-ikäisyyttä." (JM, 45)

Normatiivisten siirtymien kyseenalaistaminen ja “kiertäminen” ilmentävät Jari-Matin sosiaalisissa verkostoissa vallinneita arvostelmia ja ihanteita ralliammattilaisuutta kohtaan. *Oikotien* löydyttyä todetaan, että *“Latvalat eivät epäröineet”* (45). Tämä kuvastaa voimakasta halua ja yhteistä tahtotilaa, joka perheellä oli Jari-Matin rallikuljettajan uran tavoittelemista kohtaan. Jokainen askel kohti rallimaailman huippua nähtiin edistysaskeleeksi yhtäältä kohti päämäärää ja toisaalta kohti rallikuljettajan “hyvän elämän ideaalia” (ks. Salasuo ym. 2015, 124).

7.1.4 Yhteenveto: Nuoren urheilijan mukautuva asema valtasuhteissa

Taulukossa 3 on yhteenveto urheilijoiden itsen rakentumista kuvaavista merkityksistä urheilijaksi kasvamisen vaiheessa. Kiiran ja Jari-Matin itsen rakentumista määrittivät ensisijaisesti valtasuhteet sekä niissä määritetyt arvot, moraaliset periaatteet ja normit, jotka koskivat hyvää ja oikeaa olemista, käyttäytymistä ja toimintaa sekä yhteiskunnassa että lajikulttuurissa.

TAULUKKO 3. *Urheilijan itsen rakentumiseen vaikuttaneista suhteet ja tekijät urheilijaksi kasvamisen vaiheessa.*

Esimerkki aineistonäytteestä	Pelkistys	Alaluokka	Pääluokka
<i>"Äiti kasvatti meidät tiukasti, mutta lempeästi. Hän opetti hyvät käytöstavat ja ystävällisyyden, sen että ihmisiä tervehditään ja katsotaan silmiin. Arvostan näitä piirteitä myös itse." (JM, 82)</i>	Vanhemmilla keskeinen rooli nuoren ihmisen ja urheilijan kasvattajana ja sosio-kulttuuriseen ympäristöön sosiaalistajana	Vanhemmat-urheilija	Suhde valtaan
<i>"[Hän] valmensi kaikkia kuin heistä pitäisi tulla huippu-urheilijoita [...]."</i> (Kiira, 52)	Vahvojen auktoriteettien merkitys urheiluun ja laji-kulttuuriin sosiaalistajina	Vahvat auktoriteetit-urheilija	
<i>"Vuonna 2001 siirryin kilpailemaan kokeilaiden eli noviisien sarjaan, jossa ikäraja oli 16 vuotta. Olin 12-vuotiaana SM-kisojen nuorin osanottaja, mutta sijoituin viidenneksi." (Kiira, 49)</i> <i>"Harjoittelin yksitoista kertaa viikossa ja olin oppinut kaikki kolmoishyppy. Ehdin oppia ne riittävän ajoissa." (Kiira, 49)</i>	Nuoren urheilijan uran kehittyminen ja eteneminen normatiivisten siirtymien määrittämällä tavalla	Laji-instituutio-urheilija	
<i>"Sain lapsuudessa ja nuoruudessa lähes kaiken minkä halusin, mutta vastineeksi äiti teetti minulla töitä." (JM, 83)</i> <i>"Teidän pitää saada myös sivistystä. Sellainen [valmentaja] oli." (Kiira, 44)</i>	Oikeiden ja hyvien käyttäytymissääntöjen ja ihanteiden omaksuminen	Yhteiskunnalliset arvot ja moraaliset periaatteet	Suhde tietoon ja totuus-käsityksiin
<i>"Loukkaantumiseriski peleissä oli liian kova, jos ralliuraa rakennettaisiin tosissaan. Suurin syy oli kuitenkin ajan puute, sillä kahdessa lajissa ei voinut tähdätä huipulle." (JM, 42)</i> <i>"Harjoittelin yksitoista kertaa viikossa ja olin oppinut kaikki kolmoishyppy. Ehdin oppia ne riittävän ajoissa." (Kiira, 49)</i>	Huippu-urheilun toimintamallien ja -periaatteiden omaksuminen	Huippu-urheilun arvot, normit ja moraaliset periaatteet	

<p><i>"Kesän harjoittelin leireillä Tampereella ja ulkomailla. Ulkomailla siksi, että seuravalmennusjärjestelmä on Suomessa rakennettu niin, että valmentajat pitävät lomansa kesällä ja taitoluistelijat lähtevät ulkomaille leireilemään jo hyvin nuorena." (Kiira, 114)</i></p>	<p>Kyseenalaistamaton asemoituminen nuoren urheilijan positioon</p>	<p>Urheilijan lajikulttuurinen asema</p>	
<p><i>"Jari-Matti, nyt tehdään valinta. Jos ostan tämän auton, et rupea kylillä rällästäämään ja ryyppäämään. Toinen vaihtoehto on, että en osta autoa ja saat rällästää. Tämä on sun oma valinta', isä totesi." (JM, 29-30)</i></p>	<p>Kyseenalaistamaton sitoutuminen urheilijan elämäntilanteeseen</p>	<p>Urheilijaa ohjaava epätavallinen rationaalisuus</p>	<p>Suhde itseän</p>
<p><i>"Kävin myös pianotunneilla ja jumppaharrastuksessa, mutta luistelu tuntui heti kaikista kivoimmalta. Se oli niin kivaa, että en halunnut oikeastaan edes kokeilla muita urheilulajeja. Taitoluistelu vain imi minut mukaansa." (Kiira, 42)</i></p>	<p>Aito intohimo urheilua ja omaa lajia kohtaan</p>	<p>Urheiluharrastuksen kehystäminen</p>	

7.2 Tarinoiden taitekohta: Siirtymä huipulle

Huippuvaiheeseen tähtäämistä ja siirtymistä kuvataan urheilijoiden elämäkerroissa lähes päivänvastaisilla tavoilla. Kiiran kohdalla huipulle siirtymän kerrotaan tapahtuneen suunniteltua aiemmin ja nopeammin. Taitoluistelija nousi 16-vuotiaana *"yllättäen SM-hopealle"* ja *"yhtäkkiä olinkin mukana EM-joukkueessa"* (58). Paikan saavuttaminen samana vuonna järjestetyistä Torinon olympialaisista *"tuli eteen yllätyksenä"*. Rallikuljettajan eteneminen kohti huippua oli sen sijaan vuosien suunnitelmallinen projekti, jota kuvataan matkantekoon viittaavilla ilmauksilla. Matka alkoi urheilijan ollessa noin 17-vuotias. Erilaisten *oikoteiden* ja *etappien* kautta kuljettajalle avautuu ensin *tie* englantilaisiin kisoihin, tämän jälkeen *"tie maailmalle"* ja pikkuhiljaa alkoi *"raottua portti"* ammattilaiskuljettajaksi. Ammattilaiskuljettajan aseman saavuttamisen kuvataan olleen alusta lähtien matkan lopullinen päämäärä. Sen kuljettaja saavutti noin viiden vuoden suunnitelmallisen etenemisen ja työn seurauksena.

Urheilijoiden urakulun eroista huolimatta aineistossa korostuu yhtäläisiä merkityksenantoja, jotka kuvastavat urheilijan itsen rakentumista yhtäältä yksilöllisenä ja toisaalta sosiaalisena prosessina. Tarinoissa korostuvat merkityksenannot siitä, kuinka nuoren ihmisen identiteetti, asema ja toimijuus rakentuivat valtasuhteiden, moraaliohjauksen sekä oman keskeneräisen

minäkuvan välisessä ristipaineessa. Kerronnassa luodaan voimakasta vastakkainasettelua urheilijaksi kasvamisen vaiheen ja huippuvaiheen välille, josta seuraava sitaatti on esimerkkinä:

"Torinon kisat olivat minulle vielä kuin peliä, oma mindset oli siihen aikaan niin vapaa. Olin rohkea ja reipas haastaja, jolta kukaan ei odottanut mitään, ja asetelma sopi minulle erinomaisesti. Kisojen jälkeen kaikki alkoi kuitenkin muuttua. Julkisuus räjähti, oman ja muiden odotukset kasvoivat." (Kiira, 66)

Sitaatin kuvaaman vastakkainasettelun seurauksena kutsun huipulle siirtymisen vaihetta urheilijoiden tarinoiden taitekohdaksi.

7.2.1 Urheilijan muuttuvat ja laajentuvat verkostot

Molempien urheilijoiden yhteistyöverkostot laajenivat, kun urheilijat siirtyivät huipulle tai alkoivat päämäärätietoisesti edetä kohti huippuvaihetta. Molempien urheilijoiden tarinoissa korostuu huippu-urheilun kaupallisuus ja markkinavetoisuus. Tämän seurauksena urheilijan urakehitykseen vaikuttaneet verkostoituneet käytännöt muuttuivat huippuvaiheeseen siirtymisen aikana aikaisempaa ammattimaisemmiksi ja vastavuoroisuuteen perustuviksi kumppanuuksiksi – *“molempia osapuolia hyödyttäväksi liitoiksi”* (JM, 50). Kiiran tarinasta ilmenee, että huipulle siirtymän tapahduttua suunniteltua aiemmin ei urheilija itse eikä hänen tukijoukkonsa olleet osanneet varautua esimerkiksi *räjähtäneeseen* julkisuuden määrään. Heiltä puuttui myös tarvittavaa osaamista ja instrumentteja, joiden avulla julkisuutta olisi ollut mahdollista *hallita* ja *kontrolloida*. Tilanteen kerrotaan helpottuneen, kun Kiira sai avukseen managerin, joka vastasi mediasuhteiden hoidosta. Jari-Matti aloitti epävirallisen yhteistyön rallimanagerin kanssa jo urheilijaksi kasvamisen vaiheessa, jolloin managerin avustuksella alkoi suunnitelmallinen ja monen vuoden matka kohti ralliammattilaisuutta. Rallin puoliammattilaisuuden saavutettuaan Jari-Matti solmi virallisen yhteistyösopimuksen managerinsa kanssa.

Lajikulttuuriset rakenteet ja toimintamallit vaikuttavat kaupallisten toimijoiden asemoitumiseen verkostoituneissa käytännöissä. Kiiran tarinassa kuvataan, että aikuisten arvokilpailuihin pääsy ja julkisuus herättivät sponsoreiden kiinnostuksen urheilijaa kohtaan. Kiira solmi kaupallisia yhteistyösuhteita varsinaisen lajiympäristönsä ulkopuolella, minkä seurauksena sponsorit toivat urheilijan verkostoon ikään kuin uuden ulottuvuuden.

”[...] isä haali kontakteillaan kasaan satasia ja tonneja sieltä täältä. Tilkkutäkkimäinen varainkeruu alkoi kuitenkin nopeasti käydä mahdottomaksi.” (Kiira 79)

"Valion myötä kuvio sai uuden käänteen." (Kiira, 79)

Sitaatit kuvastavat sekä laajentuneita että muuttuneita verkostoja. Sponsoritoiminnan laajentumisen myötä Kiiran vanhempien rooli urheilijan verkostossa sai uudenlaisen "muodon": Vanhempien taloudellinen vastuu pieneni, ja perheen kuvataan siirtyneen urheilijan kannustus- ja tukijoukkoihin.

Rallimaailman kerrotaan perustuvan sen sijaan "*puhtaasti autoteollisuuden markkinointiin*" (56). Toisin sanoen rallin olemassaolo on kiinni autoteollisuuden osallisuudesta ja panostuksesta lajiin, ja siten kaupallisuus on lajissa ikään kuin sisäänrakennettua. Jari-Matin huipulle siirtymisen edellytyksenä oli, että kuljettaja sai solmittua sopimuksen rallin MM-sarjassa mukana olevan tehdastallin kanssa. Tämän seurauksena nuori kuljettaja tuli osaksi markkinavetoista verkostokenttää, jossa kaupalliset arvot ja toiminnan periaatteet normalisoivat muun muassa urheilijan arvioinnin ja hallinnan. Rallimaailman toimintatavoissa korostuvat kaupallisten toimijoiden strategisuus sekä "*maksaja päättää*" -valta-asetelmat. Maksajan, kuten managerin tai tehdastallin johdon, kerrotaan tehneen niin sanottuja riskilaskelmia koskien urheilijan uramahdollisuuksia. Maksaja keräsi dataa kuljettajan suorituksista ja analysoi sitä suhteessa laajempaan kontekstiin.

"M-Sportilla oltiin vakuuttuneita Jari-Matin kyvyistä Walesin MM-rallin ja testitilaisuuden perusteella. Jari-Matille tarjottiin mahdollisuus ajaa Fordilla M-Sportin tallissa neljä MM-osakilpailua sekä Britannian avoin mestaruussarja, johon kuului kahdeksan osakilpailua." (JM, 58)

"Jari-Matin kausi oli ollut lupaava, mikä vakuutti [tallipäällikön]. Varsinkin vauhti sai tallipäällikön tyytyväiseksi." (JM, 90)

Sitaatissa kuvataan tehdastallin keinoja arvioida kuljettajan kykyjä ja soveltuvuutta menestyskuljettajaksi. Jari-Matille tarjottiin niin sanottuja näytönpaikkoja, joissa onnistuessaan hänelle avautui seuraava mahdollisuus. Täten tehdastallille muodostui tietoa, johon perustuen tallilla oli suurin vaikutusvalta päättää uran etenemisestä ja siitä, tulisiko kuljettajaan "sijoittaa" sekä ajallisia että taloudellisia resursseja. Tämä ilmentää vallan ja tiedon yhteen kietoutunutta luonnetta. Jari-Matin tehtäviksi kuvataan onnistumista ja suoriutumista riittävän hyvin ja vakuuttavasti suhteessa rallimaailman arviointikriteereihin. Onnistuminen takasi nuorelle kuljettajalle nousujohteisen etenemisen kohti rallimaailman huippua.

Samanaikaisesti kerronnassa korostuvat rallissa vallitsevat hierarkkiset ja konservatiiviset valtasuhteet, joissa kuljettajan asema näyttäytyy hyvin alisteisena. Kerronta ilmentää yksittäisen auktoriteetin valta-asemaa urheilijan uraa koskevissa päätöksissä.

"En itkenyt kisan loppumista vaan sitä, että pelkäsin uran loppuvan. Olin varma, ettei [tallipäällikkö] ja [manageri] enää jaksaisi. Heillä oli hermot kireällä ulosajojen ja epäonnistumisen jälkeen. Pelkäsin [tallipäällikön] reaktiota ja olin järkyttynyt, kun kolmesta kisasta oli tullut kolme ulosajoa." (JM, 79)

Kiiran tarinassa vahvoja auktoriteetteja ei nouse sponsoreista kerrottaessa. Tämä voi johtua aiemmin mainitsemastani lajikulttuurisesta piirteestä, jossa kaupalliset toimijat muodostivat ikään kuin urheilun ulkopuolisen verkostoulottuvuuden. Täten kaupallisten kumppaneiden ei kerrota olleen läsnä urheilijan arkitodellisuudessa.

"Yhteistyösopimuksissa määritellään tietty lukumäärä päiviä, jotka urheilija sitoutuu olemaan yrityksen käytettävissä." (Kiira, 79)

Jari-Matin tarinassa kuvaillaan myös yksittäisiä tilanteita, joissa urheilijan kerrotaan onnistuneen vaikuttamaan hänen uraansa koskeviin päätöksiin. Näitä kokemuksia kuljettaja kuvaa voimaannuttaviksi.

"Vaikka Jari-Matin olo oli epävarma, hän sai suunsa auki keskustelussa [tallipäällikön] kanssa. Jari-Matti painotti, että ei ole asfalttikuski mutta oli saanut ainoat näytön paikkansa asfaltilla. Hän vaati saada yhden sorakisan WRC-autolla. [Tallipäällikkö] oli nyreissään mutta selvästi vaikuttanut Jari-Matin voimakkaasta tahdosta." (JM, 80)

"Walesin kisaan lähtiessä mieli oli yllättävän rento. Näytön paikka oli omalla työllä ansaittu, mikä loi tyytyväisyyttä ja rauhallisuutta." (JM, 80)

Aineistossa korostetaan huippu-urheilumaailman armotonta kilpailullisuutta ja *ankaruutta* (Kiira, 223; JM, 149, 203), mutta samanaikaisesti mikrovaltasuhteita kuvaava kerronta ilmentää myös ihmisten välistä inhimillistä kanssakäymistä.

"Virheitäkin tuli, mutta ne annettiin anteeksi, koska harjoitteleva nuori kuljettaja vasta kokeili rajojaan." (JM, 102)

Esimerkiksi managerin ratkaisut ongelmatilanteissa kohdistuivat kerronnan perusteella kuljettajan ajokaluston kehittämiseen ja tukiverkoston vahvistamiseen, eikä syyttävä sormi siten osoittanut suoraan Jari-Mattiin. Yksilöt ovat kuitenkin osa laajempaa sosiaalista ja lajikulttuurista todellisuutta, minkä seurauksena kuljettajan uraa koskeneet ratkaisevat päätökset tehtiin laji- ja organisaatiokulttuurissa vallitseviin arvoihin ja toiminnan periaatteisiin peilaamalla. Täten myös odotukset ja vaatimustaso Jari-Matin kykyjä kohtaan nousivat, mitä pidemmälle kuljettajan ura eteni.

7.2.2 Lajikulttuuriset valta-asetelmat

Kiiran tarinassa lajikulttuuriset merkityksenannot lisääntyvät huipulle siirtymisen kuvauksissa. Jari-Matin tarinassa puhutaan sen sijaan tehdastallien markkinavetoisista toimintatavoista ja hierarkiasta. Täten tarinassa esiintyy vahvemmin tehdastallien organisaatiokulttuurisia piirteitä kuin rallin lajikulttuurisia tekijöitä (ks. edellinen alaluku). Kiiran tarinassa taitoluistelun lajikulttuuria ilmentävä valta näyttäytyy hajautuneena ja automatisoituna hallintana ja kontrollina, jolle ei kerronnassa osoiteta yhtä vallan alkulähdettä. Kerronnassa muotoutuu kuvaus laji-instituutiosta ja –kulttuurista, jotka vaikuttivat lajissa toimivien yksilöiden ja organisaatioiden toimintaan sääntöjen, normien, arvojen, roolien ja rooliodotusten kautta. Kiira kohtasi vallan ja hallinnan kuitenkin ensisijaisesti mikrovaltasuhteissa. Erityisesti valmentajien autonominen asema ja vaikutusvalta urheilijaan oli legitimoitu taitoluistelun lajikulttuurissa ja järjestelmässä (ks. kpl 7.1.2). Kerronnassa korostetaan esimerkiksi valmentajienvaihdosten olevan taitoluistelussa harvinaisia, sillä valmentajien ammattitaitoa ei opita kyseenalaistamaan. Kiira kasvoi täten junioriharrastajasta ammattilaisluistelijaksi saman valmentajakaksikon alaisuudessa ja vaihtoi valmentajaa vasta, kun heidän välilleen syntyi voimakas luottamuspula.

"Lajiperinne pönkittää osaltaan valmentajan asemaa, kun jokaisen harjoituksen jälkeen luistelija kiittää ja kumartaa valmentajaa. Se muistuttaa baletin hierarkiaa, mutta huippu-urheilussa tapa on aika erikoinen." (Kiira, 190)

Lajikulttuuria kyseenalaistavat merkityksenannot ovat urheilijan puhetta uran päättymisen jälkeen eli kerronnan nykyhetkellä. Teoksen sisältämän kuvauksen mukaan Kiira mukautui lajikulttuurissa ja -yhteisössä vallitseviin toimintamalleihin ja arvoihin urheilu-uransa aikana. Mukautuminen voidaan nähdä eräänlaiseksi selviytymiskeinoksi, jotta yksilö ei syyllisty sosiaalisesti poikkeavaan käyttäytymiseen. Kiiran kerronnassa ilmenee, että lajikulttuurinen moraalikäyttäytymisen ohjaus ja valvonta olivat toisinaan hyvin yksityiskohtaisia kohdistuen yksilön kehollisuuteen ja kehonkieleen.

"Kun pääsin hallin käytävälle, joukkueenjohtaja [...] satti minua käytöksestäni. Otsan läimäisy oli vastoin lajin etikettiä." (Kiira, 63)

Tapahtumista riippuen kerronnassa esiintyy kolmansia ja usein satunnaisia osapuolia, jotka ohjeistivat esimerkiksi lajikulttuurissa vaikuttavista normeista ja säännöistä. Näitä noudattamalla urheilija toimi sosiaalisesti hyväksyttävällä ja oikealla tavalla. Moraaliset periaatteita ja normeja kuvataan ehdottomina, ja niiden noudattamatta jättämisestä seurasi mahdollisesti yhteisössä määritelty sanktio. Sitaatin kuvaamassa esimerkkitapauksessa vääränlainen kehonkieli kilpailusuorituksen aikana saattoi heikentää urheilijan saamia

kilpailupisteitä ja siten hänen kilpailun lopputulostaan. Lisäksi lajikulttuurissa vallitsevia toimintatapoja ja vaatimuksia opitaan myös muiden urheilijoiden esimerkkiä seuraamalla. Kiira omaksui nuoruuden esikuvaltaan esimerkiksi tarkan suhtautumisen ravintoasioihin (ks. kpl 7.3.3).

7.2.3 Urheilijan roolikasaumat

Huipulle siirtymän kuvauksessa lisääntyivät merkityksenannot päällekkäisistä rooleista, joihin urheilijat objektivoivat itsensä (ks. Ojala 2018; Worthman & Troiano 2016). Merkitysten tarkastelussa puhun urheilijan roolikasaumista, joilla viitataan sekä yksilöön kohdistuneiden erilaisten roolien ja rooliodotusten päällekkäisyyteen että niistä seuranneisiin rooliristiriitoihin (ks. Allardt & Littunen 1975, 24-25). Kiiraan ja Jari-Mattiin kohdistuneet odotukset ja vaatimukset muodostuivat verkostoituneissa käytännöissä, joiden osana urheilijat olivat ja toimivat. Samanaikaisesti roolikasaumat ilmentävät erilaisten intressiryhmien arvoja ja motiiveja urheilua ja urheilijaa kohtaan.

Taitoluistelijan uralla syntyi ristiriitoja, kun menestymisen myötä nuori urheilija herätti kiinnostusta erilaisissa intressiryhmissä. Kerronta ilmentää, kuinka luistelija kiinnittyi huipulle siirtymisen vaiheessa huippu-urheilun verkostoituneisiin käytäntöihin, joiden seurauksena hänelle tarjoutui erilaisia rooleja. Näitä olivat huippu-urheilijan lisäksi julkisuuden henkilö, esikuva, yhteistyökumppani, valmennettava, koululainen ja perheenjäsen. Jokaiseen rooliin kohdistui Kiiran kokemusmaailmassa erilaisia rooliodotuksia, joista osa muodostui ympäristöä ja kulttuuria refleктоimalla ja osa puolestaan toisten ihmisten sanomina. Rooliodotukset kuvastivat moraalisia käsityksiä siitä, mikä kussakin roolissa oli hyvää, odotettua ja sallittua olemista ja toimimista. Erilaisten ja päällekkäisten rooliodotusten seurauksena syntyi myös ristiriitaisia odotuksia. Kiira kuvaa, kuinka valmentajat ja perhe odottivat, että mediassa tulisi puhua ainoastaan urheilua koskevista asioista. Iltapäivälehdet puolestaan halusivat julkaista uutisia, jotka houkuttelevat lukijoita.

"Niinpä tunsin itse epäonnistuneeni haastattelussa, jos jutussa puhuttiin minun ulkonäöstäni eikä lajin vaikeudesta." (Kiira, 72)

Jari-Matin tarinassa ei käsitellä urheilijan erilaisia ja päällekkäisiä rooleja. Sen sijaan tarinassa puhutaan tehdastallin vahvasta auktoriteettiasemasta ja rallin joukkuemaisesta luonteesta, joiden seurauksena jokaisella tiimin jäsenellä oli oma, selkeästi määritelty rooli ja positio. Kuljettajan tehtiväksi kuvataan oman roolin täyttämistä ja tuloksen tekemistä tavalla, joka oli

sovittu tehdastallin johdon kanssa (92, 127). Täten myös mediasuhteiden hoitamista kuvataan osaksi tehdastallin markkinointia ja siten myös yhdeksi kuljettajalle määritetyistä tehtävistä. Huipulle siirtymisen vaiheessa media ei kerronnan mukaan aiheuttanut Jari-Matille ristiriitoja. Uutisointi oli positiivissävytteistä, ja Jari-Matti koki mediasuhteiden hoitamisen luonnolliseksi osaksi kuljettajan roolia. Kerronnassa syntyy kuvaus urheilijasta, joka puhui medialle aivan liikaa ja liian avoimesti. Tämän lisäksi kuljettajan kerrotaan käyttäneen reilusti aikaa fanitapaamisiin, minkä seurauksena sekä median että fanien kerrotaan odottaneen häneltä huomiota ja avoimia lausuntoja.

"Minulle on sanottu monesti, että puhu vähemmän medialle äläkä kaikkea itsestäsi. Olen yrittänyt hillitä itseäni, mutta en toisaalta halua muuttua liikaa. [...] En ole koskaan istunut perinteiseen suomalaiseen muottiin, jossa urheilija on juro ja sulkeutunut." (JM, 175)

Jari-Matin roolikäyttäytyminen rakentui kuitenkin ensisijaisesti hänen omien valintojensa seurauksena. Hän pyrki toimimaan tavalla, joka tuntui hänestä itsestään oikealta, reilulta ja luontevalta. Tämä ilmentää Jari-Matin suhdetta häneen itseensä ja omaan arvomaailmaansa. Myöhemmin uralla kuljettajan kerrotaan kuitenkin myös kuormittuneen ja ahdistuneen julkisuudesta, joka kilpailutilanteissa häiritsi hänen keskittymistään muihin kuljettajalle asetettuihin tehtäviin.

Kiiran tarinnassa luonnehditaan, että huipulle siirtymisen vaiheessa voimakasta ristiriitaa aiheuttivat urheilun ulkoisen ja sisäisen maailman tuottamat rooliodotukset, joihin luistelija pyrki toiminnallaan vastaamaan. Tämä toi mukanaan myös haasteita urheilijan arjen hallinnassa. Kiiran valmentajien kerrotaan vaatineen, että sponsoreiden viemä aika ei saisi häiritä luistelijan harjoitusaikatauluja. Samanaikaisesti Kiira halusi täyttää myös yhteistyökumppaneidensa ja median odotukset. (82.)

"Harjoituksissa [valmentajillani] oli samanlainen asenne [kuin vanhemmillani], ja minusta alkoi tuntua, etten olisi heidänkään mielestään ansainnut kaikkea huomiota ja suosiota, jota olin nopeassa aikataulussa saavuttanut." (Kiira, 120)

"Minusta kuitenkin tuntui, että valmentajat näkivät kaiken urheilun ulkopuolisen julkisuuden negatiivisena. En todellakaan tiennyt, mitä ajatella siinä tilanteessa. En ollut sinut itseni enkä julkisuuden kanssa." (Kiira, 120)

Urheilijan vanhempien ja valmentajien kerrotaan odottaneen, että luistelija olisi julkisuudesta huolimatta mahdollisimman *tavallinen*, mikä herätti urheilijassa ristiriitaisia kokemuksia liittyen oikeanlaiseen urheilijana, valmennettavana ja perheenjäsenenä olemiseen ja toimimiseen. Lisäksi molempien urheilijoiden huipulle siirtyminen tapahtui heidän käydessään

vielä lukiota. Heidän oli omaksuttava urheilijaan kohdistuneet roolit ja niihin liittyneet velvollisuudet sekä samalla pyrittävä pitämään tasapaino urheilun ja niin sanotun tavallisen elämän välillä. Kiira kuvaa huipulle siirtymistä ja roolien vaihtelua *epätodellisena* ja ”lähtemättömästi mieleen jääneenä” kokemuksena (57).

"Pari viikkoa aikaisemmin olin vielä opetellut lukiokavereiden kanssa vanhojentanssien askelia, ja nyt kaveerasin Saku Koivun ja Teemu Selänteen kanssa olympialaisissa." (Kiira, 57)

Urheilijoita kuvataan tunnollisiksi ja täydellisyyttä tavoitteleviksi henkilöiksi, minkä seurauksena rakentuu kerrontaa nuoren urheilijan elämästä, johon mahtui ainoastaan urheilua ja koulunkäyntiä. Roolikasaumia syntyi myös perheen taholta, sillä urheilijaan kohdistui odotuksia ja velvollisuuksia muun muassa kotitöiden ja läheisten kanssa vietettyyn aikaan liittyen. Lisäksi Jari-Matin huipulle siirtymän vaiheeseen ajoittui myös vuodenmittainen asepalvelus.

"Vaikka urheilukoulu oli tukenut Jari-Matin ralliuraa, hän huokaisi helpotuksesta, kun armeija päättyi. Nyt oli aika keskittyä ja panostaa täysipainoisesti ralliin. Ainoa tavoite oli päästä huipulle." (JM, 74)

Roolikasaumista huolimatta molemmat urheilijat pitivät huippu-urheilua ainoana vaihtoehtona ja päämääränä, mikä alkoi konkretisoitua huipulle siirtymisen vaiheessa. Samanaikaisesti urheilijoiden suhde omien lajien harjoittamiseen muuttui.

"Ajamiseen suhtauduttiin vakavasti ja tavoitteellisesti, eikä kyseessä ollut enää vain mukava harrastus." (JM, 63)

"Laurallakaan ei ollut enää karkkipusseja mukana Göteborgin MM-kisoissa, sen verran totiseksi oli urheilu jo mennyt molemmilla." (Kiira, 97)

Huipulle tähtäämistä merkityksellistetään pakkoa ja ehdottomuutta kuvastavilla ilmauksilla, joilla samanaikaisesti häivytetään muita elämänkulun vaihtoehtoja. Tarinoissa myös osoitetaan, että sekä urheilijat itse että heidän tukiverkostonsa suhtautuivat urheiluun ja huipulle tähtäämiseen sitoutuneesti ja päämäärätietoisesti.

7.2.4 Yhteenveto: Urheilija vallan verkostojen ristipaineessa

Taulukkoon 4 olen koonnut yhteenvedon merkityspalasisista, jotka ilmentävät urheilijoiden itsen rakentumista monenkirjavien vallan verkostojen ristipaineessa. Verkostoista nousseet odotukset ja vaatimukset määrittivät Kiiran ja Jari-Matin asemoitumista huippu-urheilun sosiaalisessa todellisuudessa

TAULUKKO 4. Urheilijan itsen rakentumiseen vaikuttaneet suhteet ja tekijät huipulle siirtymisen vaiheessa.

Esimerkki aineistonäytteestä	Pelkistys	Alaluokka	Pääluokka
"[...] isä haali kontakteillaan kasaan satasia ja tonneja sieltä täältä. <u>Tilkkutäkkimäinen varainkeruu alkoi kuitenkin nopeasti käydä mahdottomaksi.</u> " (Kiira 79)	Perheen pienentynyt rooli urakehityksessä	Muuttuvat verkostot	Suhde valtaan
"Valion myötä kuvio sai uuden käänteen." (Kiira, 79) "Yhteistyö [managerin] kanssa oli yksi Jari-Matin parhaista päätöksistä. [...] Kyseessä oli toimiva, molempia osapuolia hyödyttävä liitto." (JM, 59)	Eri intressiryhmistä muodostuneet uudenlaiset verkostoulottuvuudet	Laajentuneet verkostot	
"[Valmentajat] eivät päästäneet minua [sponsorin] mainoskuvauksiin ennen aamun treenejä [...]" (Kiira, 81-82) "Paineet alkoivat kasaantua, kun [tallipäällikkö] esitti uhkavaatimuksia ennen Saksan MM-rallia. Jos Jari-Matti ajaisi Saksassa ulos, hän ei saisi autoa Jyväskylän MM-ralliin." (JM, 62)	Vahvojen auktoriteettien vakiintunut valta-asema suhteessa urheilijaan; yksilöt lajikulttuuristen merkitysverkoston ylläpitäjinä	Lajikulttuuriset valta-asetelmat	
"Yhteistyösopimuksissa määritellään tietty lukumäärä päiviä, jotka urheilija sitoutuu olemaan yrityksen käytettävissä." (Kiira, 79)	Kaupalliset arvot, toimintamallit ja päämäärät	Päällekkäiset rooli-odotukset	Suhde tietoon ja totuus-käsityksiin
"Minulle on sanottu monesti, että puhu vähemmän medialle äläkä kaikkea itsestäsi. Olen yrittänyt hillitä itseäni, mutta en toisaalta halua muuttua liikaa." (JM, 175)	Median arvot ja intressit		
Kun pääsin hallin käytävälle, joukkueenjohtaja [...] satti minua käytöksestäni. Otsan läimäisy oli vastoin lajin etikettiä." (Kiira, 63) "Valmentajat [...] eivät olleet innoissaan sponsoreiden viemästä ajasta, koska se häiritsi harjoittelua." (Kiira, 81-82)	Lajikulttuuriset arvot, moraaliset periaatteet ja sosiaalinen kontrolli		
"Kaikki halusi Kiiralta jotain. Äiti haluaa, valmentaja haluaa, koulu haluaa [...] se oli liikaa." (Kiira, 99) "[...] hän huokaisi helpotuksesta, kun armeija päättyi. Nyt oli aika keskittyä ja panostaa täysipainoisesti ralliin." (JM, 74)	Yhteiskunnalliset arvot ja elämäkulun vaihteistukset		
"Nuoren miehen identiteetti oli hakusessa paineiden kasvaessa. [...] Jari-Matti etsi itseään kaikilla elämän osa-alueilla." (JM, 64)	Urheilijan minuus ja identiteetti rakentumassa	Keskeneräinen minäkuva	

<p><i>Joka tapauksessa minun piti Torinon kisojen jälkeen kasvaa lähes yhdessä yössä esikuvaksi ja kaikkien ihailemaksi jääprinsessaksi." (Kiira, 67)</i></p> <p><i>"Kuvittelin, että minun pitäisi tehdä enemmän töitä ja menestyä paremmin, jotta voisin osoittaa olevani jokaisen sponsorieuron arvoinen." (Kiira, 88)</i></p>	<p>Mukautuva ja alistuva pyrkimys rooliodotusten täyttämiseen; Erilaisten rooliodotusten hyväksyminen</p>	<p>Urheilijan roolikasaumat</p>	<p>Suhde itseän</p>
<p><i>"Ajamiseen suhtauduttiin vakavasti ja tavoitteellisesti, eikä kyseessä ollut enää vain mukava harrastus." (JM, 63)</i></p> <p><i>Nyt oli aika keskittyä ja panostaa täysipainoisesti ralliin. <u>Ainoa tavoite oli päästä huipulle.</u>" (JM, 74)</i></p>	<p>Harrastus muuttui ammattimaisemmaksi toiminnaksi; Urheilijan korkea moraalinen ja sitoutumisen aste</p>	<p>Urheilun uudenlainen kehystämien</p>	

7.3 Huippuvaihe: Hyvän urheilijan toimijaulottuvuudet

Huippuvaihetta käsittelevässä kerronnassa Kiiran ja Jari-Matin elämäntilanteet ikään kuin normalisoituvat. Huippu-urheilusta oli tullut heidän ammattinsa, minkä seurauksena huippuvaihe näyttäytyy huipulle siirtymisen vaihetta pysyvämpänä elämäntilanteena ja -tapana. Urheilijoilla oli ammatin harjoittamiseen tarvittavat yhteistyöverkostot, taloudelliset resurssit ja olosuhteet. Tämän lisäksi he olivat omaksuneet sosiaalisesti tuotetut merkityksellistämisen tavat, jotka määrittivät heidän asemaansa ja toimijuuttaan huippu-urheilun verkostoituneessa todellisuudessa.

Huippuvaiheen kerronnassa nousee esille yksilön kyky arvioida huippu-urheilun sosiaalista todellisuutta aiempaa tiedostavammalla ja kriittisemmällä tavalla, mikä kuvastaa yksilön kasvua sekä urheilijana että ihmisenä. Tästä huolimatta kerronnasta välittyy yksilön pyrkimys mukautua ja mukauttaa omaa toimintaansa sosiaalisesti rakentuneiden ja huippu-urheilijaa koskevien itsestäänselvyyksien mukaisesti. Itsestäänselvyydet alkoivat muodostua aineistossa hyvän urheilijan hegemoniseksi diskurssiksi, jossa kietoutuivat yhteen sekä sosio-kulttuuriset merkityksenannot hyvän urheilijan kriteereistä että yksilön omat käsitykset ja representaatiot hyvästä urheilijudesta. Urheilijoiden roolikasaumista johtuen aineistossa ilmeni myös esimerkiksi hyvän valmennettavan, hyvän yhteistyökumppanin ja hyvän esikuvan diskurssien merkityspalasia. Nämä eivät kuitenkaan haastaneet tai kyseenalaistaneet hyvän urheilijan diskurssin hegemonista asemaa, vaan pikemminkin vahvistivat sitä.

Tässä pääluvussa käsitellään hyvän urheilijan diskurssissa tuotettuja subjektipositioita ja toimijuuksia, joiden yhteisnimityksenä käytän toimijaulottuvuuden käsitettä.

Toimijaulottuvuuksien tulkitsin ilmentävän hyvän urheilijan diskurssin piirteitä sekä diskurssissa tuotettuja ehtoja ja rajoja urheilijan asemalle ja toimijuudelle. Lisäksi toimijaulottuvuuksilla on tulkintani mukaan myös seurauksia, mikä kuvastaa yhtäältä diskurssien sosiaalista luonnetta ja toisaalta niissä ilmenevää valtaa suhteessa yksilöihin. Nimeän toimijaulottuvuudet seuraavasti: 1) *Hyvä urheilija: Tuotannontekijä* ja 2) *Hyvä urheilija: Viihdearvon tuoja*. Nämä ulottuvuudet ilmentävät vallan verkostojen intressejä ja vaatimuksia urheilijan asemaa ja toimijuutta kohtaan. Kaksi jälkimmäistä toimijaulottuvuutta ovat 3) *Hyvä urheilija: Uhrautuja* ja 4) *Hyvä urheilija: Onnistunut ihminen*, jotka puolestaan ilmentävät hyvän urheilijan ehtojen ja rajojen seurauksia urheilijan itseyden, asemoitumisen ja toimijuuden rakentumisessa. Tukeudun hyvän urheilijan ehtojen, rajojen ja seurausten luokittelussa ja tulkinnassa von Wrightin Hyvän muunnelmat -käsiteanalyysiin.

7.3.1 Hyvä urheilija: Tuotannontekijä

Hyvää urheilijaa määritetään kerronnassa ensinnäkin välineellisen hyvän ehdoilla. Välineellisellä hyvällä tarkoitan hyvän urheilijan diskurssissa hyötyä, jota urheilijan asemasta ja toimijuudesta voi seurata muille yksilöille, instituutioille ja yhteiskunnalle. Toisekseen hyvän urheilijan ehtoja ja rajoja tuotetaan teknisen hyvyyden kautta, joka kuvastaa yksilön taitoja ja kykyjä urheilijana. Välineellistä ja teknistä hyvyttä arvioidaan menestyksen, kehittymisen ja parhaiden arviointiasteikoilla. Lisäksi urheilijan toimijuutta koskevia indikaattoreita ovat asenne, motivaatio ja tasaisuus. Arvioinnin seurauksena urheilijoita kohtaan syntyy vaatimuksia hyveistä, kuten tottelevaisuudesta ja kuuliaisuudesta, jotka nähdään edellytyksenä sille, että urheilija voi täyttää hyvän urheilijan diskurssissa tuotetun ja hänelle räätälöidyn subjektiposition ja toimijuuden.

Kiiran tarinassa hyvän urheilijan diskurssia rakentavat merkityspalaset nousevat lajikulttuurin ja valmentajien taholta, mutta myös varsinaisen laji-instituution ulkopuolelta. Tarinassa korostuu julkisuuden, median ja sponsoreiden vaikutus hyvän urheilijan merkityssysteemin tuottajina ja tulkitsijoina. Sitaatit ilmentävät ensinnäkin arvioinnin kokonaisvaltaisuutta, sillä hyvän urheilijan ehdot ja rajat alkavat rakentua urheilijan suoritusten, olosuhteiden (l. verkostojen) ja hänen kehollisuuteensa kautta.

“Hyvin nopeasti minusta alkoi piirtyä julkisuuteen kuva luistelijana, jolla oli koossa kaikki tähteyden ainekset: kaunis ulkonäkö, sponsoreita ja hiukan jo arvokisamenestystäkin.” (Kiira, 72)

Kiiran julkisuuskuva rakentui tietyllä tavalla täydellisyyden ihannoinnin ympärille, jota tuotettiin vahvimmin median ja sponsoreiden puheissa. Taitoluistelijan julkisuuskuvaan liitettyjä rooleja olivat muun muassa *jääprinsessa* ja ”*koko kansan Kiira*”, jonka tuli Kiiran oman kokemuksen mukaan muistuttaa ”*enemmän naapurintyttöä kuin mitään seksipommia*” (163). Rooleihin kohdistuvia rooli-odotuksia määrittellään kerronnassa täydellisyyden lisäksi luonnollisuutta, puhtautta ja viattomuutta kuvaavilla ilmauksilla.

”[Sponsorin] mukaan oli poikkeuksellista löytää yhtä herkkä urheilija, jossa ihminen tuli esille ilman mitään skeptisyyttä.” (Kiira, 80)

Sitaatista voi havaita, että hyvyyden ja täydellisyyden määrittelemisen koskevat ensinnäkin urheilijan henkilökohtaisia ominaisuuksia ja toisekseen sosiaalisten verkostojen intressejä ja motiiveja urheilijaa kohtaan. Yksilönäkökulmasta herkkyyks, puhtaus ja luonnollisuus voidaan tulkita yksilön luonteenpiirteitä kuvaaviksi hyveiksi, jotka puolestaan vetosivat urheilijan kaupalliseen yhteistyökumppaniin ja tämän arvomaailmaan. Verkoston näkökulmasta yksilön hyveelliset piirteet voidaan täten nähdä välineelliseksi hyvydeksi sekä hyödyllisyydeksi: Sponsorin kytki Kiiran hyveellisen julkisuuskuvan yrityksen markkinointiin. Markkinoinnin tavoitteena on puolestaan tuottaa omille verkostoille, kuten asiakkaille, positiivisia konnotaatioita yrityksen tuotteista ja siten vahvistaa yrityksen markkina-asemaa ja maksimoida taloudellisia voittoja.

Jari-Matin tarinassa hyvän urheilijan välineellistä arvoa korostava toimijaulottuvuus tuotetaan tehdastallin toimesta. Lajin maskuliinisuus ilmenee lajikulttuuristen merkityksenantojen lisäksi ennen kaikkea hierarkkisten valtasuhteiden kautta, minkä seurauksena urheilijan subjektipositio näyttäytyy kerronnassa monin tavoin alisteisena. Hyvältä kuljettajalta odotetaan nöyryyttä, tottelevaisuutta ja kurinanalaisuutta. Toisaalta urheilijaan kohdistuu myös vaatimuksia oikeanlaisesta itsekkyydestä, rohkeudesta, kovuudesta ja tietyllä tavalla tunteettomuudesta, joka ei saa kuitenkaan vaikuttaa kuljettajan käytökseen ja toimintaan osana lajiyhteisöä.

”Jari-Matti totteli ja sijoittui neljänneksi. [...] Hän myös pystyi ratkaisevalla hetkellä pitämään itsensä kasassa, mikä vakuutti tallin ja osoitti Jari-Matilla olevan edellytyksiä huippukuljettajaksi.” (JM, 80)

”Voitto oli osoitus, että minusta on huippukuljettajaksi ja pystyn ajamaan maailmanmestaruudesta.” (JM, 213)

Jari-Matin tarinassa ilmenee auktoriteettien äänellä tuotettua puhetta, jossa nöyryys, kuuliaisuus ja onnistunut suoritus nähdään yhdistelmänä hyvän kuljettajan merkiksi. Hyvä rallikuljettaja ei saanut myöskään kyseenalaistaa esimerkiksi tiimissä vallitsevia valta-

asetelmia. Urheilijan hyveellisyys ja alisteisuus kuvastavat tulkintani mukaan urheilijan aseman ja toimijuuden välineellisiä piirteitä ja ehtoja. Jari-Matin tarina ilmentää toistuvasti myös tasapainoilevaa puhetta esimerkiksi oikean ja väärän itsekkyyden, epäitsekkyyden, määrätietoisuuden ja autonomisuuden ehdoista ja rajoista, jotka näyttäytyvät kerronnassa häilyvinä ja toisinaan varsin epämääräisinä. Kerronta ilmentää tehdastallin valta-asemaa urheilijaan nähden, minkä seurauksena urheilijan ominaisuuksien ja tekojen hyvyyttä arvioidaan tilannekohtaisesti. Tämä kuvastaa myös hyvän käsitteen pluralistista ja kontekstisidonnaista luonnetta (ks. kpl. 3.1).

Myös Kiiran tarina kuvastaa verkostojen taholta syntyvää arvioivaa puhetta hänen soveltuvuudestaan hyvän urheilijan subjektipositioon. Taitoluistelijan sosiaalisissa verkostoissa hyveelliset luonteenpiirteet, kuten empaattisuus, herkkyys, avoimuus ja epäitsekkyyys, nähtiin huippu-urheilijan toimijuuden näkökulmasta ongelmallisina ominaisuuksina. Tarina ilmentää auktoriteettien äänellä syntyvää puhetta, jonka mukaan kyseiset luonteenpiirteet eivät sovi menestystä ja konemaista suorittamista tavoittelevalle huippu-urheilijalle.

"Moni piirre sopi täydellisesti huippu-urheilijalle, kuten armoton kunnianhimo, jossa testin asteikko loppui kohdallani kesken. Taistelija-asenne ja päättäväisyys olivat myös esiin tulleita piirteitä, joista urheilussa oli ehdottomasti hyötyä." (Kiira, 107)

"Sinun ensimmäinen henkinen valmentajasi ja edellinen valmentajasi olivat sitä mieltä, että olet liian herkkä menestyäksesi huippu-urheilijana." (Kiira, 216)

"Minulla oli tunne, että [valmennus]kolmikko tiesi kuinka kaikki toimisi täydellisesti, jos vain minun psyykeni ja kroppani kestäisivät harjoittelun paremmin." (Kiira, 180)

Sitaatit ilmentävät huippu-urheilun kulttuurisia merkityksenantoja menestyksen merkityksestä sekä täydellisyyden tavoittelusta. Lisäksi sitaatit ilmentävät, että kulttuurisena tuotoksena Kiira itsekin alleviivaa esimerkiksi *kunnianhimon* ja *taistelija-asenteen* hyvän urheilijan luonnollisiksi ominaisuuksiksi, eikä hän siksi kyseenalaista niiden merkitystä lainkaan. Sen sijaan Kiira hyväksyi ajatusmallin, jonka mukaan herkkyys nähtiin urheilijalla heikkoutena.

"Fyysisten ominaisuuksien lisäksi ihailin myös maskuliinista, kovaa ja vahvaa mieltä." (Kiira, 72)

Verkostojen näkökulmasta urheilijan saavuttama menestys näyttäytyy niin ikään välineenä, joka tukee kunkin osapuolen omia motiiveja ja päämääriä. Kiiran tarinassa nousee useasti esille valmentaja-urheilija-suhdetta kuvaavaa kerrontaa, jossa korostuivat valmentajan lataamat odotukset sekä vaatimukset urheilijana suoriutumista kohtaan.

"Taitoluisteluvalmentajat rakentavat usein tiedostamattaan omaa identiteettiään voimakkaasti urheilijoiden menestyksen kautta, mikä väistämättä heijastuu pakonomaisena onnistumisen tunteena myös urheilijaan. [...] tunsin, että minun on pakko onnistua jo pelkästään valmentajien takia" (Kiira, 182)

Sitaatti on esimerkki kerronnasta, joka nostaa hyvän urheilijan menestysvaatimusten rinnalle myös kuvauksia hyvän valmentajan ehdoista ja rajoista. Valmentaja kytkeytyy urheilijan tavoin sosiaalisesti konstruoituneisiin merkityssysteemeihin ja luokituksiin, joissa valmentajan asemaa ja ammattitaitoa vahvistavat hänen valmennettaviensa urheilijoiden menestys. Menestys muodostuukin hyvän urheilijan verkostoissa avaintekijäksi, jonka odotetaan dominoefektin tavoin johtavan myös verkosto-osapuolten menestymiseen. Menestys määrittää urheilijan asemaa ja mahdollisuuksia monitasoisen verkoston jäsenenä. Kiiran ja Jari-Matin tarinoissa menestysodotuksia tuotetaan vahvimmin mikrovaltasuhteissa sekä urheilijoiden omissa representaatioissa. Tämä ilmenee esimerkiksi seuraavassa sitaatissa, jossa Jari-Matti kuvailee hänen ensimmäisen Jyväskylän MM-rallin voittonsa merkitystä hänen isälleen.

"Katseessa [isän] näkyivät vuosien, kuukausien ja tuntien työ sekä kaikki ne uhraukset ja pettymykset, joita tämä onnen hetki oli vaatinut. Kaikki oli varmasti ollut tämän menestyksen arvoista." (JM, 132)

Urheilijoiden tarinoista syntyy vaikutelma, että urheilijat ajattelivat menestyksen eräänlaiseksi vastineeksi niille resursseille, joita heidän verkostonsa olivat heidän uraansa sijoittaneet. Tämä ilmentää niin ikään urheilijan subjektiposition ja toimijuuden välineellistä ja tuottavaa arvoa.

Kiiran tarinassa puhutaan muutamia kertoja ikään kuin sivulauseissa lajiliiton menestysodotuksista, Olympiakomitean mitalitavoitteista sekä Opetus- ja kulttuuriministeriön urheilija-avustuskriteereistä. Huippu-urheilun hallinnalliset mekanismit ja valtion liikuntapolitiikka määrittivät hyvän urheilijan ehtoja ja rajoja huippu-urheilun makro- ja mesotasojen vallan verkostoissa. Nämä heijastuivat ensisijaisesti urheilija-apurahojen jakoperusteisiin, joissa keskeisimpänä kriteerinä on urheilijan arvioidut menestysmahdollisuudet lajin kansainvälisellä huipulla.

"Kymmenen vuoden aikana minulle kertyi Opetus- ja Kulttuuriministeriön myöntämiä urheilija-apurahoja kaikkiaan yli 100 000 euroa." (Kiira, 86)

Hallinnallisten käytäntöjen avulla ohjailaan sekä urheilijoiden toimijuuden rakentumista huippu-urheilun arkitodellisuudessa että heidän asemoitumistaan huippu-urheilun vallan verkostoissa. Kerronta kuvastaa, että urheilijalle tämä konkretisoitui muun muassa apurahojen summana. Vähäinen kerronta huippu-urheilun valtarakenteista kuvastaa kuitenkin verkostovallan ilmenemistä ennen kaikkea yhteiskunnan mikrotasolla. Yksilön näkökulmasta

valta ilmenee ensisijaisesti yksilöiden välisissä mikrovaltasuhteissa, joissa myös uusinnetaan vallitsevia käytäntöjä, totuuskäsityksiä, arvoja sekä moraalisia periaatteita. Täten särkymistarinoiden subjektiivisessa kerronnassa valta saa ikään kuin kasvonsa valmentajista ja lajivaikuttajista, mikä ilmentää samanaikaisesti myös strategisen verkostovallan hajautunutta ja automatisoitua luonnetta.

7.3.2 Hyvä urheilija: Viihdearvon tuoja

Hyvän urheilijan ehdot ja rajat määrittävät kerronnassa myös esineellistävän puhetavan kautta, jossa urheilijan aseman ja toimijuuden hyvyyttä arvioidaan "esineen" tuottaman hedonisen hyvän ja passiivisen mielihyvän näkökulmista (ks. kpl 3.2.5). Toisin sanoen urheilijan asema ja toimijuus tuottavat esimerkiksi urheilun kuluttajille viihteellistä arvoa, joka ei kolmansilta osapuolilta edellytä suurempia ponnisteluja. Urheilijat näyttäytyvät kerronnassa julkisuuden henkilöinä, esikuvina ja keskeisinä hamoina urheilu- ja mediaspektaakkeliä toteuttamisessa. Urheilijan hyvyyttä ja onnistumista määritetään lajikulttuuristen merkityksenantojen kautta. Tämän seurauksena Kiiran ja Jari-Matin subjektipositioiden ja toimijuuksien ehdot ja rajat kumpuavat hyvin erilaisista lajikulttuurisista hyvyyskäsityksistä, jotka ikään kuin räätälöidään suhteessa urheilijan kontekstiin. Kiira edustaa tarinassa lajia, jota kuvaillaan pehmeillä, feminiinisillä ja siksi varsin stereotyyppisillä naisurheiluun liitetyillä ilmauksilla (ks. esim. Kaelberer 2018, 347; Westermeier 2014, 43-44). Lajikulttuuriset piirteet ovat konstruoituneet sosiaalisesti, mutta niitä uusinnetaan myös Kiiran omassa puheessa. Tämä ilmenee muun muassa urheilijan kertoessa nuoruuden esikuvastaan, jonka tekninen hyvyys ja lajitaidot sykehdyttivät:

"Niin pehmeää, eleganttia ja äänetöntä, yksinkertaisesti kaunista." (Kiira, 58)

Kiira kertoo ihailleensa jo lapsena esikuvansa luistelua ja painottaa, kuinka lajin teknisyys oli huippuvaiheessa hänen oman harjoittelunsa keskiössä. Hän kuvaa, kuinka teknisiä ja koreografisia yksityiskohtia hiottiin *millintarkasti*, jotta taitoluistelija saa luistelullaan vangittua sekä tuomariston että yleisön katseet (156, 158). Samalla hän kuitenkin toteaa, että taitoluistelun viihdearvo rakentuu monen eri osa-alueen summana.

"[...] taitoluistelun kokonaisuus rakentuuikin tekniikan lisäksi koreografiasta, musiikista, puvusta ja esittämisestä. Kaikesta siitä miksi taitoluistelu on varmasti monen mielestä juuri niin ihana urheilulaji." (Kiira, 155)

Kiira kuvaa taitoluistelua lajiksi, joka on taidetta ja urheilua samanaikaisesti (156). Hyvä koreografia tekee ohjelmasta *teoksen*, jonka "*pikkutarkasti hiottujen yksityiskohtien*" ja teknisesti laadukkaiden temppujen tulisi tuottaa "*maksimaaliset pisteet ja vielä näyttää hyvältä*" (155-156, 158). Tämän seurauksena taitoluistelijan toimijuuden ehtoja ja rajoja kuvataan täydellisyys tavoittelun kautta.

"[...] kai lajiin on ajautunut voimakkaita perfektionisteja. [...] Ehkä lajin suola on se, että kaikki hakevat sitä täydellistä suoritusta, joka osuu kohdalle vain muutaman kerran uran aikana. Niin tein minäkin." (Kiira, 169)

Sitaatti kuvastaa urheilijan aseman ja toimijuuden kiinnittyneisyyttä lajikulttuuriseen merkitysverkostoon ja toimintatapoihin. Kiira sosiaalistui ympäristöön, jossa täydellisen suorituksen tavoittelu oli ihanne ja normi, minkä seurauksena hän pyrki itsekin toimimaan sosiaalisesti tuotettujen ihanteiden mukaisesti.

Rallia kuvataan sen sijaan hyvin maskuliinisilla ilmauksilla, ja läpi tarinan rakentuu kuvauksia vauhdista, vaarasta sekä ihmiskehon ja -mielen kokonaisvaltaisesti haltuun ottavista kamppailu- ja kilpailutilanteista (ks. esim. Kaelberer 2018, 347). Täten Jari-Matin tehtävänä oli toimia maskuliinisten vaatimusten mukaisesti, jotka samanaikaisesti ilmensivät rallin speaktaakkelimaista luonnetta. Hyvän kuljettajan aseman ja toimijuuden ehdot ja rajat täyttäessään kuljettajalle oli tarjolla mainetta ja mammonaa.

"Huoltoparkissa oli käynnissä täysi mediasirkus, kun Jari-Mattia käskettiin poseeraamaan, kommentoimaan ja antamaan nimikirjoituksia." (JM, 100)

"Rallikuljettaja tekee työtä, jossa on isot riskit. Kun on valmis ottamaan riskejä, siitä maksetaan vähän parempaa palkkaa." (JM, 215)

Vastaavasti epäonnistumisen ja virheiden hetkillä Jari-Matti koki harteillaan sankarin viitan painolastin.

"Mokasin taas ja mokaan aina. Tunsin pettäväni paitsi itseni myös kaikki tiimiläiset ja rallifanit. Olin aivan lyöty varsinkin, kun tajusin, mitä sähläämiseni tarkoitti MM-taistelun kannalta." (JM, 169)

Lajikulttuuristen merkityksenantojen kautta rakentuvat kuvaukset subjektipositioista, joita urheilijoille tarjotaan hänen omaksuessaan lajin kansainvälisen tason vaatimukset ja toimintamallit. Hyvän urheilijan positiota kuvataan ilmauksilla *rallihirmu*, *kova jätkä*, *mestari*, *sankari* ja *maailman paras*. Mestarikuljettajan on kyettävät ajamaan kovaa ja aggressiivisesti, mutta myös säätelemään vauhtia tilanteen edellyttämällä tavalla. Mestarilta löytyy riskinottoa ja voitontahtoa, mutta hänellä tulee olla vahvaa henkistä kanttia tyytyä

tarvittaessa viidenteen sijaan. Hyvä kuljettaja on oikealla tavalla itseks. Jännitteisyys syntyikin kerronnassa erityisesti silloin, kun Jari-Mattia arvioidaan verkoston näkökulmasta. Epäonnistuneiden suoritusten jälkeen Jari-Mattia arvioidaan verkosto-osapuolten äänellä väärällä tavalla aggressiiviseksi, voitontahtoiseksi ja itsekkääksi. Jari-Matin saaman palautteen perusteella kyseiset ominaisuuden nähtiin esteenä sekä Jari-Matin omalle että hänen tiiminsä menestykselle (94, 153). Kerronnassa toistuu, kuinka Jari-Matti itse merkityksellistää näitä ominaisuuksia henkisen epävarmuuden kautta.

Huippu-urheilun viihteellisyys vaikuttaa myös hyvän urheilijan subjektipositioiden ulottuvuuteen huippu-urheilun verkostoissa. Molempien urheilijoiden tarinoissa pohditaan omaa suhdetta julkisuuteen ja mediaan. Erityisesti Kiiran tarinassa korostuu urheilijan esineellistäminen julkisuudessa ja mediassa.

"Ensimmäisen kerran muistan, että ulkonäköni nousi puheeksi julkisuudessa jo junioreiden MM-kisoissa, kun olin vasta 15—16-vuotias." (Kiira, 71)

Sitaatti kuvastaa hyvän urheilijan merkityspalasten kumuloituvuutta: Kiira oppi jo junioriluistelijana, että ulkonäön arvioiminen on "luonnollinen" osa taitoluistelijan elämää. Kerronta ilmentää, kuinka hän pyrki kontrolloimaan omaa julkisuuskuvaansa strategisen suunnitelmallisesti: Hän asetti haastatteluille tavoitteita ja valmistautui niihin etukäteen. Tämän avulla hän pyrki suojaamaan henkilökohtaista elämäänsä julkisuudelta ja toisaalta myös rikkomaan median luomia mielikuvia taitoluistelusta. Oman julkisuuskuvaan kontrolloiminen näyttäytyy kerronnassa yhtenä urheilijan itsehallinnan keinona, mutta keinosta huolimatta tehtävä osoittautuu kerronnassa lähes mahdottomaksi. Median kuvataan kohdistaneen huomion Kiiran kehollisiin ominaisuuksiin, joita urheilija ei kyennyt "piilottamaan".

"Vuonna 2008 yhdysvaltalainen taitoluistelutoimittaja Barry Mitten kirjoitti artikkelin, jonka mukaan minua 'pidettiin yleisesti maailman kauneimpana taitoluistelijana'. Samana vuonna olin The Annual Independent Critics -listan mukaan maailman 38. viehättävin naiskasvo. [...] Maaliskuussa 2008 minut valittiin Iltalehden äänestyksessä vuoden naiseksi ja huhtikuussa Suomen kauneimmaksi naiseksi. Olin ykkönen myös Bleacher Reportin listalla, jossa arvioitiin maailman seksikkäimpiä urheilijoita. [...] Näin hyvin siis onnistuin kontrolloimaan julkisuutta ja pitämään huomion vain taitoluistelussa." (Kiira, 71)

Sitaatti on esimerkki kerronnasta, joka kuvaa median ja julkisuuden tapaa kohdella urheilijaa esineellistävällä tavalla. Kiira oli julkisuudenhenkilönä ikään kuin "vapaata riistaa", jonka oli sopeuduttava siihen, että mediahuomio voidaan kohdistaa urheilun sijasta myös hänen persoonallisiin piirteisiinsä ja ominaisuuksiinsa. Jari-Matin kerronta kuvastaa eräänlaista

itsehallinnan puutetta julkisuuden osalta. Tämän seurauksena median kuvataan kohdistaneen huomio kuljettajan yksityiselämän asioihin.

"Parisuhteeni kiinnosti enemmän mediaa kuin urheilu-urani koskaan. Otsikot ahdistivat, sillä halusin elää tavallista elämää ja ajaa rallia." (JM, 239)

Hyvän urheilijan viihdearvoa korostavien merkityspalasten seurauksena Kiiralle ja Jari-Matille tuotetaan kerronnassa julkisuuskuvat, joihin asemoitumista luonnehditaan lähes päinvastaisilla tavoilla. Kiiralle rakentui hyvän urheilijan positio ja toimijuus, joita kuvataan täydellisyyteen viittaavilla ilmauksilla. Jari-Matin julkisuuskuva rakentuu kerronnassa paikoitellen hyvän urheilijan vastakohtaksi. Kiiralle täydellinen luistelija- ja julkisuuskuva muodostui taakaksi, josta hän yritti pyristellä irti. Jari-Matti puolestaan todisteli vaatimuksiin mukautumalla olevansa valmis mestarikuljettajaksi, minkä seurauksena syntyy kerrontaa itsensä kieltämisestä ja kadottamisesta. Urheilijoiden tarinoiden yhdistävänä tekijänä on, että molemmat urheilijat kokivat oman julkisuuskuvansa omaa todellista minuutta kahlitsevana. Lisäksi hyvän urheilijan ehtojen ja rajojen seurauksena urheilijat kehittivät itselleen erilaisia itsen tekniikoita, joiden avulla he pyrkivät täyttämään odotukset ja vaatimukset, joita heidän asemaansa ja toimijuuteensa kohdistettiin vallan verkostojen tahoilta.

7.3.3 Hyvä urheilija: Uhrautuja

Huippuvaiheen kuvauksessa ilmenee, että urheilu määrittä molempien urheilijoiden identiteettiä lähes täysin, eivätkä he kerronnan mukaan osanneet ajatella itseään muuten kuin oman urheilijuuden kautta. Kiiran ja Jari-Matin kuvataan tehneen heidän positioitaan ja toimijuuksiaan koskevat valintansa lähes poikkeuksetta ymmärryksensä ja tulkintansa mukaan siitä, miten hyvän urheilijan kuuluu olla ja toimia. Kuten edellä mainitsin, kuvataan kerronnassa urheilijan itsen tekniikoita, jotka muodostuivat ensisijaisesti hyvän urheilijan välineellistä ja esineellistä asemaa ja toimijuutta määrittävien ehtojen ja rajojen seurauksina. Itsen tekniikat muodostuvat kerronnassa urheilijan reflektoidessa ympäristöä ja siellä vallitsevia "oikeita" ja "hyviä" toiminnan tapoja.

Kiiran tarinassa korostuu strateginen suunnitelmallisuus oman urheilijan arjen hallinnassa. Itsehallinnan keinoja olivat päiväkohtaiset suunnitelmat ja tavoitteet, vähäinen vapaa-aika sekä lomailun karttaminen. Itsehallinnan keinot muodostuivat sosiaalista verkostoa, lajikulttuuria ja muita urheilijoita refleктоimalla.

"Minäkin päätin lyhentää kesälomaa. Ajattelin, että oli hyvän urheilijan merkki, jos lomailee vain vähän." (Kiira, 114)

Myös Jari-Matin kerronnasta nousee esille ralliammattilaisen hektinen ja tiivis arki- ja vuosirytm. Erona taitoluistelijan kerrontaan on, että kuljettajan alisteiseksi kuvatun aseman seurauksena myös hänen toimijuuttaan kuvataan alisteiseksi, ikään kuin virran mukana kulkemiseksi.

"Jari-Matti oli tottunut siihen, että asiat hoidetaan hänen puolestaan [...]." (JM, 242)

Jari-Matin itsehallinnan keinoiksi kuvataan huolellista valmistautumista kilpailuihin. Hän opiskeli tulevien kilpailujen reittejä sekä teki reiteistä nuotituksia, jotka kartanlukija lukee kuljettajalle kilpailusuorituksen aikana. Lisäksi Jari-Matti pyrki kontrolloimaan omaa mieltään, käyttäytymistään sekä ajotapaansa ympäristöstä nousseiden normien, arvojen ja moraalisten periaatteiden edellyttämällä tavalla. Kerronnassa kuvataan, että epäonnistuneiden suoritusten jälkeen urheilijan persoonaan, henkilökohtaisiin ominaisuuksiin sekä kykyihin kohdistui verkostojen taholta kyseenalaistamista. Tämä ilmenee esimerkiksi seuraavassa sitaatissa, joka käsittelee kuljettajan henkilökohtaista epäonnistumista kilpailussa.

"Jari-Matti ymmärsi, että hänen on pakko muuttaa asennettaan, jos halusi jatkaa uraansa ja menestyä." (JM, 126)

Asenteen muuttaminen koski oman tahdon hiljentämistä ja alistumista tiimin määrittelemille toimintatavoille. Kerronnan mukaan Jari-Matin keskeisenä päämääränä oli maailmanmestaruuden saavuttaminen, minkä seurauksena hänen vaihtoehtokseen jää sopeutuminen ja mukautuminen kuljettajalle määritettyyn asemaan ja tehtävään. Tämän seurauksena hyvän urheilijan uhrautuvuutta korostava toimijaulottuvuus näyttäytyy kerronnassa monin paikoin vaihtoehdottomana ja heteronomisena. Ulkopuolelta syntyvät määritelmät kohdistuivat urheilijan moraalisesti hyvään toimintaan ja käyttäytymiseen, jotka edistävät tiimin päämääriä ja menestystä. Kerronnassa ilmenee eräänlaista itsensä kadottamisen puhetta, joka kuvastaa Jari-Matti pyrkimyksiä muuttaa ja piilottaa hänen omaa todellista minuuttaan, jotta unelmat urasta ja menestyksestä eivät vaarantuisi. Itsensä muuttaminen kohdistui kerronnan mukaan oman käytöksen tarkkailuun sekä mielen hallitsemiseen stressaavissa kilpailutilanteissa. Tässä hän hyödynsi myös psyykkistä valmennusta ja tarvittaessa mielialalääkkeitä. Samanaikaisesti kerronnassa ilmenee kuitenkin puhetta myös itsehallinnan puuttumisesta urheilijan arjen hallinnassa. Kuljettajan itsensä puheessa sekä verkostojen äänellä kuvataan, kuinka hyvän kuljettajan tulisi keskittyä vain ja ainoastaan ralliin (175, 205, 225). Jari-Matti perusti ammattilaisuutensa loppupuolella kuitenkin esimerkiksi

yrityksen sillä ajatuksella, että *“jotain pitää tehdä ralliuran jälkeenkin”* (233). Uran päättymistä käsittelevässä kerronnassa hän luonnehtii yritystään *varasuunnitelmaksi ja isoksi henkireiäksi* (234). Näin ollen yritystoiminnan perustaminen ja kehittäminen näyttäytyivät hyvän urheilijan elämäntapaan ja menestystavoitteisiin peilattuna kyseenalaisilta ja jopa haitallisilta, mutta ihmisen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin kannalta *hyväätekeviltä*. Jari-Matin ratkaisu kuvastaa täten yksilön itsehallintaa ja kykyä tehdä myös omia ratkaisuja, jotka voivat olla ristiriidassa sosiaalisesti määriteltyjen ehtojen ja rajojen kanssa.

Kiiran itsehallinta saa monin paikoin yrittäjämäisiä piirteitä, joissa keskeisenä tekijänä on vahva sponsoriverkosto ja siten myös raha. Rahan avulla hänen oli mahdollista vaikuttaa omaan harjoitteluunsa sekä harjoitusolosuhteisiinsa.

"Tärkeintä oli kuitenkin, että raha mahdollisti laadukkaan harjoittelun ilman kompromisseja. Päätin, että minkä verran ikinä tarvitaankaan laadukkaaseen harjoitteluun ja muihin oheistoimintoihin, niin se käytetään." (Kiira, 87)

Raha toi Kiiralle myös valtaa, jonka turvin hänen oli myöhemmin urallaan mahdollista korvata kotimainen valmennus ulkomaisilla valmentajilla ja valmennusympäristöillä.

"Halusin valmentajan, joka valmentaa maailman ehdotonta eliittiä, ja harjoitusympäristön, jossa on paljon muitakin huipputason luistelijoita." (Kiira, 186)

Kiiran kerronta ilmentää, kuinka hän määrittäi hyvää urheilujuutaa myös omia verkostoja ja harjoitusolosuhteita arvioimalla ja tarvittaessa kehittämällä. Tämän seurauksen Kiiran itsehallinnan keinovalikoima näyttäytyy kerronnassa huomattavasti laajempaan kuin Jari-Matin. Jari-Matin tarinassa korostetaan, kuinka rallissa ammattilaiskuljettajan paikkoja on tarjolla vain muutamille, eivätkä ne siten olleet *“ostettavissa”*.

Kiiran tarinassa itsehallinta muuttuu itsekuriksi erityisesti taitoluistelijan kehonkuvaa käsittelevässä kerronnassa. Kehoa kuvataan instrumentiksi, jota oli urheilijan saaman käsityksen mukaan *luonnollista* muokata ja kurinalaistaa tavalla, joka edisti laji- ja menestystavoitteiden saavuttamista. Laihduttamista ja syömisen kontrollointia kuvataan omaksi sisäiseksi päätökseksi, jonka taustalla oli *“halu olla parempi urheilija”* (103). Samalla kerronnassa kuitenkin todetaan painontarkkailun olevan osa lajikulttuuria.

"Ensimmäisenä jäähallissa usein kommentoidaan ulkonäköä: sitä kuinka hyvin luistelija on treenannut, jos hän näyttää hoikalta. Tai vastaavasti sitä, jos joku on löysässä kunnossa. Siihen luistelijat kasvavat tässä lajissa." (Kiira, 103)

Vaikka kerronnassa puhutaan taitoluistelun kehokäsityksistä kriittiseen sävyyn, samalla sitä kuitenkin myös vahvistetaan naturalisoimalla painonhallintaa.

"Ja kuitenkin taitoluistelu on lajina sellainen, että painolla on myös ihan oikeasti merkitystä suorituksessa. Fysiikan lakien mukaan kevyempi kappale on helpompi lähettää ilmaan kuin painavampi kappale - sama periaate pätee taitoluistelun hyppyihin." (Kiira, 103)

Samankaltaista naturalisointia ilmenee myös muista itsehallinnan ja –kurin keinoista puhuttaessa. Esimerkkisitaatti kuvastaa hyvän urheilijan diskurssissa tuotettujen toimijuuksien vaikeasti horjutettavaa, hegemonista asemaa. Kiiran tarinassa hyvän urheilijan diskurssista seurasi urheilijalle käyttäytymismalleja ja toimintatapoja, jotka vaaransivat hänen kokonaisvaltaisen terveytensä ja hyvinvointinsa. Hyvän urheilijan diskurssia naturalisoivat ja vahvistavat merkityspalaset ovat kuitenkin osoitus hyvään urheilijuuteen liitetystä elämäkäytännöistä, joita on vaikea muuttaa niin kauan, kun niille on lajikulttuurissa naturalisoituja perusteita.

Molempien urheilijoiden tarinoissa urheilijoiden itsehallintaa ja itsekuria kuvataan myös täydellisyyden tavoittelun kautta. Jari-Matin tarinassa tuotetaan verkostojen äänellä puhetta, jonka mukaan *kaikkien asioiden* on oltava *tasapainossa*, mikäli kuljettaja mieli maailmanmestariksi (205). Jari-Matti pyrki täydellisyyteen sellaisilla osa-alueilla, joihin hänen oli alisteiseksi kuvatussa asemassaan mahdollista vaikuttaa.

"En ole kovin tarkka rituaaleista. [...] Tietyissä asioissa olen neuroottinen, jopa pakko-oireinen. Oireet pahenevat stressitason noustessa. Pienet asiat häiritsevät, minkä seurauksena varmistelen ja tarkistelen kaiken moneen kertaan. Ympärilläni pitää vallita järjestys ja harmonia, joten autossa ei saa olla roskia tai juomapulloja lojumassa." (Jari-Matti, 176-177)

Kiiran tarinassa kuvataan, että täydellisyyden tavoittelu, joka oli lajissa ikään kuin sisäsyntyistä (ks. kpl 7.3.2), laajeni *salakavalasti* ja *pikkuhiljaa* lähes kaikille elämän osa-alueille (120). Kiiran huippuvaiheen alkupuolta käsittelevässä kerronnassa kuvataan, kuinka taitoluistelijan julkisuuskuva väärästi hänen käsitystään hyvästä ja oikeasta tavasta ilmentää omaa olemassaoloa.

"Koin tehtävän kunnia-asiaksi. [...] mutta esikuvana oleminen oli myös taakka. Tein siitä itse taakan: koin, että minun piti mahtua julkisuuden ja sponsoreiden myötä muodostuneeseen täydellisen Suomi-neidon muottiin, jossa olen aina yltiöpositiivinen enkä pahoita kenenkään mieltä. Ajattelin, että minun täytyi olla tosi tarkka kaikissa tekemisissäni ja pyrkiä välttämään virheitä." (Kiira, 74)

Kiiran tarinassa täydellisyys tavoittelu kytkeytyi ennen kaikkea urheilijan ja sosiaalisen todellisuuden väliseen vuorovaikutteisuuteen ja sen seurauksena tehtyihin havaintoihin hyvän urheilijan ehdoista ja rajoista.

"Vaikka kukaan ei sitä koskaan ääneen sanonutkaan, niin minulta odotettiin joko hyviä tai erittäin hyviä suorituksia niin koulussa, kotona kuin harjoituksissakin. Vain siksi, että olin Kiira, ja Kiira oli aina pärjännyt hyvin kaikessa. Niinpä aloin toimia näiden hiljaisten odotusten mukaan ja luisuin kohti perfektionismia." (Kiira, 120)

"Rakensin huomaamattani itselleni suojamuurin perfektionismista. Tulin siihen johtopäätökseen, että jos vain pystyisin tekemään kaikki asiat vielä vähän paremmin ja olemaan vielä parempi luistelija, voisin saada itseni ja muiden hyväksynnän. Silloin voisin olla onnellinen." (Kiira, 120)

Jälkimmäisin sitaatti ilmentää särkymistarinoiden tuottamaa kuvausta huippu-urheilusta urheilijan hyvinvoinnin paradoksina. Urheilijat odottivat, että hyväksi urheilijaksi rakentuminen toisi heille menestystä sekä itsen ja toisten hyväksyntää. Tämän lisäksi urheilijat ajattelivat urheilijana onnistumista, kunnianhimoa ja menestystä avaintekijöiksi *onnellisuuteen, hyvään oloon ja täyttymyksen tunteeseen*. Toisin sanoen kokonaisvaltainen onnistuminen urheilijana näyttäytyy aineistossa *hyvinvoinnin kruununa* (ks. kpl 3.3). Jari-Matin kerronnassa ilmenee, että hän sai onnistumisten hetkillä ikään kuin maistiaisia siitä, mitä hän odotti uransa ja menestyksensä tuovan sekä hänelle itselleen että toisille. Mestarikuljettajan statuksen saavuttaminen oli urheilijalle täten houkutteleva ja mieltä hivelevä päämäärää.

"Kun ylitin maaliviivan, olin hurmiossa. Minut valtasi onnen tunne ja suunnaton energia, fiilis oli sanoin kuvaamaton." (JM, 100)

"Ihmiset olivat eläneet mukana matkan varrella kohdatuissa vaikeuksissa, eikä voittokaan tullut helpolla. Nyt he saivat sen mitä kaipasivat: suomalaisen voittajan. [...] Tiimi suihkutti samppanjaa ja järjesti hienot voitonjuhlat. Jari-Matti oli helpottunut, liikuttunut ja onnellinen." (JM, 165)

"Jari-Matti liikuttui nähdessään, kuinka hänen menestyksensä teki myös tiimin onnelliseksi ja ilahdutti ympärillä olevia ihmisiä." (JM, 181)

Kiiran tarinassa onnistumisen ja menestyksen hetkillä koetuista hyvinolontunteista kerrotaan huomattavasti vähemmän, mikä nousee esille myös seuraavasta sitaatista:

"Mitali toi minulle hetkellisesti tunteen, että olin vihdoinkin täyttänyt kaikkien toiveet, omat ja muiden odotukset, mutta vain hetkellisesti. Nopeasti tyytyväisyyden tunteen mielessä sumensivat uudet tavoitteet, uudet päämäärät." (Kiira, 94)

Kiira kuvaa, kuinka menestyksen tavoittelu ikään kuin sokaisi hänet. Taitoluistelija asetti tavoitteensa niin korkealle, että lopulta mikään onnistuminen tai voitto ei tuottanut hänelle riittävää tyydytyksen tunnetta.

"Mieleeni hiipi päänäpintymä: halusin olla Suomen menestynein naistaitoluistelija. Kaikkien aikojen menestynein. Ajattelin, että olisi todella traagista, jos niin ei kävisi." (Kiira, 147)

"Minä sen sijaan olin valmis jopa uhraamaan terveyteni tavoitteiden saavuttamiseksi." (Kiira, 122)

"[...] elin yli viisitoista vuotta huippu-urheilijan elämää, jossa lähes jokainen päivä oli ennalta suunniteltu ja tarkkaan aikataulutettu urheilun ehdoilla. Jokaisella päivällä ja harjoituksella oli tavoite, joka piti saavuttaa, jotta saatoin olla tyytyväinen." (Kiira, 119)

Molempien urheilijoiden tarinoissa ilmenee, että urheilijan kunnianhimoiset tavoitteet, itsehallinnan keinot sekä ulkopuolelta nousseet hyvän urheilijan subjektipositioita ja toimijuuksia koskeneet ehdot ja rajat alkoivat vaarantaa urheilijoiden kokonaisvaltaista hyvinvointia. Tämä korostuu neljännessä hyvän urheilijan diskurssin toimijaulottuvuudessa, jossa hyvä urheilijuus muodostui urheilijan itseyden ja olemassaolon päämääräksi sekä ihmisarvon mittariksi.

7.3.4 Hyvä urheilija: Onnistunut ihminen

Tässä alaluvussa tarkastelen hyvän ihmisen merkityssysteemin palasia, jotka vahvistivat aineistossa hyvän urheilijan diskurssin hegemonista asemaa (ks. Jokinen ym. 2016, 93). Hyvän ihmisen diskurssin merkityspalaset nousivat esille kerronnassa, joka käsitteli hyvän urheilijan subjektipositioita, toimijuutta ja elämäntapaa sekä päämääriä ja päämäärien saavuttamista. Huippuvaiheen kerronnassa hyvän ihmisen diskurssi näyttäytyi alisteisena hyvän urheilijan diskurssiin nähden, eikä se täten kyennyt haastamaan hyvän urheilijan ehtoja ja rajoja, joiden seurauksena urheilijoiden asema ja toimijuus rakentuivat monin tavoin eettisesti kestävämmälle pohjalle (ks. edellinen alaluku). Haastamisen sijaan hyvän ihmisen merkityspalaset vahvistivat urheilijan käsityksiä hyvästä urheilijuudesta. Tämä ilmenee muun muassa sitaatissa, jossa Jari-Matti, epäonnistunutta kilpailusuoritusta kuvaillessaan, uusintaa ja naturalisoi menestyksen merkitystä hyvän rallikuljettajan keskeisimpänä ehtona:

"From hero to zero in one second [...] realisoitui nyt kohdallani." (JM, 168)

Urheilijoiden tarinoissa menestys alkoi täten määrittää heidän ihmisarvoaan. Tämä kytkeytyi aineistossa hyvän urheilijan aseman ja toimijuuden välineelliseen ulottuvuuteen (*l. tuotannon tekijä*). Toisin sanoen mitä enemmän arvoa urheilija kykeni tuottamaan verkostoilleen onnistuneiden suoritusten ja menestyksen kautta, sitä arvokkaammalta hän koki näyttävänsä verkosto-osapuolten arviointiasteikolla.

“[M]aailmanmestarina kuskin arvo kymmenkertaistuu rallimaailmassa.” (JM, 123)

“Mitali toi minulle hetkellisesti tunteen, että olin vihdoinkin täyttänyt kaikkien toiveet, omat ja muiden odotukset [...].” (Kiira, 94)

Särkymistarinoiden kontekstissa hyvään urheilijaan kohdistuneet sosiaaliset odotukset ja vaatimukset alkoivat heijastua urheilijan itsesuhteeseen ja omanarvon tunteeseen. Tämä korostuu erityisesti urheilijoiden epäonnistumisen hetkiä käsittelevässä kerronnassa.

”[...] Göteborgissa romahdus oli karumpi ja yksi urani suurimpia pettymyksiä. [...] Se jäi urani parhaaksi MM-sijoitukseksi, mutta peittyi pettymyksen kyyneliin. Myöhemmin olen ajatellut, että olin siinä tilanteessa itse pahin este onnistumiselle. Mieleni tuli väliin ja rentous luistelusta katosi. [...] Pohjimmiltaan mieltäni kalvoi Göteborgissa epävarmuus. En kuulunut mielestäni maailman parhaiden luistelijoiden joukkoon, en pitänyt itseäni riittävän hyvänä luistellakseni MM-kisoissa viimeisessä kuuden luistelijan kuumassa ryhmässä. [...] Maaailmanmestareita, olympiamitalisteja ja minä. [...] Göteborgin pettymys oli sydäntä särkevä kokemus.” (Kiira, 123-124)

”Jari-Matti ei ollut valmis lopettamaan uraansa eikä tiennyt, mitä tehdä. Epätoivo aiheutti yhä suurempaa ahdistusta ja syöksi Jari-Matin masennukseen, johon oli pakko hakea lääkärin apua. [...] Jari-Matti oli pärjännyt mentaalivalmennuksen avulla vuoden 2007 lopulta asti, mutta nyt lääkitys oli nopein apu mielialan kohottamiseen ja stressitilan laskemiseen.” (JM, 188)

Sitaatit ovat osoitus kerronnasta, jonka mukaan huippu-urheilu määrittäi urheilijoiden minäkuva, ihmisarvoa ja toimijuutta hyvin kokonaisvaltaisella tavalla. Tämä ilmenee epäonnistumisten ja vastoinkäymisten jälkeen “romahtamisen” kuvauksina. Lisäksi Jari-Matin kerronnassa kuvataan, kuinka epäonnistumiset ja virheet horjuttivat kuljettajan käsitystä omasta asemastaan verkoston jäsenenä.

”Jari-Matti tunsu pettäneensä paitsi itsensä myös tiiminsä ja koko suomalaisen rallikansan.” (JM, 119)

”En pystynyt katsomaan ihmisiä silmiin, kun hävetti niin paljon. Tuntui, että olen pettänyt koko Suomen ja kaikki vihaavat minua. Oli vaikea olla kotimaassa.” (JM, 120)

Kiiran tarinassa hyvää ihmisyyttä luonnehditaan epäonnistumisen hetkillä ikään kuin käänteisesti merkityksettömyyden tunnetta kuvailevan kerronnan kautta. Tämän taustalla olivat sekä omat että muiden odotukset hänen menestystään kohtaan. Kiira esimerkiksi kuvaa, kuinka hän koki epäonnistuneiden kilpailujen jälkeen olevansa ”*tyhjä ja avuton persoona*” (215). Kiira myös kertoo, että hänen viimeisin valmennussuhteensa aiheutti tilan, jossa häneen kohdistui vaatimus ihmisenä muuttumisesta.

”Intensiivinen työemme johti tiedostamatta tilanteeseen, jossa koin olevani vääränlainen ihminen. Jos en muuttuisi ihmisenä, en voisi olla hyvä luistelija.” (Kiira, 211-212)

"Pettymys toi minulle koko uran ajan hyvin kokonaisvaltaisen häpeäntunteen. Jos suoritus meni huonosti, tuntui kuin olisin epäonnistunut myös ihmisenä. Elämä pyöri niin voimakkaasti luistelun ympärillä, että oma identiteetti sekoittui luistelusuoritukseen vaarallisen voimakkaasti." (Kiira, 124)

Urheilijoiden uranaikaiset tulkinnat hyvän urheilijan ja hyvän ihmisen suhteesta kytkeytyivät urheilijoiden ulkopuolisiin valtasuhteisiin sekä lajikulttuurisiin merkityksenantoihin. Näin ollen huippuvaiheen kuvauksessa ei ilmene kerrontaa, joissa urheilijat olisivat suhtautuneet hyvän urheilijan ehtoihin ja rajoihin kriittisesti. Sen sijaan kerronnasta välittyy kuvaus lajikulttuurisista merkityksenannoista ja valtasuhteista, joita reflektoimalla urheilijat pyrkivät sopeutumaan hyvän urheilijan subjektipositioon ja toimijuuksiin. En tulkitse tämän tarkoittavan, etteivätkö urheilijat olisi todellisuudessa pohtineet ympäröivää todellisuutta itsesuhteen kautta. Kerronnassa luodaan kuitenkin asetelma, jossa hyvän urheilijan subjektipositoiden ja toimijuuksien ehdot ja rajat määrittivät Kiiran ja Jari-Matin itsesuhdetta ja omanarvontuntoa hyvin dominoivalla tavalla. Tämän seurauksena toisenlaisille merkityksellistämisen tavoille ei jää aineistossa juurikaan tilaa tai ne hiljennetään. Poikkeuksen tekee Jari-Matin maininta yrittäjyyden ja ralliammattilaisuuden yhdistämisestä, joka tapahtui kuitenkin vasta urheilu-uran loppusuoralla (ks. kpl 7.3.3). Täten urheilijoiden tarinoissa ei myöskään ilmene naamioituja subjektipositioita (vrt. kpl. 4.1). Erityisesti Kiiran kerronta ilmentää, kuinka toisenlaiset elämän- ja olemassaolon tavat nähtiin urheilijan aseman ja toimijuuden rinnalla toisarvoisina.

"Minä en nähnyt elämässä mitään merkitystä ilman luistelua, vaan ilman sitä kaikesta lähti pohja pois. Hain elämäni merkitystä tavoittelemalla jotain isoa, ja pidin itseäni jopa muita parempana ihmisenä, koska minulla oli selvä missio, tavoite ja kunnianhimoa elämässä." (Kiira, 122)

"Tavoitteellisuus oli minulle niin itsestään selvää, että se oli ainoa mielekäs tapa elää." (Kiira, 121)

Hyvän urheilijan sosiaalisesti tuotetut ehdot ja rajat ilmentävät luokan ja luokitetun vuorovaikutteisuutta (ks. kpl 6.2). Yksilö alkaa muovaamaan itseään ja toimintaansa luokan ehtojen ja rajojen mukaisesti. Tämä ei automaattisesti aseta ehtoja ja rajoja eettisesti kestävämpään asemaan, mutta särkymistarinoissa hyvän urheilijan toimijaulottuvuudet kehystävät kuitenkin kuvausta urheilijoiden särkymisestä.

7.3.5 Yhteenveto: Hyvän urheilijan ehdot, rajat ja seuraukset

Taulukossa 5 on yhteenveto hyvän urheilijan diskurssissa tuotetuista toimijaulottuvuuksista, jotka muodostivat ehdot ja rajat urheilijan oikealle ja hyväksi katsotuille subjektipositioille ja toimijuuksille. Lisäksi toimijaulottuvuudet ilmensivät seurauksia, joita sosiaalisesti tuotetuilla hyvyyden määritelmillä oli Kiiran ja Jari-Matin itsen rakentumiselle, omanarvontunnolle ja kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnille.

TAULUKKO 5. *Urheilijan itsen rakentumista määrittäneet hyvän urheilijan toimijaulottuvuudet.*

Esimerkki aineistonäytteestä	Toimijaulottuvuuksien ehdot, rajat ja seuraukset	Toimijaulottuvuudet	Diskurssi
<i>"Taitoluisteluvalmentajat rakentavat usein tiedostamattaan omaa identiteettiään voimakkaasti urheilijoiden menestyksen kautta, mikä väistämättä heijastuu pakonomaisena onnistumisen tunteena myös urheiliijaan." (Kiira, 182)</i>	Hyvän urheilijan tuottama instrumentaalinen hyöty verkostoille, avainasemassa urheilijan onnistuminen ja menestyminen; huippu-urheilijan täydellisyyden ja hyveellisyyden määritelmät suhteessa verkostojen päämääriin; mikrovaltasuhteiden korostunut asema ehtojen ja rajojen uusintajina ja ylläpitäjinä; seurauksena urheilijan alisteinen ja mukautuva asema vallan verkostoissa	Tuotannon-tekijä	Hyvä urheilija
<i>"Huoltoparkissa oli käynnissä täysi mediasirkus, kun Jari-Mattia käskettiin poseeraamaan, kommentoimaan ja antamaan nimikirjoituksia." (JM, 100)</i>	Hyvän urheilijan tuottama viihdearvo verkostoille, median ja julkisuuden korostunut asema; urheilija osana taideteosta / show'ta, vaatimuksena lajikulttuuristen ihanteiden ja menestysodotusten täyttäminen; seurauksena urheilijaa kahlitseva julkisuuskuva	Mielihyvän tuoja	
<i>"Minäkin päätin lyhentää kesälomaa. Ajattelin, että oli hyvän urheilijan merkki, jos lomailee vain vähän." (Kiira, 114)</i>	Hyvän urheilijan omistautunut ja sitoutunut asenne ja toimijuus; Seurauksena a) erilaiset itsehallinnan keinot (l. itsen tekniikat), joilla tavoitellaan ja vahvistetaan täydellistä toimijuutta, menestystä, itsen ja toisten hyväksyntää, b) hyvä urheilijuus oman terveyden ja hyvinvoinnin hinnalla (l. huippu-urheilu urheilijan hyvinvoinnin ja hyvän elämän paradoksina)	Uhrautuja	

<p><i>"From hero to zero in one second [...] realisoitui nyt kohdallani." (JM, 168)</i></p> <p><i>"Pettymys toi minulle koko uran ajan hyvin kokonaisvaltaisen häpeäntunteen. Jos suoritus meni huonosti, tuntui kuin olisin epäonnistunut myös ihmisenä. (Kiira, 124)</i></p>	<p>Hyvä urheilijuus hyvän ihmisyyden määreenä, oman ihmisarvon ja hyvän elämän kytkeytyminen menestystavoitteiden saavuttamiseen; Seurauksena</p> <p>a) kokemus oman todellisen minuuden kadottamisesta</p> <p>b) kokemukset tyhjyydestä ja omasta merkityksettömyydestä urheilijuuden "ulkopuolella",</p> <p>c) urheilijan särkymisen kehystäminen</p>	<p>Onnistunut ihminen</p>	
--	---	----------------------------------	--

7.4 Särkyminen ja nykyhetki: "Maailma muuttuu, miksi en minäkin"

Edellisissä alaluvuissa tuloksissa on painottunut urheilijan alisteisuus suhteessa hyvän urheilijan asemaa ja toimijuutta määrittäviin ehtoihin ja rajoihin. Hyvän urheilijan subjektipositiota ja toimijuutta koskevat ehdot ja rajat tulevat kyseenalaistetuiksi ensisijaisesti urheilijoiden särkymistä ja nykyhetkeä käsittelevässä kerronnassa. Täten tarinoissa tuotettu transformaationäkökulma ilmentää urheilijoiden itsesuhteen ja autonomian vahvistumista suhteessa huippu-urheilun sosiaaliseen todellisuuteen ja vallan verkostoihin.

Itsesuhteen vahvistumista ilmentävän kerronnan taustalla on urheilijoiden kokemus särkymisestä, jota esimerkiksi Kiira kuvailee kokemukseksi, jolla oli *"käänteentekevä vaikutus"* hänen ajatusmaailmaansa. Kuvaus särkymisestä rakentuu molemmissa tarinoissa huippuvaiheen loppupuolelle, jolloin hyvän urheilijan asemasta ja toimijuudesta huippu-urheilun arkitodellisuudessa ja vallan verkostoissa seuraa urheilijoille kestäättömiä ja todellista minuutta musertavia kokemuksia. Näitä ovat esimerkiksi yksittäiset tapahtumat, kuten voimakkaat epäonnistumisen kokemukset kilpailutilanteissa, haitalliset valtasuhteet sekä kokemus oman minuuden kadottamisesta. Tulkintani mukaan hyvän urheilijan ehdot ja rajat kehystävät urheilijoiden särkymisen vaihetta. Diskurssissa tuotetut toimijaulottuvuudet ensinnäkin välineellistivät ja esineellistivät Kiiran ja Jari-Matin asemaa ja toimijuutta suhteessa heidän vallan verkostoihinsa. Toisekseen diskurssissa painottuva menestys- ja suorituskeskeisyys ohjasivat urheilijoita rakentamaan heidän toimijuuttaan sellaisten itsen tekniikoiden avulla, jotka näyttäytyvät kerronnassa sääntöjen mukaisilta, mutta siitä huolimatta eettisestä kestäättömiltä. Hyvän urheilijan toimijaulottuvuuksien ehdot ja rajat saivat urheilijat määrittelemään itseään ja ihmisarvoaan ulkopuolelta tulevien kriteerien

mukaisesti, minkä seurauksena he näkivät itsensä arvokkaina ihmisinä vasta saavutettuaan urheilijoina ”*jotain suurta*” (Kiira, 205).

Tässä alaluvussa tarkastelen särkymistarinoissa tuotettua transformaationäkökulmaa 1) *hyvän ihmisyyden* ja 2) *hyvän elämän* merkityssysteemien kautta, joiden merkityspalaset avarsivat urheilijoiden hyvinvointia itsestä, elämästä ja maailmasta.

7.4.1 Hyvä ihminen vs. hyvä urheilija

Urheilijoiden särkymisen kuvauksessa ja nykyhetken kerronnassa haastetaan, kyseenalaistetaan ja uudelleen muovataan hyvän urheilijan diskurssissa tuotettuja ehtoja ja rajoja, jotka määrittivät urheilijoiden asemoitumista ja toimijuutta huippu-urheilun sosiaalisessa todellisuudessa. Tarinoissa ilmenee ihmisen **kokonaisvaltaisuutta** painottavia merkityspalasia, joissa pohditaan ja korostetaan yksilön olevan paljon muutakin kuin urheilija. Kiira puhuu *luistelijakuoresta*, joka rakentui hänelle huomaamattaan urheilijaksi kasvamisen ja huippuvaiheessa toimimisen aikana. Hänen oma todellinen minuutensa jäi kuoren alle, minkä seurauksena Kiira määritti itseään ja ihmisarvoaan ikään kuin suodattimen läpi. Tämä alkoi kuitenkin muuttua särkymisen vaiheessa.

"Kisa meni Kiinassa niin katastrofaalisen surkeasti, että luisteluidentiteettini murtui totaalisesti. [...] Irtauduin siinä hetkessä luistelujaidentiteetistä, jonka olin itselleni vuosien saatossa rakentanut. Olin aina ollut Kiira Korpi, se taitoluistelija. Mutta jos taitoluistelu otetaan pois ja rikotaan koko luistelukuori, niin mitä minusta jää jäljelle? Jos koko henkilökohtainen historiani ja ajatukseni otetaan pois, mitä minusta jää jäljelle." (Kiira, 226)

Sitaatti kuvastaa urheiluuden asemaa Kiiran itseyden ja minäkuvan perustana. Urheilijat tottuivat nuoresta lähtien, että he ovat huippu-urheilun verkostoissa ikään kuin tarkkailun alaisina niin mikrovaltasuhteissa, lajikulttuurisissa käytännöissä, mediassa kuin myös yhteiskunnan makrotason liikuntapolitiikassa. Tarkkailu ja huomio kohdistuivat ensisijaisesti urheilijoiden suorituksiin ja menestysmahdollisuuksiin, mutta samanaikaisesti se heijastui erilaisten intressiryhmien toimesta myös urheilijoiden persoonallisiin tekijöihin, henkilökohtaisiin ominaisuuksiin sekä elämäntapoihin. Nykyhetken kerronnassa urheilijat kuvaavat urheilumaailmaa *raadolliseksi* ja *julmaksi* paikaksi, jossa hyvän urheilijan tehtävänä oli pyrkiä sulkemaan muu maailma ja elämä urheilusuorituksen ulkopuolelle. Täten hyvän urheilijan diskurssia kyseenalaistetaan myös **inhimillisyyttä** painottavan puhutavan avulla.

"Eivät taitoluistelijat ole tunteettomia koneita, vaan urheilijoita, jotka iloitsevat ja pettyvät suorituksistaan siinä missä muidenkin lajien huippu-urheilijat." (Kiira, 63)

"Sanotaan, että huippu-urheilijan pitäisi jättää kaikki muut asiat ulkopuolelle, olla itsekäs ja keskittyä vain omaan tekemiseensä. Mielestäni pitää olla todella kova ja raju luonne, jos mikään ei kosketa. Itse en pysty sulkemaan kokonaan muuta elämää ympäriltäni." (JM, 228)

Ensimmäisessä sitaatissa ilmenee, että Kiira koki taitoluistelukulttuurin olevan epäinhimillisempi kuin muiden lajien lajikulttuurit. Sitaatit ilmentävät kuitenkin ennen kaikkea huippu-urheiluun kytkeytyneitä viihdeteollisia ja markkinataloudellisia arvoja, jotka määrittelivät urheilijat ikään kuin tuotannontekijöiksi (ks. kpl 2.2.1; 7.3.1). Urheilijoiden oli kyettävä hillitsemään ja hallitsemaan omaa mieltään, kehoaan, luonnettaan ja käyttäytymistään sekä toimijuuttaan heidän pyrkiessään kohti maksimaalista ja menestystä tuottavaa suorituskykyä. Elämäntarinoiden kumuloituva kerronta kuvastaa, kuinka urheilijat sosiaalistuivat huippu-urheilun arvo- ja ajatusmaailmaan. Urheilijan inhimillisyyttä kuvaavissa merkityspalasisissa kuitenkin korostetaan, että urheilija ei ole kone vaan ihminen. Kerronnassa ei täten kyseenalaisteta menestyksen ja suorituksen asemaa urheilussa, vaan ennen kaikkea kyse on huippu-urheilun ihmiskäsityksestä. Tulkintani mukaan särkymistarinoiden transformaationäkökulma ilmentää filosofista ihmisen mallia, joka painottaa ihmistä inhimillisenä kokonaisuutena (ks. esim. Puhakainen 1995). Filosofisessa ihmisen mallissa eli holistisessa ihmiskäsityksessä yksilön ajatellaan rakentuvan kolmenlaisen ulottuvuuden – *tajunnallisen, kehollisen ja situationaalisen* – vuorovaikutuksessa. Tämän seurauksena särkymistarinoiden transformaationäkökulma kyseenalaistaa vaatimuksen huippu-urheilijasta, jonka odotettiin sulkevan muu maailma ja inhimilliset reaktiot oman urheilijuuden ja toimijuuden ulkopuolelle. Holistisen ihmiskäsityksen viitekehyksessä vaatimus näyttää absurdilta ja mahdottomalta, sillä ilman tajunnallisuutta ja maailmasidonaisuutta jäisi jäljelle vain ihmisen ruumiillisuus. Ihmiskehon ja suorituskyvyn korostuminen viittaavat täten industrialistiseen ihmiskäsitykseen, jonka tarkasteluun palaan tarkemmin luvussa 8.

Hyvän urheilijan ehtojen ja rajojen kyseenalaistaminen ilmentää tulkintani mukaan myös urheilijan elämää, jossa huippu-urheilijuus heijastuu "prisman" kaltaisesti yksilön elämän kaikille osa-alueille (ks. Salasuo 2015, 123). Molemmat urheilijat identifioivat itsensä hyvin vahvasti urheilijoiksi jo nuoruudesta lähtien, minkä seurauksena heille muodostui niin sanottu urheilijan maailmankuva. Urheilijoiden päätettyä urheilu-uransa heidän oli mahdollista tarkastella huippu-urheilua ja oman lajin lajikulttuuria ikään kuin etäämmältä, urheilumaailman

ulkopuolelta käsin. Tämä ilmenee inhimillisyyden rinnalla puheena normaaliudesta ja epänormaaliudesta.

Arvokisaluisteluun saattaa huipentua vuosien raadollinen työ, joten minusta olisi epänormaalia, jos tunteita ei näytettäisi." (Kiira, 63)

Ihmisen kokonaisvaltaisuutta ja inhimillisyyttä painottavissa merkityspalasioissa korostuu näin ollen ihmisarvon ehdottomuus. Toisin sanoen ihmisen toimijuus ja saavutukset eivät määritä sitä, kuinka ainutkertainen ja arvokas ihminen on. Sen sijaan ihmisarvo nähdään ihmisen olemassaolon perimmäisenä lähtökohtana.

"Olen ymmärtänyt, että ihmisarvoni ei muutu, vaikka en ole maailmanmestari. Vielä pari vuotta sitten ajattelin toisin. Maailmanmestaruus on tavoiteltava saavutus, mutta ei muuta sitä, millainen olen ihmisenä." (JM, 252)

"Itse asiassa haluan, että ihmiset muistavat minut myös hyvänä ihmisenä, eivät vain upeana luistelijana." (Kiira, 212)

"Maailmanmestaruutta tärkeämpi asia on se, että voi olla pidetty ja arvostettu ihminen." (JM, 253)

Tarinoiden särkymistä edeltävä ja pohjustava kerronta kuvastaa, kuinka yksilö rakentuu kulttuurin tuotoksena (ks. kpl 5.1.2). Urheilijat olivat ikään kuin juurtuneet vallitseviin sosiaalisiin merkityksellistämisen ja arvottamisen tapoihin, normistoihin sekä toimintamalleihin, joita refleктоimalla he muodostivat käsityksen itsestään ja omasta asemastaan ja toimijuudestaan huippu-urheilun arkitodellisuudessa ja vallan verkostoissa. Urheilijoiden elämää ja identiteettiä vavahduttaneet kokemukset herättivät heidät kuitenkin tarkastelemaan omia ajatus- ja arvomaailmojaan aiempaa syvällisemmällä ja kriittisemmällä tavalla. Muutokset kuitenkin edellyttivät ensin kokemuksia, jotka vavahduttivat urheilijoiden elämää ja identiteettiä perustavanlaatuisella ja musertavalla tavalla.

7.4.2 Hyvä urheilija vs. hyvä elämä

Urheilijoiden särkymisen ja nykyhetken kerronnassa kyseenalaistetaan myös hyvä urheilijuus hyvinvoinnin ja onnellisuuden lähteenä. Tämän rinnalle nousee merkityspalasia **elämänlaatua** pohtivasta merkityssystemistä, jossa pohditaan sitä, millaiset asiat tuottavat ihmiselle aitoa ja ehdotonta onnea sekä sisäistä hyvinvointia. Uudenlaisten ajatusmallien avulla urheilijat havaitsivat, että nautintoa ja iloa voi saada myös huippu-urheilijan millintarkan ja täydellisyyteen pyrkivän elämäntavan ulkopuolella. Tarinoissa kuvataan, että särkymisen myötä urheilijat palasivat ikään kuin *perusasioiden äärelle*, minkä seurauksena he alkoivat

kehystä elämää uudella tavalla. Etenkin Kiiran tarinassa ilmenee pohdintaa eksistentiaalisista kysymyksistä, kuten ihmisen olemassaolon ehdoista sekä elämän tarkoituksesta. Hän haki *vertaistukea* ja vastauksia kysymyksiinsä muun muassa kirjallisuudesta.

“Olin lukenut jo keväällä paljon kirjallisuutta, [...] joista sain lohtua, etten ole ahdistukseni kanssa yksin ja olen kaikesta huolimatta ihmisenä arvokas. [...] Kuin kohtalon johdatusta, sillä syvällä sisimmässäni kaipasin juuri sitä, mistä Tolle kirjoitti – avartaa ymmärrystäni ihmisyydestä ja elämästä.” (Kiira, 224-225) "Olin sisäisesti niin rikki, että luistelu ei enää ollut ykkösarvoni elämässä. Tärkeintä oli toipua uupumuksesta hyväksi ihmiseksi, ja muut määritelmät olivat loppujen lopuksi turhia." (Kiira, 219)

Suorittamisen ja täydellisyyden tavoittelun rinnalle nousee kerrontaa pysähtymisestä, mielen rauhoittamisesta ja oman lajin harrastuksenomaisesta toteuttamisesta.

"Sain ajamisesta suunnatonta nautintoa, jonka olin jo päässyt unohtamaan. Se oli terapeutista. Vielä silloin en pystynyt tosissani ajattelemaan lopettamista. Janosin näytön paikkaa ja ammattilaiskuskin statusta. Pitkän kevään mittaan tämäkin ajatusmalli alkoi muuttua." (JM, 245)

"Mutta päätös kilpauran lopettamisesta oli edennyt sisälläni jo pitkälle. Rakastin edelleen luistelua [...] mutta tavoitteellinen ja suunnitelmallinen harjoittelu ei tuntunut enää mielekkäältä." (Kiira, 222-223)

"Käytin paljon aikaa ihmettelyyn, ja minusta tuntui, että koko maailma avautui edessäni ja sisälläni kuin ensimmäistä kertaa. [...] Välillä pelkäsin, että olen tulossa hulluksi, kun sain niin syvää rauhaa ja suurta tyydytystä ihan vain tuijottamalla jotain puuta." (Kiira, 225)

Suoritus- ja tuloskeskeinen huippu-urheilukulttuuri oli “imaissut” urheilijat mukaansa, ja he olivat aiemmin urallaan ajatelleet saavansa urheilusta lähes kaiken, mitä he elämältä halusivat. Särkymisen ja nykyhetken kerronta kuvastaa kuitenkin urheilijoiden henkilökohtaisten ajatusmallien murenemista ja uudelleen rakentumista. He alkoivat kokea urheilijan elämäntavan heitä itseään ja heidän elämäänsä rajoittavina. Oma urheilulaji oli edelleen tärkeä osa sekä Kiiran että Jari-Matin elämää, mutta huippu-urheilijan elämäntavalle ja toimijaulottuvuuksille ei löytynyt enää tilaa heidän muuttuneissa ajatus- ja arvomaailmoissaan. Tämä ilmentää urheilijoiden itsen rakentumista inhimillisenä prosessina (ks. kpl 2.3.1). Sosiaalisina olentoina he rakentuivat ja toimivat valtasuhteiden ja vallitsevien totuuskäsityksen vaikutuspiirissä. Särkymisen kuvaus nostaa kuitenkin vahvemmin esille urheilijan itsesuhteen vahvistumisen merkityksen, jonka seurauksena urheilijoiden oli mahdollista alkaa systemaattisemmin kyseenalaistaa vallitsevia normeja, arvoja ja moraalisia periaatteita. Aineistossa ilmenee täten myös hyvän urheilijan ehtoja ja rajoja haastavia ja **ihmisen autonomiaa** painottavia merkityspalasia. Urheilijoiden kuvataan ymmärtäneen, että

suoriutumista ja menestystä tärkeämpää on elää elämää sellaisten arvojen ja toimintatapojen mukaan, joihin he sitoutuvat itsesuhteen kautta eivätkä ympäristöstä nousevien odotusten ja vaatimusten tuloksena.

"Uran jälkeen yksi vaikeimmista asioita minulle on ollut hyväksyä, että voin olla hyvä ihminen, vaikka en tekisikään joka päivä kauheasti asioita. Yritän opetella, että ihmisen arvo ei ole kiinni tekemisen ja suorittamisen määrästä." (Kiira, 119)

"Sen sijaan yritän tehdä asioita, jotka ovat minulle arvokkaita ja mielekkäitä riippumatta siitä, mitä muut ihmiset niistä ajattelevat. Enkä silti ole yhtään huonompi ihminen sen takia." (Kiira, 119)

"Kotona ollessani tajusin, kuinka väsynyt olen. [...] Vähitellen ymmärsin, että tiukkaan puristettu MM-sirkus ei ehkä ole enää minua varten. En jaksakaan markkinointityötä ja kaikkea muuta, mikä vie aikaa pääasialta eli ajamiselta." (JM, 251)

Kerronnassa rakentuu juonellinen kuvaus, jossa urheilijoiden elämänsä tapahtuu särkymisen seurauksena urheilijan urakulun viimeinen vaihe, uran päätös. Jari-Matti kuvaa, että hänen pakonomainen pyrkimyksensä tavoitella maailmanmestaruutta sai tilalle halun siirtyä elämässä eteenpäin.

"Minulla oli ralliurallani neljä haavetta, joista saavutin kolme. Yhdestä olen valmis luopumaan. [...] Jos kerran maailma muuttuu, miksi en minäkin?" (JM, 252)

"Kroppa, mieli ja kaikki minussa huusi, että tavoitteellinen harjoittelu ja kilpailu saivat jäädä." (Kiira, 227)

Urheilijoiden tarinat ja särkymisen narratiivit ilmentävät elämänsä ja merkitysten tuottamisen tapojen kumuloituvuuden lisäksi hyvän kontekstuaalisuutta: Se, mikä jossakin elämänvaiheessa on ollut hyvää ja tavoittelemisen arvoista, ei toisessa hetkessä sitä välttämättä enää ole.

7.4.3 Yhteenveto: Hyvyyden armollisemmat ulottuvuudet

Taulukkoon 6 olen koonnut yhteenvedoksi transformaationäkökulmassa rakentuneet merkityssysteemien palaset, jotka haastoivat hyvän urheilijan diskurssissa tuotettujen toimijaulottuvuuksien ehtoja ja rajoja. Transformaation tavoitteena oli tulkintani mukaan haastaa ja laajentaa huippu-urheilun industrialistista ihmiskäsitystä ja hyvän elämän ideaalia nostamalla näiden rinnalle holistisen ihmiskäsityksen merkityspalasia. Lisäksi transformaationäkökulma kuvasti muutoksia urheilijoiden itsen rakentumisen prosessissa: He lakkasivat määrittämästä itseään ensisijaisesti huippu-urheilijoina ja sen sijaan alkoivat muodostaa vahvempaa suhdetta omaan "todelliseen minuuteen".

TAULUKKO 6. Urheilijan itsen rakentumisen uudenlainen kehystäminen urheilijan särkymisen ja nykyhetken kuvauksessa.

Esimerkki aineistonäytteestä	Muutos-näkökulman argumentit	Muutos-näkökulman tavoite	Diskurssi
<p><i>"Itse asiassa haluan, että ihmiset muistavat minut myös hyvänä ihmisenä, eivät vain upeana luistelijana." (Kiira, 212)</i></p>	<p>Ihmisen kokonaisvaltaisuus; Yksilö enemmän kuin urheilija ja urheilusuoritukset</p>	<p>Holistisen ihmiskäsityksen kehystäminen</p>	<p>Hyvä ihminen</p>
<p><i>"Sanotaan, että huippu-urheilijan pitäisi jättää kaikki muut asiat ulkopuolelle, olla itsekäs ja keskittyä vain omaan tekemiseensä. Mielestäni pitää olla todella kova ja raju luonne, jos mikään ei kosketa. Itse en pysty sulkemaan kokonaan muuta elämää ympäriltäni." (JM, 228)</i></p>	<p>Inhimillinen ihminen; Ihmisen tajunnallisuuden korostuminen suhteessa ruumiillisuuteen ja sosiaalisuuteen</p>		
<p><i>"Kotona ollessani tajusin, kuinka väsynyt olen. [...] Vähitellen ymmärsin, että tiukkaan puristettu MM-sirkus ei ehkä ole enää minua varten." (JM, 251)</i></p> <p><i>"Käytin paljon aikaa ihmettelyyn, ja minusta tuntui, että koko maailma avautui edessäni ja sisälläni kuin ensimmäistä kertaa." (Kiira, 225)</i></p>	<p>Ihmisen kokonaisvaltaisen hyvinvointi ja elämänlaatu suorittamista ja menestystä tärkeämpää</p>	<p>Huippu-urheilijan hyvän elämän ideaalin kyseenalaistaminen ja laajentaminen</p>	<p>Hyvä elämä</p>
<p><i>"Sen sijaan yritän tehdä asioita, jotka ovat minulle arvokkaita ja mielekkäitä riippumatta siitä, mitä muut ihmiset niistä ajattelevat. Enkä silti ole yhtään huonompi ihminen sen takia." (Kiira, 119)</i></p>	<p>Ihmisen autonomian korostaminen (vrt. urheilijan alisteinen ja mukautuva asema ja toimijuus)</p>		

8 TULKINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen **ensimmäiseksi tavoitteeksi** asetin teoreettisen viitekehyksen muodostamisen, jonka avulla on mahdollista tarkastella urheilijan itsen rakentumista huippu-urheilun sosiaalisessa todellisuudessa. Analyysissä lähestyin tutkimusilmiötä ensinnäkin kaksisuuntaisen subjektiviteetin rakentumisen viitekehyyksessä. Analysoin urheilijan itsen rakentumiseen vaikuttaneita valtasuhteita, totuuskäsityksiä ja itsesuhteen muotoja. Tämän jälkeen tarkastelin diskurssien tasolla hyvyyskäsityksiä, jotka ohjasivat urheilijan itsen rakentumista sekä oman itseyden ilmentämistä huippu-urheilun arkitodellisuudessa ja vallan verkostoissa. Analyysin lopuksi tarkastelin transformaationäkökulmaa. Tässä pääluvussa kertaan tutkimukseni keskeisimmät tulokset. Tulkitsen urheilijan itsen rakentumista aluksi valta-analyyttisestä näkökulmasta käsin, jolloin tarkastelen kahden ensimmäisen tutkimuskysymyksen esiin nostamia havaintoja sekä ajatusta urheilijasta tuotannontekijänä. Tämän jälkeen problematisoin urheilijan itsen rakentumista foucault'laisen etiikan lähtökohdista käsin.

8.1 Urheilijan itsen rakentuminen: valta-analyyttinen tulkinta

Analyysissä lähestyin urheilijan itsen rakentumista kaksisuuntaisen subjektiviteetin rakentumisen prosessin näkökulmasta. Urheilijaksi kasvamisen ja huipulle siirtymisen vaiheissa tarkastelin merkityksenantoja, jotka vastasivat kysymyksiin, *millaisia valtasuhteita ilmenee urheilijaksi kasvamista kuvaavassa kerronnassa ja millaisia urheilijaa koskevia normeja, arvoja ja moraalisia periaatteita niissä määritetään*. Lisäksi kysyin, *miten elämäkerroissa käsitellään urheilijan itsesuhdetta ja kokemuksellisuutta suhteessa edellä mainittuihin sosiaalisen todellisuuden ilmenemismuotoihin*. Kysymysten taustalla oli foucault'lainen ajatus tiedon ja vallan symbioottisesta suhteesta ja kytkeytymisestä yksilön itseyden ja minuuden rakentumisen prosessiin (ks. esim. kpl 2.2.1). Analyysin tulokset mukailivat Salasuon ym. (2015, 71-72) tutkimuksesta nousevia havaintoja, jotka korostavat sosiaalisten verkostojen merkitystä huippu-urheilijoiden urakehityksen ja elämäntulon kannalta. Urheilijaksi kasvamisen vaiheessa keskeisimmiksi valtasuhteiksi nousivat urheilijan ja vanhempien sekä urheilijan ja vahvojen auktoriteettien väliset suhteet. Vahvat auktoriteetit olivat perheen ulkopuolisia henkilöitä, joilla oli keskeinen rooli urheilijan urakehityksessä.

Särkymistarinat ilmensivät, että nuori urheilija omaksui valtasuhteiden kautta yhteiskunnassa ja lajikulttuurissa vallitsevat normit, arvot ja moraaliset periaatteet, jotka määrittivät oikeaa, hyvää ja normaalia tapaa ilmentää olemassaoloa kyseisessä sosio-kulttuurisessa kontekstissa. Tutkimustuloksissa korostuivat merkityksenannot vaatimattomuudesta, ahkeruudesta, sitoutumisesta ja työn merkityksellisyydestä. Nämä määrittivät nuoren urheilijan itsen rakentumista ja käsityksiä moraalisesti hyväksyttävästä olemisesta ja toimijuudesta. Samanaikaisesti tulkitseen valtasuhteet ja totuuskäsitykset foucault'laisittain *voimiksi*, jotka liikuttavat ja määrittävät inhimillistä elämää ja olemista (ks. kpl 2.3.1; Helen 2005, 97). Tullessaan osaksi tiettyä sosiaalista yhteisöä tai ryhmää, tulee yksilö samalla astuneeksi myös näiden voimien vaikutuspiiriin.

Urheilijaksi kasvamisen ja huipulle siirtymisen vaiheissa korostui urheilijan ja laji-instituution välinen valta-asetelma. Tämä ilmeni ensisijaisesti normatiivisten siirtymien kautta, jotka määrittivät urheilijan urakehityksen kulkua (ks. Salasuo 2015, 41-43). Lisäksi lajikulttuuriset merkityksenannot ilmensivät normatiivisen ohjauksen lisäksi myös arvoja ja moraalikäyttäytymisen periaatteita, jotka loivat ehtoja ja rajoja urheilijan itsen rakentumiselle ja oman moraalisen olemassaolon ilmentämisen keinoille. Laji-instituution määrittelemät siirtymät ja lajikulttuuriset moraalikoodit näyttäytyivät urheilijaksi kasvamisen ja huipulle siirtymisen vaiheissa itsestänselvyyksinä, joihin ei kohdistunut juuri lainkaan kritiikkiä urheilijan itsensä eikä myöskään perheen tai vahvojen auktoriteettien tahoilta. Sen sijaan tulokset osoittivat, että lajikulttuurisia itsesäänselvyyksiä pikemminkin uusinnettiin ja toistettiin juuri mikrovaltasuhteissa. Tämä ilmentää huippu-urheilun verkostomaista valtaa ja verkostoituneita käytäntöjä, jotka saavat ikään kuin kasvonsa yhteiskunnan mikrotasolla yksilöiden välisissä valta- ja riippuvuussuhteissa (ks. kpl 2.2.2; Turunen 2011, 309). Toisekseen kulttuurissa vallitsevat itsestänselvyydet ilmensivät yksilöiden kulttuurisidonnaisuutta (ks. kpl 5.1.2; Lehtonen 2004, 17-18): Vanhemmat ja vahvat auktoriteetit ovat niin ikään osa vallitsevaa kulttuuria ja sosiaalista todellisuutta. Täten he kielenkäytöllään ja toiminnallaan siirtävät eteenpäin sellaisia vallitsevia arvoja ja moraalisia periaatteita, joihin he ovat itsekin sosiaalistuneet ja sitoutuneet.

Urheilijoiden tarinoissa merkityksellistettiin lapsen ja nuoren urheilijan kyseenalaistamatonta sosiaalistumista yhteiskuntaan ja lajikulttuuriin. Urheilijoiden itsesuhde näyttäytyi urheilijaksi kasvamisen vaiheessa valtasuhteille ja vallitseville käytännöille mukautumisena. Nuorella urheilijalla ei ollut tarvetta kyseenalaistaa lajikulttuurissa vallitsevia käytäntöjä ja moraalisia periaatteita, sillä harrastaminen oli kivaa ja sitä tehtiin aidosta intohimosta omaa lajia kohtaan.

Oma urheilusuhde kuitenkin muuttui huipulle siirtymisen vaiheessa. Tällöin urheilijan verkostot laajenivat, ja urakehitys muuttui ammattimaisemmaksi, strategisemmaksi ja siten myös tulosvastuullisemmaksi. Tämä ilmentää modernia huippu-urheilua, joka on ammattimaistumisen ja kaupallistumisen seurauksena muuttunut monien erilaisten intressitahojen pelikentäksi (Cashmore 2000, 9; Itkonen 2021, 11). Shogan (1999) kutsuukin huippu-urheilua modernin vallan tuotteeksi, minkä seurauksena myös urheilu itse altistuu jatkuvasti erilaisille ja eri tahoilta tuleville muutosvirroille. Tulokset kuvastivat, että kaupalliset toimijat toivat mukanaan markkinatalouden logiikat ja arvot, jotka muun muassa rationalisoivat urheilijan persoonallisten ominaisuuksien ja suorituskyvyn arvioimisen. Täten huipulle siirtymisen merkityksenannoissa urheilijan itsesuhde määrittyi monin tavoin alistumisen ja äärimmäisen sitoutuneen asenteen kautta. Kaupallisten toimijoiden urheilijan arviointi ilmentää samalla myös Foucault'n kuvaamaa liberaalia hallinnantaitoa, jossa tilastollisten menetelmien ja riskien arvioimisen kautta pyritään taloudellisen voiton maksimoimiseen (ks. kpl 2.2.2; 2.2.3).

Samanaikaisesti tulokset ilmensivät myös kurivallalle ominaisia kurimekanismeja, joita olivat esimerkiksi urheilijoiden moraalikäyttäytymisen tarkkailu ja valvonta sekä kontrollointi. Kurikäytännöt ilmenivät ensisijaisesti lajikultuurisessa kontekstissa, ja niitä tuotettiin kerronnassa lajivaikuttajien, valmentajien ja tehdastallin johtohahmojen äänellä. Kurikäytäntöjen tavoitteena oli urheilijan hallittavuuden vahvistaminen. Lajikultuurisissa valtasuhteissa ja merkityksenannoissa urheilija näyttäytyi strategisesti hyödyllisenä ja "tuottavana" silloin, kun hän oli kurinalainen, kuuliainen ja alisteinen (ks. Foucault 2000, 39; Kpl 2.2.1). Samansuuntaisia havaintoja ilmenee myös aiemmissa tutkimuksissa, joissa foucault'laista kurivallan analyysiä on sovellettu urheilun valtasuhteiden tarkasteluun: Erilaisten kurimenetelmien sekä niitä uusintavien retoristen keinojen avulla urheilijoiden omaa "ääntä" ja itsereflektiota pyritään hiljentämään, mikä vähentää esimerkiksi valmennusmenetelmiin kohdistuvaa kritiikkiä (ks. esim. Avner ym. 2017, 57-58). Avnerin ym. (2017) tutkimustulokset myös nostavat esille odotuksen siitä, että hyvällä urheilijalla on *kivaa* harjoituksissa. Tämänkaltaisilla vaatimuksilla voidaan niin ikään vähentää urheilijoiden kritiikkiä ja valmennusmenetelmien kyseenalaistamista.

Urheilijan verkostoulottuvuuksia muodostui kaupallisten ja lajikultuuristen toimijoiden lisäksi myös mediasta ja julkisuudesta. Erilaisten verkosto-osapuolten arvot ja moraaliset periaatteet konkretisoituivat kerronnassa urheilijoihin kohdistuvina rooliodotuksina. Nämä aiheuttivat urheilijoille myös rooliristiriitoja. Havaintoja tukevat myös eri alojen tutkimuksissa nousevat

tulokset, joissa on tarkasteltu esimerkiksi nuoren jääkiekkoilijan, opiskelijan ja upseerinaisen roolia suhteessa yksilön “siviiliminään” (ks. Ojala 2018; Worthman ja Troiano 2016; Kouri 2022). Tämän tutkimuksen tuloksissa nousi kuitenkin esille urheilijan roolikasaumia, jotka ilmensivät urheilijan asemaa ja toimijuutta monenkirjavan huippu-urheiluverkoston ristipaineessa. Urheilijat pyrkivät sopeutumaan keskenään erilaisiin odotuksiin ja verkostoituneissa käytännöissä vallitseviin toimintatapoihin, mikä osaltaan vahvisti kuvausta urheilijasta valtasuhteille alisteisena toimijana. Modernin hallinnallisuuden viitekehyyksessä kurinalaistettu ja alistettu urheilija näyttäytyy kuitenkin monin tavoin epätavalliselta. Urheilijalla on vapaus valita, tähtääkö hän urheilumaailman huipulle vai haluaako hän elämältään jotain muuta. Urheilijan urapolun valittuaan hänen vapautensa alkaa kuitenkin kaventua, mitä ammattimaisemmaksi ja verkostoituneemmaksi hänen toimijuutensa rakentuu.

8.2 Urheilijan itsen rakentumisen eettiset ulottuvuudet ja tulkinta

Lähestyin urheilijan itsen rakentumisen ehtoja ja rajoja subjektiposition ja toimijuuden käsitteiden avulla. Esitin aineistolle kysymyksen, *millaiset hyvyyden määritelmät ohjaavat urheilijan asemoitumista ja toimijuuden rakentumista huippu-urheilun arkitodellisuudessa ja vallan verkostoissa*. Tulkitsin urheilijoiden aseman ja toimijuuden rakentuvan huippuvaiheen kerronnassa hyvän urheilijan hegemonisen diskurssin ympärille, jonka ehtoja ja rajoja määritin neljän erilaisen, mutta toisiinsa kytkeytyvän toimijaulottuvuuden avulla. Ehdot ja rajat ilmensivät sosiaalisia ja kulttuurisia oletuksia siitä, millä tavalla ja millaisilla keinoilla urheilijan tulisi ilmentää itseään ja olemassaoloaan huippu-urheilun arkitodellisuudessa ja vallan verkostoja (ks. Fairclough 1992, 39).

Tulkintani mukaan hyvän urheilijan diskurssia kehystävät toimijaulottuvuudet kuvastivat urheilijan itsen rakentumista särkymistarinoiden kontekstissa. Peilaan tulkintaani neljästä toimijaulottuvuudesta Foucault’n eettisten käytäntöjen ulottuvuuksiin, jotka määrittävät yksilön moraalikäyttäytymisen astetta (ks. kpl 2.3.3). Käänteisesti tarkasteltuna ilmentää neljäs toimijaulottuvuus *Onnistunut ihminen* urheilijan aseman ja toimijuuden päämäärää eli *teleologiaa*. Hyvä, parempi ja paras urheilija näyttäytyy urheilijan ajatusmaailmassa avaimena onneen, täyttymyksen tunteeseen, itsen ja toisten hyväksyntään sekä hyvään ihmisyyteen. Foucault’n ajattelussa ihmisen olemassaolon muodot ja tietynlaiseen ideaaliin pyrkiminen eivät välttämättä kuitenkaan kuvasta yksilön todellista minuutta (Markula & Pringle 2006.143). Tämä korostuu särkymistarinoiden kerronnassa. Urheilijat kuvasivat,

kuinka he vallan verkostoja ja lajikkulttuurisia merkityksenantoja refleктоimalla muodostivat käsityksen oikeanlaisesta ja hyvästä tavasta ilmentää omaa olemassaoloaan itselle ja muille. Samansuuntaisia havaintoja ilmenee myös aiemmissa tutkimuksissa, joissa on tarkasteltu sosiaalisesti rakentuneiden merkitysverkostojen yhteyttä yksilön toimijuuteen (ks. esim. Heikkala & Vuolle 1990, 91-93; Salasuo ym. 2015, 41; Vilkkonen 1997, 52).

Hyvän urheilijan diskurssissa rakentuneet toimijaulottuvuudet ilmensivät myös kolmea muuta eettisten käytäntöjen ulottuvuutta, joiden kautta urheilijat pyrkivät kohti teleologiaa. Urheilijaa välineellistävä (*l. tuotannontekijä*) ja esineellistävä (*l. viihdearvon tuoja*) toimijaulottuus loivat hyvän urheilijan ehdot ja rajat vallan verkostojen näkökulmasta arvioituna. Näitä refleктоidessaan urheilijat rajasivat omaa moraalikäyttäytymistään koskevia osa-alueita (*l. eettisen substanssin määrittäminen*), jotka koskivat urheilijan positioita ja toimijuutta vallan verkostoissa ja urheilijan arkitodellisuudessa. Ojalan (2018) tutkimuksessa nuorten jääkiekkopelaajien moraalista toimijuutta määritetään suhteessa kuuteen osa-alueeseen: ravintoon, lepoon, harjoitteluun, motivaatioon, pelaajan rooliin ja tunteisiin. Ojala (mt.) kuvaa, että oikeanlaista ja hyvää toimijuutta suhteessa kuhunkin osa-alueeseen määritettiin ensisijaisesti valmentajien toimesta, ja nuorten urheilijoiden tehtäväksi jäi ohjenuoriin sitoutuminen (*l. alistuminen*). Tämän tutkimuksen tuloksissa urheilijoiden eettisen substanssi määrittyi hyvin kokonaisvaltaisella ja elämäntätöjen eri osa-alueita halkovalla tavalla. Salasuo ym. (2015, 123) puhuvatkin huippu-urheiluudesta “elämää hallitsevana käsikirjoituksena” ja “prismanä”, joka heijastuu urheilijan koko elämään. Muut elämänaalueet tulevat näkyviksi ja ikään kuin “taittavat” urheiluuden ja urheilu-uran läpi. Urheilijoiden *alistumista* ilmensivät hyvän urheilijan ehdot ja rajat, joita määritettiin muun muassa täydellisyys tavoittelun ja hyveellisen käyttäytymisen kautta. Maguiren (2005, 162) mukaan täydellisyys tavoittelu ja siihen pyrkiminen näyttävät modernin huippu-urheilijan velvollisuutena ja suoranaisena ehtona. Urheilijoiden tarinat ilmentävät, kuinka odotus täydellisyyteen pyrkimisestä muodostui joko suoraan tai epäsuorasti huippu-urheilun verkostoituneissa käytännöissä. Maguire (mt.) kuvaakin, että menestykseen pyritään ääriarvoille viedyllä suorituskyvyllä, jota hiotaan ja kehitetään muun muassa valmennusmenetelmien ja tieteellisen tutkimustiedon avulla. Lisäksi alistumista kuvasti urheilijoiden äärimäinen sitoutuminen urheilijan positioon: Urheilu näytti molempien urheilijoiden kohdalla hallitsevana identiteettinä. Tuloksissa ei nähtynyt päällekkäisiä ja kilpailevia subjektipositioita, jotka olisivat vahvasti haastaneet urheilijan toimijaulottuvuuksia tai tuoneet niiden rinnalla toisenlaisia rooleja, identiteettejä ja arvoja eli olemassaolon ilmentämisen tapoja

(vrt. Ojala 2018, 322-323; Kouri 2021, 14-15). Täten kerronnassa muodostui myös hyvän urheilijan ehtoja ja rajoja uusintavaa ja naturalisoivaa puhetta erityisesti täydellisyyden tavoittelua ja alistuvaa sitoutumista koskevassa kerronnassa.

Kolmas hyvän urheilijan toimijaulottuvuus (*l. uhrautuja*) ilmensi hyvän urheilijan ehtojen ja rajojen seurauksia urheilijan elämässä ja samalla myös *itsensä työstämisen* ulottuvuutta. Urheilija ammensi huippu-urheilua ja lajikulttuuria refleктоimalla erilaisia itsen tekniikoita, joiden avulla hän pyrki tulemaan hyväksi ja jatkuvasti paremmaksi urheilijaksi elämäkäytäntöjen eri osa-alueilla. Itsen tekniikoiden avulla pyrittiin yhtäältä saavuttamaan päämääriä ja toisaalta osoittamaan ja vahvistamaan omaa sitoutumista hyvän urheilijan subjektipositioihin ja toimijuuksiin. Itsen tekniikat ilmensivät täten myös yksilön itsen rakentumisen kaksisuuntaisuutta: Urheilija teki elämäkäytäntöjään määrittävät valintansa itse, mutta valintojen kuvattiin perustuvan vallalla oleviin totuuskäsityksiin hyvän urheilijan toimijuudesta ja toimintatavoista. Täten syntyi myös kerrontaa urheilijoiden toimijaulottuvuuksista, joiden seurauksena he kokivat kadottaneensa todellisen minuutensa, terveytensä ja hyvinvointinsa. Hyvän urheilijan ehtojen ja rajojen seuraukset ilmensivät täten huippu-urheilua eräänlaisena terveyden ja hyvinvoinnin paradoksina. Urheilijat odottivat saavansa urheilulta kaiken, mitä he elämältä halusivat, mutta sen sijaan huippu-urheilu otti kaiken ja jätti jäljelle urheilijan omanarvontunnon sirpaleet.

Särkymistarinoiden hyvän urheilija diskurssi kytkeytyy täten Shoganin ja Fordin (2000) foucault'laiseen urheilueettiseen tarkasteluun, jossa etiikan tehtävänä on tarkastella myös sellaisia urheilijaa ohjaavia käytäntöjä, jotka toteutuvat sääntöjen rajoissa, mutta siitä huolimatta puskevat yksilöä hänen ääri rajoilleen. Särkymistarinoissa hyvän urheilijan diskurssin tuottamat toimijaulottuvuudet puskevat urheilijoita ääri rajoille hyvin kokonaisvaltaisella tavalla: Tarinoiden äärimmäisen sitoutuneiksi ja tunnollisiksi kuvatut urheilijat rakensivat itseään ja toimijuuttaan omaa sisäistä minuutta peittelemällä ja muokkaamalla. Täten urheilijoiden naamioiva käyttäytyminen ei kohdistunut tiettyjen rinnakkaisten subjektipositioiden peittelyyn (vrt. kpl 4.1), vaan oman persoonallisuuden naamioimiseen ja muovaamiseen lajikulttuuristen merkityksenantoja refleктоimalla. Urheilijoiden tarinoissa korostui, kuinka oman itsen rakentaminen ja muokkaaminen alkoivat kohdistua oman ruumiin ja suorituskyvyn sijasta yhä enemmän oman mielen hallintaan ja manipuloimiseen (ks. Foucault 2010; Ojala 2018, 314).

8.3 Urheilijan itsen rakentumisen kriittinen tulkinta

Eettisestä näkökulmasta tarkasteltuna tulokset ilmentävät urheilijaa, johon kohdistuu lukuisia erilaisia sosiaalisesti määriteltyjä odotuksia, vaatimuksia ja sääntöjä. Nämä kumpuavat urheilijan elämismaailmasta ja siellä vaikuttavista voimista, joita reflektoidessaan urheilija rakentaa suhdetta itseensä (ks. kpl 2; Helen 2016, 282). Urheilijat pyrkivät mukautumaan hyvän urheilijan ehtoihin ja rajoihin, sillä hyvä urheilijuus näyttäytyi heidän ajatusmaailmoissaan avaimena omien päämäärien saavuttamiseen, onneen ja hyvään elämään. Täten huippuvaiheen tulokset ilmensivät urheilijoita, jotka eivät ymmärtäneet tai halunneet ymmärtää hyvän urheilijan diskurssin toimijaulottuvuuksista seuranneita haitallisia vaikutuksia heidän itsen rakentumiseensa sekä siihen, miten hyvyyden ehdot ja rajat muokkasivat heitä ihmisinä (ks. Shogan & Ford 2000, 49-51; kpl 2.3.3).

Hyvän urheilijan toimijaulottuvuuksien ehtoja ja rajoja voidaan tarkastella ideologisten seurausten kautta. Särkymistarinoiden hyvän urheilijan diskurssi tarjosi urheilijalle ideologisen position ja minuuden, johon urheilijat pyrkivät asemoitumaan pysyäkseen mukana huippu-urheilun kilpailullisessa järjestelmässä ja osoittaakseen verkosto-osapuolille olevansa niiden urheilijaan sijoittaman ajan, vaivan, rahan ja tuen arvoinen. Potter ym. (ks. Jokinen ym. 2016, 97) toteavat, että ideologiset minuudet palvelevat yhteiskunnallisesti merkittäviä funktioita ja tavoitteita, minkä seurauksena niitä pyritään uusintamaan erilaisin keinoin. Näitä ovat esimerkiksi erilaiset vallan ja hallinnan mekanismit, jotka määrittävät kunkin ajan ja kontekstin vaatimusten mukaisesti (ks. Markula & Pringle 2006, 143). Lisäksi ideologisia minuuksia voidaan tuottaa ja uusintaa juuri ehtojen, rajojen ja luokitusten avulla, joiden tehtävänä on ohjailta ja kontrolloida yksilöiden toimintaa strategisten tavoitteiden edellyttämällä tavalla (ks. Kpl 2.2.2; Markula & Pringle 2006, 137; Lyotard 1985, 97). Täten hyvän urheilijan diskurssissa tuotetut ehdot ja rajat ilmentävät tulkintani mukaan hienovaraisia kurin ja hallinnan mekanismeja (ks. kpl 2.2.1). Toisin sanoen vallan ja hallinnan intressit ovat ikään kuin piiloutuneina sosiaalisesti tuotettuihin hyvyyskäsitteisiin, joiden avulla yksilön itsen rakentumista pyritään ohjailemaan halutunlaiseen suuntaan. Särkymistarinoiden hyvän urheilijan toimijaulottuvuudet rakentuivat pitkälti myös urheilijaan kohdistettujen menestystavoitteiden kautta: Urheilija oli vallan verkostoille väline, jonka menestyksen odotettiin tuottavan taloudellista, sosiokulttuurista ja yhteiskunnallista arvoa ja hyötyä. Hyvän urheilijan toimijaulottuvuudet tuottivat myös tarinoiden urheilijoille itselleen hyötyä, sillä niihin asemoiduttuaan urheilijat saivat elää todeksi suurinta unelmaansa. Jokinen ym. (2016, 97) kuitenkin huomauttavat, että ideologisen minuuden seurauksena ihminen voi myös kokea

olevansa ikään kuin “häkkiin suljettu” tai “oman kontrollinsa ulottumattomissa”. Tämä ilmenee myös särkymistarinoiden diskurssissa: hyvän urheilijan toimijaulottuvuudet riistivät yksilöiden mahdollisuuksia ja oikeuksia ilmentää omaa olemassaoloa ja ihmisyyttä kokonaisvaltaisesti. Tämän seurauksena urheilijat kokivat hyvän urheilijan ehdot ja rajat omaa todellista minuutta rajoittavina, haavoittavina ja lopulta särkevinä.

Urheilijoiden tarinoiden neljäs vaihe koski urheilijoiden särkymisen kuvausta sekä tarinoiden nykyhetken kerrontaa, jolloin sekä Kiira että Jari-Matti olivat jo päättäneet uransa huippu-urheilijoina. Esitin aineistolle kysymyksen, *miten särkymistarinoissa haastetaan urheilijan asemaa ja toimijuutta määrittäviä hyvyyskäsitteitä*. Särkymisen kuvaukset nostivat esille muiden merkityssystemien palasia, jotka alkoivat haastaa hyvän urheilijan diskurssin tuottamia toimijaulottuvuuksia sekä niiden eettisesti kyseenalaisia ehtoja ja rajoja. Hyvän urheilijan diskurssin painottaessa urheilijan välineellistä ja esineellistä arvoa sekä suoritus- ja menestyseskeisyyttä, korosti muutoksenäkökulma urheilijaa kokonaisvaltaisena, inhimillisenä ja autonomisena yksilönä, jonka ihmisarvo ja elämänlaatu eivät ole kiinni urheilusuoristuksista ja -tuloksista. Kerronnassa luotu vastakkainasettelu kuvasti täten industrialistisen ja holistisen ihmiskäsityksen vuoropuhelua ja kamppailua: Vallan verkostoissa urheilija näyttäytyi monin tavoin tuotannon tekijänä (ks. kpl 8.1), jonka tehtävänä oli menestyä ja tuottaa hyötyä kolmansille osapuolille. Harva (1978, 161) kirjoittaa, että industrialismissa korostuvat uutteruus sekä tuotannon lisääminen tekniikan, koneen ja tehtaan avulla. Täten särkymistarinat muodostivat kuvauksen urheilijakoneesta, jonka tuli pyrkiä robottimaiseen ja mekaaniseen suoriutumiseen. Vaatimus konemaisuudesta nosti huomion keskiöön urheilijan ruumiillisen ulottuvuuden eli sen teknisyyden, tehokkuuden ja toimivuuden. Samanaikaisesti syntyi vaatimus urheilijan oman ajattelun ja mielen hiljentämisestä ja hallinnasta. Aineistoanalyysin tulokset osoittivat, että vaatimusten seurauksena urheilijat alkoivat muodostaa itsen tekniikoita, joiden avulla he pyrkivät “tuotannon lisäämiseen” eli oman suorituskykynsä kasvattamiseen. Suorituskyky ja suoritusten tulokset näyttäytyivät täten hyvyden ja arvon mittareina sekä urheilijalle itselleen että vallan verkostoille. Lisäksi urheilijat kohdistivat itsen tekniikoita myös oman mielen ja persoonallisuuden hallitsemiseen ja manipuloimiseen.

Särkymisen kuvauksessa urheilijoiden itsesuhde, kriittinen itsereflektio ja eettinen arviointikyky kuitenkin vahvistuivat. Urheilijat alkoivat ymmärtää, kuinka hyvän urheilijan ehdot ja vaatimukset olivat sokaisseet heidät sekä muokanneet heidän käsityksiään itsestä. Tämän seurauksena tulokset ilmensivät merkityspalasia holistisesta ihmiskäsityksestä, joka kuvastaa filosofista käsitystä ihmisyydestä ja ihmisen kokonaisvaltaisuudesta (ks. esim.

Puhakainen 1995, 26). Holistisessa ihmiskäsityksessä ihminen ymmärretään kolmen – *kehollisen, tajunnallisen ja situationaalisen* – osa-alueen summaksi. Toisin sanoen ihmisen kokonaisuus ilmenee ihmisruumiissa, jolla on ensinnäkin mielellinen eli psyykkis-henkinen ulottuvuus, toiseksi sosiaalinen ulottuvuus ja kolmanneksi ympäristösidonnainen ulottuvuus. Särkymistarinoiden transformaationäkökuulmassa korostui tajunnallisen ulottuvuuden asema kokonaisvaltaisen ihmiskäsityksen keskeisimpänä osa-alueena (ks. Puhakainen 1995). Urheilijat alkoivat peilata omaa ajatus- ja kokemusmaailmaa ympäröivään todellisuuteen aiempaa kriittisemmällä tavalla ja nostivat reflektion rinnalle kysymyksen siitä, mihin he itse, “syvällä sisimmässään”, uskoivat. Tämä kuvastaa ensinnäkin tajunnallisuuden omalaatuisuutta ja toisaalta sen kaksisuuntaisuutta. Se kytkeytyy samanaikaisesti sekä ihmisen yksilölliseen ajatus- ja kokemusmaailmaan että johonkin ihmisen ulkopuoliseen todellisuuteen (Puhakainen 1995, 30-31). Siellä tapahtuvat erilaiset kokemukset, ratkaisut, valinnat ja itsesäätely (mt. 29-30). Särkymistarinoissa urheilijat olivat lapsesta lähtien sosiaalistuneet huippu-urheilun kilpailulliseen ympäristöön, jossa omaa persoonaa ja tajunnallisuutta (*esim. herkkyyks, oma tahto*) oli pyrittävä hiljentämään, mikäli se oli suoritus- ja menestystavoitteiden esteenä. Särkymisen ja nykyhetken kerronnassa kuitenkin murennetaan kyseistä ajatusmallia ja korostetaan ihmisarvoa ihmisen holistisen, ainutlaatuisen ja eettisen olemassaolon perustana.

Samanaikaisesti industrialistisen ja holistisen ihmiskäsityksen vastakkainasettelu kuvastaa myös itsen rakentumisen kaksisuuntaisuutta, jossa yksilön minuus määrittäytyy subjekti-objektisuhteessa. Urheilijan itsen rakentumista määrittivät pitkään vallan verkostoissa vallinneet käytännöt sekä sosiaaliset arvot, normit ja moraaliset periaatteet. Täten urheilija näyttäytyi vallan verkostoissa ensisijaisesti valtaobjektina. Urheilijan itsesuhteen vahvistuttua urheilija sai valmiudet haastaa vallitsevia käytäntöjä ja totuuskäsityksiä. Hän asettui täten valtasubjektiksi, joka kielenkäytöllään, toimijuudellaan ja asemoitumisellaan alkoi vastustaa vallan verkostojen ja lajikulttuuristen merkityksenantojen voimaa hänen itseytensä ja olemassaolonsa määrittäjänä (ks. Foucault 2010b; Hasu 2019, 17). Foucault’laisessa ajattelujärjestelmässä viitataan myös Immanuel Kantin ajatukseen ihmisen sisäisestä vallankumouksesta, joka mahdollistaa ihmisen vapautumisen “hänen itsensä aiheuttamasta alaikäisyydestä” (ks. Koivusalo 2012, 58). Vapautumisen edellytyksenä on yksilön kyky kriittiseen ajatteluun, jonka Foucault määritteli myös hyveeksi (mt. 51, 58). Tulokset kuitenkin ilmensivät urheilijan alisteista asemaa huippu-urheilun sosiaalisessa todellisuudessa. Urheilijat eivät yrittäneet taistella “jättiläistä” vastaan, jossa industrialistiset arvot edelleen vallitsivat. Sen sijaan he päättivät urheilu-uransa ja ikään kuin astuivat huippu-urheilumaailmassa vallinneiden *voimien*

vaikutuspiirin ulkopuolelle. Uran päättymisen kuvauksessa urheilijat puhuivat uudesta alusta, jonka myötä he kokivat voivansa ilmentää itseään ja omaa olemassaoloaan kokonaisvaltaisemmalla, aidommalla ja ehjemmällä tavalla.

9 POHDINTA

Tutkimukseni **toisena tavoitteena** oli tarkastella elämäkertakirjallisuuden soveltuvuutta liikunnan yhteiskuntatieteellisten ilmiöiden tutkimukselle. Tässä pääluvussa arvioin tutkimuksen yleistettävyyttä ensinnäkin peilaamalla särkymistarinoita huippu-urheilun laajempaan diskursiiviseen todellisuuteen. Toiseksi tarkastelen, millaisia mahdollisuuksia särkymistarinoiden kaltaiset representaatiot huippu-urheilusta tarjoavat liikunnan yhteiskuntatieteelliselle tutkimukselle ja ajatukselle sosiaalisesta muutoksesta. Kolmanneksi arvioin laadullisen tutkimuksen laadullisuus- ja arviointikysymyksiä samalla peilaten niitä omaan oppimisprosessiini. Lopuksi esitän jatkotutkimusehdotuksia.

9.1 Särkymistarinat huippu-urheilun diskurssikentällä

Särkymistarinat kytkeytyvät huippu-urheilun laajempaan diskurssikenttään, johon ne tuottavat omanlaisen representaation särkyneen urheilijan näkökulmasta. Täten kirjaa ei tule tarkastella ainoastaan käsillä olevana objektina, vaan teoksena, joka on osa monimutkaista tekstien, merkitysten ja diskurssien verkostoa (Foucault 2005, 36). Foucault (2005, 36) kirjoittaa, että tästä johtuen kirjan “on turha yrittää käpertyä pieneen suuntaissärmiöön, joka sulkee sen sisäänsä”. Tässä alaluvussa tarkastelen särkymistarinoita laajemmassa diskursiivisessa kontekstissa. Tulkintani mukaan särkymistarinoiden tavoitteena on kohdistaa suuren yleisön huomio urheilevan yksilön asemaan huippu-urheilussa ja lajikulttuurisissa merkityksellistämisen tavoissa. Tarinoissa urheilijat näyttäytyivät huippu-urheilussa ilmenevien vallan verkostojen uhreina, jotka särkyivät urheilumaailmassa vallitsevien industrialististen arvojen ja vaatimusten, moraalisten periaatteiden ja toimintatapojen seurauksena. Teosten transformaationäkökulma kuvasti urheilijoiden subjektiivisia ajatus- ja kokemusmaailmoja, joissa tapahtuneiden muutosten seurauksena industrialistinen ihmiskäsitys kumottiin ja korvattiin holistisella ihmiskäsityksellä.

Elämäkertakirjallisuudella tietokirjallisuuden alalajina on oma paikkansa myös yhteiskunnallisen keskustelun herättäjänä. Särkymistarinat nostavat esille huippu-urheilun moraaliongelmia, mutta samanaikaisesti niiden kantaaottava ote saa paikoitellen myös urheilumedian tuottaman urheilueettisen diskurssin piirteitä. On pitkälti median ansiota, että urheilumaailman epäkohtiin on kiinnitetty viime vuosien aikana aiempaa enemmän huomiota.

Tämä on myös urheilujournalismin yhteiskunnallinen funktio. Laine & Turtiainen (2018, 283) toteavat, että täyttääkseen yhteiskunnallisesti merkittävän tehtävän niin sanottuna vallan vahtikoirana tulisi urheilujournalismin olla myös perustellusti kriittistä, moniäänistä ja objektiivista. Tutkijoiden mukaan ongelmana on kuitenkin urheilumedian hampaattomuus: Tarttuessaan urheilumaailman epäkohtiin se sortuu räksyttämään yksittäisille epäonnistujille, jotka ovat antaneet kasvot urheilumaailman moraaliongelmiin. Laine ja Turtiainen kirjoittavat, että tämä heikentää urheilujournalismin arvoa ammattuurheilun luonteen, eettisten ongelmien yleisyyden ja urheilijoiden valintoja ohjaavien tekijöiden arvioijana. (Mt. 280, 283.)

Laineen ja Turtiaisen kritiikki voidaan osaltaan kohdistaa myös särkymistarinoiden tuottamaan diskurssiin hyvän urheilijan itsen rakentumisen problematiikasta. Urheilijoita kuvattiin lajikulttuurien ja niissä vallitsevien valtasuhteiden sekä median uhreiksi, joiden ainoaksi vaihtoehdoksi jäi transformaatiota käsittelevässä kerronnassa uran päättäminen. Konkreettinen kritiikki kohdistettiin monin paikoin yksittäisten henkilöiden tekoihin ja sanoihin, vaikka ongelmien kohdalla tiedostettiin myös laajemman yhteiskunnan ja lajikulttuurin asema sosiaalisten arvojen, käytänteiden ja moraalisten periaatteiden tuottajana. Henkilöivän kerronnan seurauksena eettisten ongelmien laajuuden tarkastelu jäi teoksissa kuitenkin varsin pintapuoliseksi tai sitä ei pohdittu lainkaan. Tämä kuvastaa yhtäältä vallan ilmenemistä yksilöiden välisissä mikrovaltasuhteissa ja toisaalta elämäkertateosten viihteellistä luonnetta: Kaupalliseen levikkiin tarkoitetuissa teoksissa henkilöt nähdään arvioni mukaan viihdyttävämpinä, kiinnostavampina ja siten myynnillisesti kannattavampina kerronnan kohteina kuin esimerkiksi huippu-urheilun valtarakenteet ja vallan mekanismeja käsittelevät aihealueet.

Särkymistarinoiden yksityiskohtaisuus, avoimuus ja huippu-urheilun ihmiskäsityksen haastaminen loivat kuitenkin mielenkiintoisen näkökulman urheilijan kokemus- ja ajatusmaailmasta huippu-urheilun arkitodellisuudessa ja vallan verkostoissa. Teokset nostivat myös olennaisella tavalla esille kysymyksen huippu-urheilussa vallitsevista ihmiskäsityksistä sekä niiden vaikutuksesta yksilön itsesuhteen, aseman ja toimijuuden rakentumiseen. Teokset eivät kuitenkaan nostaneet esille konkreettisia ratkaisuehdotuksia koskien urheilijan aseman ja toimijuuden edistämistä ja parantamista. Arvioni mukaan teosten muutosnäkökulmaa heikentävä piirre on, että kerronta monin paikoin myös naturalisoi urheilijan asemaa ja toimijuutta määrittäviä ehtoja ja rajoja sekä vallitsevia käsityksiä hyvistä ominaisuuksista ja elämäkäytännöistä. Tarinoissa korostettiin urheilijoiden sitoutunut, alistunut ja kunnianhimoista asennetta omaa urheilijuutta ja vallitsevia verkostoituneita käytäntöjä

kohtaan. Lisäksi uusintaminen korostui suorituskeskeisyyttä, täydellisyyden tavoittelua ja urheilijoiden itsen teknologioiden repertuaaria kuvaavassa kerronnassa. Täten teokset tuottivat omanlaisen, aikamme henkeä mukailevan representaation urheilun hyvään kertomukseen (ks. Ripatti 2001): sankaruuden sijasta teoksissa korostettiin urheilijan perfektionismia, kaikkensa antamista sekä vaatimatonta ja uhrautuvaa asennetta suhteessa huippu-urheilun vallan verkostoihin. Tarinoista muodostuikin eräänlaisia selviytymistaisteluita, joissa huippu-urheilun vaatimuksiin uupuneet urheilijat särkyivät, eheytyivät ja aloittivat uuden elämän huippu-urheilumaailman ulkopuolella.

9.2 Särkymistarinat sosiaalisen muutoksetekijöinä

Tulkitsen, että urheilijoiden asemaa ja toimijuutta naturalisoiva puhe johtuu elämäkertakirjallisuuden luonteesta, jonka tavoitteena on lisätä ymmärrystä teoksen päähenkilöä ja hänen valintojaan kohtaan (ks. kpl. 5.1.1). Toisaalta urheilijan aseman ja elämäkäytäntöjen väisyyden kyseenalaistaminen ja uusintaminen kuvastavat tietynlaisten urheilijoiden käyttäytymistä ohjaavien koodien vahvaa asemaa yhteiskunnassa ja yksilöiden ajattelussa. Toisin sanoen naturalisoiva kerronta ilmentää yksilön kiinnittyneisyyttä huippu-urheilun sosiaalisiin käytäntöihin. Aineistoanalyysini kaksisuuntaista itsen rakentumisen prosessia kuvastaneet tulokset ilmensivät lapsena omaksuttujen merkityksellistämisen ja ajattelun tapojen vahvaa asemaa myös urheilijan myöhemmässä elämässä. Nuoren urheilijan asema urheiluverkostossa rakentui uran alusta lähtien vahvojen auktoriteettien ja lajikulttuurisen normittamisen varaan. Lapsuudessa oman lajin harrastamista kuvattiin myös hauskuuden kautta. On siis mielestäni pohdinnan arvoista kysyä, omaksuuko junioriharrastaja vallitsevat normit, arvot ja moraaliset periaatteet sitä vahvemmin, mitä intohimoisemmin ja sitoutuneemmin hän harrastamiseensa suhtautuu. Tällöin eettisesti kyseenalaisia ajattelun, merkityksellistämisen ja toiminnan tapoja voi olla myös haastavaa tunnistaa. Lapselta kyseenalaistamista ei voida edes vaatia (Shogan 1999, 86; Salasuo ym. 2015, 42; Sandvik 2019, 221), mutta kriittinen arviointi voi jäädä väisyyksi myös esimerkiksi vanhempien osalta, mikäli lapsi suhtautuu harrastukseen ilon ja innostuksen kautta.

Teosten kerronnasta jäi paikoitellen vaikutelma, että tietyt urheilijan asemaa ja toimijuutta määrittävät arvot, periaatteet ja käytännöt ovat vain osa huippu-urheilua, eikä asialle mahda mitään. Lyotard (1985, 33) kuitenkin huomauttaa, että "rajat vakiintuvat vasta silloin, kun niihin ei enää kohdistu mitään haasteita". Kysymys rajoista kytkeytyy kysymykseen huippu-urheilun

valtarakenteista ja ideologisista malleista, jotka ohjailevat urheilijan urakehitystä laji-instituutiassa määritettyjen normatiivisten siirtymien kautta. Laji-institutionaaliset tekijät näyttäytyivät särkymistarinoissa kasvottomina ja automatisoituina. Sosiaalisena olentona yksilön voidaan nähdä altistuvan ideologisille rakenteille ja yhteiskunnassa vallalla oleville käsityksille todellisuudesta, joita esimerkiksi poliittinen valtakoneisto sekä media tuottavat (ks. Turunen 2011, 304). Turusen (2011, 300) mukaan ideologia voidaan nähdä näin ollen niin sanotuksi “mentaaliseksi kategoriaksi”, jota yksilön ja niin sanottujen alisteisten ryhmien on käytännössä mahdotonta paeta, mutta josta voidaan tulla tietoisiksi. Tietoisuus avaa mahdollisuuden toisinajattelulle ja ideologisten rajojen vastustamiselle eli niin sanotuille vastakäytöksille (mt. 300-304.; ks. kpl. 2.3.2).

Särkymistarinat nostavatkin esille tarpeen niin sanotuista äänekkäämmistä vastavoimista, jotka kyseenalaistavat ja haastavat vallitsevia sosio-kulttuurisia, taloudellisia, rakenteellisia, strategisia ja ideologisia käytänteitä. Maguiren (2005, 162) mukaan nämä ovat urheiluteollisen kompleksisuuden ulottuvuuksia, jotka rakentuvat valtioiden, instituutioiden, yritysten ja urheilun kansalaisjärjestöjen vuorovaikutuksessa. Vastavoimia voivat olla yksilöt itse (ks. Markula & Pringle 2006), mutta kuten edellä esitin, ei monenkirjavan huippu-urheilumaailman ja sen verkostoituneiden käytäntöjen epäkohtien havaitsemista voida sysätä yksilöiden vastuulle. Täten urheilueettisen tutkimuksen asema sekä urheilujournalismin yhteiskunnallinen funktio huippu-urheilussa ilmenevien valtaverkostojen ja -käytäntöjen vahtikoirana korostuvat (ks. esim. Shogan 1999; Shogan & Ford 2000; Laine & Turtiainen 2018; Lehtonen ym. 2016). Tähän vastavoimien joukkoon voidaan näkemykseni mukaan lisätä myös urheilukirjallisuus ja eritoten urheilijaelämäkerralliset teokset, jotka subjektiivisten näkökulmien lisäksi pyrkivät nostamaan esille myös syväluotaavaa ja kriittistä keskustelua huippu-urheilusta ja sen erilaisista seurauksista niin yksilötasolla kuin laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa. Näkemykseni mukaan Laihon ja Luotolan (2021) kirjoittama *Leo-Pekka Tähti* on esimerkki elämäkertateoksesta, joka pyrkii sosiaaliseen muutokseen subjektiivisen, mutta samalla syväluotaavan kerronnan keinoilla. Teoksessa haastetaan vallitsevia totuuskäsityksiä sekä paraurheilusta että liikuntarajoitteisuudesta toteamalla esimerkiksi, että “pyörätuoli ei ole koskaan este, vaan korkeintaan hidaste” (Laiho & Luotola 2021, 6).

Lopuksi nostan vielä Foucault’n ajatuksen filosofiasta vallan vahtikoirana, jota voidaan mielestäni soveltaa myös aikamme yhteiskunnalliseen kontekstiin ja keskusteluun huippu-urheilun eettisyydestä ja moraaliongelmista.

“Sen sijaan filosofian tehtävä on analysoida, valottaa, tehdä näkyväksi ja näin voimistaa vallan ympärillä käytäviä taisteluja, vastustajien strategioita valtasuhteiden sisällä, käytettyjä taktiikoita sekä vastarinnan lähteitä. Toisin sanoen filosofian on lakattava esittämästä kysymys vallasta hyvän ja pahan käsittein ja alettava esittää se olemassaolon käsittein.” (Foucault 1978; ks. Senellart 2010, 355)

Sitaatista nousee filosofis-kriittisen keskustelun mahdollisuudet sosiaalisen muutoksenteon alulle polkaisijana. Keskustelun lähtökohdan ei tulisi olla poleeminen, eikä sen siten tulisi keskittyä ainoastaan argumentointiin ja luokitteluun hyvästä ja pahasta tai moralisoivaan puheeseen oikeassa ja väärässä olemisesta. Sen sijaan tarkastelun tulisi kohdistua yhä enemmän sosiaalisesti ja kulttuurisesti juurtuneisiin ehtoihin ja rajoihin, jotka paljastavat urheilumaailman arvoja, ihanteita ja eettisiä epäkohtia sekä näiden vaikutuksia muun muassa yksilöiden itsen rakentumiselle ja olemassaolon ilmentämiselle. Tämän kaltainen urheilueettinen keskustelu on näkemykseni mukaan samanaikaisesti sekä syväluotaavaa että käytännönläheistä. Keskustelulla voidaan tavoittaa huippu-urheilun operationaaliset tasot, minkä seurauksena on odotettavissa, että urheilueettinen ymmärrys ja arviointikyky vahvistuvat tällöin myös yksilötasolla. Käytännönläheisellä urheiluetiikalla viitataan täten myös Almin (2014) esiin nostamaan tarpeeseen urheiluetiikan integroitumisesta osaksi jokaisen merkittävän urheiluorganisaation hallinnallisia rakenteita sekä niiden vallan käytäntöjen arviointia.

9.3 Tutkimuksen luotettavuus

Urheilijan itsen rakentuminen on tutkimusilmiönä ajaton, mutta samanaikaisesti varsin vähän tutkittu. Tästä johtuen tutkimuksen tavoitteena oli teoretisoida ilmiötä, tehdä sen luonnetta näkyväksi ja tuoda tarkastelun rinnalle kriittisiä tulkintoja urheilijan itsen rakentumisen problematiikasta. Oppimisprosessin näkökulmasta tutkimusilmiö tarjosi laajan käsitekentän, joka mahdollisti oman sosiologisen, eettisen ja kielitieteellisen ymmärrykseni laajentamisen. Samanaikaisesti aiheen laajuus ja monitieteisyys toivat mukanaan työni suurimmat haasteet. Esiymmärrykseni foucault'laiseen ajattelujärjestelmään oli ennen tutkimusprosessin aloittamista hyvin suppea, minkä seurauksena tutkimusaiheeni rajaus oli alussa varsin löyhä. Ymmärrykseni kasvaessa huomasin seisovani upottavalla käsitteistösuolla, jossa eteneminen tuntui samanaikaisesti sekä vaivalloiselta että kummallisen valloittavalta. Valloittavuuden vuoksi tuolle suolle mieleni teki palata, ja pikkuhiljaa sen reitistöt alkoivat näyttää kuljettavilta.

Laajan ja löyhästi rajatun tutkimusilmiön äärellä työskentelyä auttoi, että tutkimukseni lepäsi varsin pitkään ”suunnittelupöydällä”. Aiheen pohdiskelun ja lähdekirjallisuuden lueskelun seurauksena ymmärrykseni Foucault'n tuotantoa kohtaan vahvistui. Suunnitelmallisen

työskentelyn aloittaessani tutkimusaiheeseen tarttuminen tuntui täten helpommalta, vaikka aiheen rajauksen kanssa tuskailin läpi tutkimusprosessin. Tässä kohdassa haluan kuitenkin kiittää ohjaajaani Mikko Simulaa osuvasta, ajatuksia herättävästä, kriittisestä ja samalla kannustavasta ohjauksesta ja palautteenannosta. Saamani palautteen avulla sain useaan otteeseen kammettua itseni ylös tuon valloittavan suon syövereistä.

Kielimuurista johtuen tukeuduin teoreettisen viitekehyksen rakentamisessa Michel Foucault'n suomennettuihin alkuperäisteoksiin sekä teoksia selittäviin julkaisuihin. Tutkimusartikkelien käytössä pyrin hyödyntämään tuoreita kansainvälisiä julkaisuja (ks. Tuomi & Sarajärvi 2018, 183). Ilmiön ajattomuudesta johtuen hyödynsin myös muutamaa selvästi vanhempaa, mutta arviointini mukaan olennaista artikkelia. Oman oppimiseni kannalta teoreettisen viitekehyksen rakentaminen oli työni antoisin vaihe. Sen aikana sain tutustua sosiologian ja etiikan klassikkoteoksiin ja peilata niitä nykypäivän liikunnan ja urheilun ilmiöihin. Tämä herätti myös ajatuksia jatkotutkimusten aiheista, joista kerron työni viimeisessä alaluvussa.

Tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa voidaan soveltaa määrälliselle tutkimukselle keskeisiä validiteetin ja reliabiliteetin käsitteitä. Validiteetin avulla arvioidaan, vastaako tutkimus tutkimusongelmaan, joka työlle on asetettu. Tässä keskeiseksi nousevat kysymykset tutkimusmenetelmien ja tutkimuskysymysten soveltuvuudesta relevanttien tulosten tuottamiselle. (Aaltio & Puusa 2011, 157; Tuomi & Sarajärvi 2018, 160.) Tutkimuskysymysten ja tutkimusmenetelmien avulla pääsin käsiksi merkityksiin ja merkityksellistämisen tapoihin, jotka ilmensivät urheilijan itsen rakentumisen prosessinomaisuutta yhtäältä vallan ja totuuskäsitysten vaikutuspiirissä ja toisaalta urheilijan itsesuhteen tuotoksena. Diskurssien tasolla tutkimuskysymykset mahdollistivat ensinnäkin hyvän urheilijan diskurssissa tuotettujen subjektipositioiden ja toimijuuksien eli toimijaulottuvuuksien tarkastelun, jotka kohdensivat huomion urheilijan itsen rakentumisen problematiikkaan huippu-urheilun arkitodellisuudessa ja vallan verkostoissa. Toisekseen tutkimuksen kriittinen esitys kohdistui kysymyksiin ja tulkintaan hyvän urheilija ehdoista, rajoista sekä niiden seurauksista. Tutkimusaiheen rajaukseen liittyvät haasteet sekä sivumääräisesti varsin laaja aineisto heijastuivat kuitenkin myös tutkimuskysymysten määrään ja laajuuteen. Analyysin toteutuksessa sovelsin kuitenkin Wodakin ja Meyerin (2001) kriittisen diskurssianalyysin menetelmäkehystä, joka toi analyysille ja tulosten raportoinnille ja tulkinnalle kaipaamani rakenteen.

Tutkimusasetelman rajaukseen liittyvät ongelmat heikentävät myös tutkimuksen luotettavuutta ja luettavuutta. Tätä pyrin kompensoimaan tutkimuksen raportointitavalla. Laadullisen

tutkimuksen luotettavuuden näkökulmasta tutkimusraportti näyttäytyy keskeisenä arvioinnin kohteena (Wallin 2012, 104). Tutkijan on kyettävä osoittamaan tekemiensä tulkintojen osuvuus sekä mahdollistettava lukijalle tutkimuksen arvioitavuus (Aaltio & Puusa 2011, 153-154; Tuomi & Sarajärvi 2018, 164-165). Rajaukseen liittyvien haasteiden seurauksena pyrin kiinnittämään erityishuomiota raportin avoimuuteen, sen luottavuuteen sekä perusteltuun raportointitapaan. Lisäksi olen pyrkinyt osoittamaan selväsanaisesti ja perustellusti omat tulkintani tutkimusilmiöstä (ks. Wallin 2012, 104).

Reliabiliteetin avulla voidaan puolestaan arvioida, kuinka luotettavia saadut tulokset ja tehdyt havainnot ovat. Laadullisessa tutkimuksessa puhutaan myös tutkimustulosten siirrettävyydestä. Tällöin arvioidaan, olisiko samankaltaisia tuloksia mahdollista saada jossakin toisessa tutkimusympäristössä. (Aaltio & Puusa 2011, 156-157; Tuomi & Sarajärvi 2018, 162.) Tämän tutkimuksen ilmiö paikantui sosiaalisesti konstruoituneeseen ja diskursiiviseen huippu-urheilutodellisuuteen, minkä seurauksena tutkimuskontekstin monimuotoisuus luo haasteet tulosten siirrettävyydelle (ks. Tuomi & Sarajärvi 2018, 162). Arvioni mukaan tulokset voivat vaihdella merkittävästi tutkimusympäristöstä ja tutkittavasta aineistosta riippuen. Tässä tutkimuksessa tulosten siirrettävyyttä heikentää pieni aineisto, jonka kaupallisuus ja viihteellisyys luovat yksilön elämäkulusta juonellisen ja tarinallisen kokonaisuuden. Samansuuntaisia tutkimustuloksia yksilön itsen rakentumista määrittävistä tekijöistä oli kuitenkin havaittavissa aiemmista tutkimuksista. Arvioni mukaan ihmisen itsen rakentumisen tarkasteluun muodostettu teoreettinen viitekehys soveltuu täten monenlaiseen tutkimuskontekstiin. Tutkimusasetelman siirrettävyyttä pohdin vielä seuraavassa ja samalla työni viimeisessä alaluvussa.

9.4 Jatkotutkimusehdotukset

Tutkimusprosessin eri vaiheissa heräsi ajatuksia jatkotutkimusten aiheista ja tarpeista. Särkymistarinoiden hyvän urheilijan diskurssi sekä urheilijan itsen rakentumisen problematiikka herättivät kysymyksen, miten hyvää urheilujuutaa ja siihen liittyviä toimijaulottuvuuksia määritetään huippu-urheilun laajemmalla diskursiivisella kentällä, kuten urheilujournalistisissa teksteissä, liikuntapoliittisissa kannanotoissa, urheiluvalmentajien, urheilujohtajien tai urheilijoiden omissa representaatioissa. Täten tutkimusasetelman siirtäminen erilaisiin tutkimuskonteksteihin mahdollistaisi esimerkiksi vertailevan genreanalyysin tekemisen hyvän urheilijan diskurssin erilaisista piirteistä.

Diskurssien piirteiden yhtäläisyyksien ja erojen tarkastelu puolestaan antaisi osviittaa siitä, miten hyvyttä määritetään ja miten siitä puhutaan erilaisissa konteksteissa. Lisäksi olisi tärkeää tarkastella, millaisia seurauksia näillä erilaisilla määritelmillä ja puhetavoilla voi olla huippu-urheilun eri tasoilla. Retorisen diskurssianalyysin avulla olisi mahdollista tarkastella, millaisten kielellisten keinojen avulla vallitsevia totuuskäsityksiä tuotetaan, uusinnetaan tai uudelleen muovataan erilaisissa huippu-urheilun tutkimuskonteksteissa. Tarkastelua olisi mahdollista suunnata myös kysymyksiin hyvästä urheilujohtajasta tai hyvästä valmentajasta; Esimerkiksi Kiiran tarinassa nousi esille hyvän valmentajan ehdot ja rajat, jotka kytkeytyivät odotuksiin urheilijan suoriutumisesta ja menestyksestä (ks. kpl 7.3.1).

Kuten olen tutkimuksessani pyrkinyt osoittamaan, voidaan huippu-urheilussa vallitsevia diskursseja tarkastelemalla lisätä ymmärrystä kielenkäytön voimasta ja vivahteista sosiaalisen todellisuuden rakentajana sekä myös sen seurauksista liikunnan ja urheilun eri tasoilla. Tutkimukseni teki näkyväksi urheilijan itsen rakentumisen prosessinomaisuutta sekä siihen kytkeytyviä totuuskäsityksiä, valtasuhteita ja itsesuhteen muotoja. Erilaiset ihmiskäsitykset sekä ideologiset mallit ja päämäärät ilmentävät, millainen asema ja toimijuus yksilöille määritetään heidän verkostoissaan ja millaiset ehdot ja rajat määrittävät oikeita, hyviä ja normaaleja tapoja ilmentää omaa olemassaoloa. Sosiaalisesti konstruoituneet merkitysrakenteen ilmentävät täten Foucault'n ajatusta siitä, kuinka valtaa ja hallintaa harjoitetaan myös ympäristön muokkaamisen kautta. Sosiaalisen ja kulttuurisen muutoksenteon näkökulmasta eettistä ja moraalissosiologista tarkastelua tulisikin täten kohdistaa huippu-urheilun strategisen vallan ja hallinnallisten rakenteiden tasolle, joilla merkitysrakenteita tuotetaan, uusinnetaan ja uudelleen muotoillaan. Näihin merkitysrakenteisiin eli totuuskäsityksiin vetoamalla legitimoidaan myös päätöksentekoa sekä päätösten toimeenpanoa, joilla puolestaan on merkittävä vaikutus yksilöiden elämismailmaan ja olemisen muotoihin.

LÄHTEET

- Aaltio, I. & Puusa, A. 2011. *Laadullisen tutkimuksen luotettavuus*. Teoksessa Puusa, A., Juuti, P., Aaltio, I., Siltaoja, M. & Vehkaperä, M. 2011. *Menetelmäviidakon raivaajat: Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan* [Helsinki]: JTO, 153-166.
- Allardt, E. & Littunen, Y. 1975. *Sosiologia*. Porvoo; Helsinki: WSOY.
- Alm, J. 2014. "Good governance" i den internationella idrottsvärlden. Teoksessa Dartsch, C., Norberg, J. R. & Pihlbald J. (ed.) *I gråzonen: en antologi om idrottens etiska utmaningar*. Centrum för idrottsforskning, pp. 54-68.
- Aunola, K., Sorkkila, M., Viljaranta, J., Tolvanen, A., Ryba, T. V., Iaitos, P., . . . Psychology. 2018. *The role of parental affection and psychological control in adolescent athletes' symptoms of school and sport burnout during the transition to upper secondary school*. Foundation for Professionals in Services for Adolescents; Elsevier Ltd.
- Avner, Z., Denison, J. & Markula, P. 2019. "Good Athletes Have Fun": A Foucauldian reading of university coaches' uses of fun. *Sports coaching review*, 8(1), pp. 43-61. doi:10.1080/21640629.2017.1400757
- Barker-Ruchti, N., Schubring, A., Aarresola, O., Kerr, R., Grahn, K. & McMahon, J. 2018. *Producing success: A critical analysis of athlete development governance in six countries*. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 10(2), pp. 215-234. doi:10.1080/19406940.2017.1348381
- Barthes, R. 1993. *Tekijän kuolema, tekstin syntymä*. Tampere: Vastapaino.
- Bynner, J. 2005. *Rethinking the Youth Phase of the Life-course: The Case for Emerging Adulthood?* *Journal of youth studies*, 8(4), pp. 367-384. doi:10.1080/13676260500431628
- Cashmore, E. 2000. *Making sense of sports*. 3rd ed. London: Routledge.
- Fairclough, N. 1992. *Discourse and social change*. Cambridge: Polity.
- Foot, P. 2002. *Moral dilemmas and other topics in moral philosophy*. Oxford: Oxford University Press.
- Foucault, M. 1973. *Madness and civilization: A history of insanity in the age of reason*. New York: Vintage Books.
- Foucault, M. 2000. *Tarkkailla ja rangaista*. Helsinki: Otava.
- Foucault, M. 2005. *Tiedon arkeologia*. Tampere: Vastapaino.
- Foucault, M. 2010a. *Seksuaalisuuden historia*. 2. uud. laitos. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Foucault, M. 2010b. *Turvallisuus, alue, väestö: Hallinnallisuuden historia: Collège de Francen luennot 1977-1978*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Foucault, M. 2010c. *Sanat ja asiat: Eräs ihmistieteiden arkeologia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Foucault, M., Defert, D., Ewald, F. & Fontana, A. 2011. *Leçons sur la volonté de savoir: Cours au Collège du France (1970-1971)*. Paris: Seuil.

- Foucault, M., Kilpeläinen, T., Määttä, S. & Pii, J. L. 2014. *Parhaat*. Tampere: Niin & näin: Eurooppalaisen filosofian seura.
- Foucault, M. & Rabinow, P. 2000. *Essential works of Foucault 1954-1984: 1, Ethics: subjectivity and truth*. London: Penguin.
- Frigren, P. 2016. *Kotisatamassa: Merimiesten vaimot, naisten toimijuus ja perheiden toimeentuloehdot 1800-luvun suomalaisessa rannikkokaupungissa*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Gerdin, G., Pringle, R. & Crocket, H. 2019. *Coaching and ethical self-creation: Problematizing the "efficient tennis machine"*. *Sports coaching review*, 8(1), pp. 25-42. doi:10.1080/21640629.2018.1429114
- Hacking, I. & Koskinen, I. 2009. *Mitä sosiaalinen konstruktioismi on?* Tampere: Vastapaino.
- Harva, U. 1978. *Hyvä ja paha: Praktisen etiikan ongelmia*. Helsingissä [Hki]: Otava.
- Hasu, O. (2019). *Käsi älypuhelimella: Itsen hallinnan tekniikat medioituneessa ympäristössä* Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-201902261329>
- Heikkala, J. & Vuolle, P. 1990. *Suomalaisen huippu-urheilijan maailmankuvasta ja huippu-urheilun ideologiasta: Filosofis-painotteinen ja diskurssi-analyttinen peruskuvauus*. [Jyväskylä]: [Jyväskylän yliopisto].
- Heiskala, R. 1995. *Moderni, jälkimoderni ja jälkitraditionaalinen yhteiskunta: Sosiologinen reaktio postmodernisuuskeskusteluun*. *Tiede & edistys: Tutkijaliiton aikakauslehti*, 20(3), pp. 203-215.
- Helén, I. 2005. Genealogia kritiikkinä. *Sosiologia*, 42(2), p. 2.
- Helén, I. 2010. *Elämä seksuaalisuudessa*. Teoksessa Foucault, M. & Sivenius, K. *Seksuaalisuuden historia*. 2. uud. laitos. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Helén, I. 2016. *Elämän politiikat: Yhteiskuntatutkimus Foucault'n jälkeen*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Hiidenmaa, P. (toim.). 2017. *T niin kuin tietokirjallisuus*. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. & Sinivuori, E. 2009. *Tutki ja kirjoita*. 15. uud. p. Helsinki: Tammi.
- Hummel, C. 2006. *Faktuale Literatur: Autobiographie/ Biographie*. Teoksessa Becker, S., Hummel, C. & Sander, G. 2006. *Grundkurs Literaturwissenschaft*. Sturrgart: Reclam, 201-217.
- Hämäläinen, K. 2008. *Urheilija ja valmentaja urheilun maailmassa: Eetokset, ihanteet ja kasvatus urheilijoiden tarinoissa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Itkonen, H. 2021. *Liikkumisen sosiologia*. Tampere: Vastapaino.
- Jakola, L. 2014. *Hyvän muunnelmat, analyysin muunnelmat: G. H. von Wright moraalisen hyvän luonteesta*. Julkaisussa: Hämäläinen, N., Lemetti, J. & Niiniluoto, I. (toim.) *Hyve*. Filosofisia tutkimuksia Helsingin yliopistosta, Nro 45, Helsingin yliopisto, Helsinki, 107-121.

- Jakola, L. 2015. *Hyvän muunnelmia, analyysin muunnelmia: G. H. von Wrightin käsiteanalyttinen menetelmä ja käsitys moraalisesta hyvästä Hyvän muunnelmissa (1963)*. Viitattu 14.02.2022. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/155215/Jakola_Analyysin_muunnelmi_a.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. 2016. *Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, K. 2011. *Sosiaalisen haaste kulttuurintutkimuksessa*. Teoksessa Ruohonen, V., Sevänen, E. & Turunen. (toim.) *Paluu maailmaan: Kirjallisten tekstien sosiologiaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 49-75.
- Kaelberer, M. 2019. *Gender trouble on the German soccer field: Can the growth of women's soccer challenge hegemonic masculinity?* Journal of gender studies, 28(3), pp. 342-352. doi:10.1080/09589236.2018.1469973
- Koivusalo, M. 2010. *Ihmistieteet vailla ihmistä*. Teoksessa Foucault, M., Määttänen, M. & Koivusalo, M. 2010. *Sanat ja asiat: Eräs ihmistieteiden arkeologia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Koivusalo, M. 2012. *Kokemuksen politiikka: Michael Foucault'n ajattelujärjestelmä*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Koivusalo, M. 2015. *Dispositiivi*. Teoksessa Eriksson, K., Telivuo, J., Koivusalo, M., Pyyhtinen, O., Kullman, K., Hänninen, S., . . . Smedlund, A. 2015. *Verkostot yhteiskuntatutkimuksessa*. [Helsinki]: Gaudeamus, 64-86.
- Kontro, T. 2020. *Relationships between physical activity, smoking, alcohol use, and health among Finnish male former elite athletes*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kouri, S. 2022. *Suomalainen upseeri murroksessa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kouri, S. & Iaitos, J. j. s. 2017. *Elämäkerta - totta vai tarua?: Elämäkertatutkimus ja sen käyttö sosiologiassa*. Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Kouri, S., Iaitos, Y. j. f. & Philosophy, D. o. S. S. a. 2021. *Finnish Military Officer Identities and Micro-Political Resistance*. SAGE Publications.
- Kuula, A. 2011. *Tutkimusetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. 2. uud. p. Tampere: Vastapaino.
- Kylliäinen, A. 2021. *Hyvän tekijät: Hyveet ja arvot yksilön ja yhteisön elämässä*. Helsinki: Art House.
- Kyllönen, M. 2020. ”Näen sen jatkuvana uhkana”: kilpailumanipulaation riskitekijät ja torjuntakeinot sekä urheilun tutkinnallisten menetelmien muutos. Jyväskylän yliopisto. Liikuntatieteellinen tiedekunta. Pro gradu –tutkielma. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-202012297429>
- König, E. 1995. Criticism of Doping: The Nihilistic Side of Technological Sport and the Antiquated View of Sport Ethics. *International review for the sociology of sport*, 30(3-4), pp. 247-261.
- Lahti, A., Kyllönen, M., Pusa, S., Tolvanen, A. & Laakso, N. 2020. *Kilpaurheilussa saman verran häirintää kuin suomalaisessa yhteiskunnassa*. Liikunta ja tiede, 57(5), pp. 22-25.
- Laiho, H. & Luotola, J. 2021. *Leo-Pekka Tähti*. [Uusi painos]. Helsinki: Tammi.

- Laine, A., Turtiainen, R., tiedekunta, L., Sciences, F. o. S. a. H., yhteiskuntatieteet, L. & Sports, S. S. o. 2018. *Urheilujournalismi vallan vahtikoirana?: Tapauskohtaisessa tarkastelussa huippu-urheilun muutostyötä käsittelevä uutisointi suomalaisissa sanomalehdissä*. Media- ja viestintätieteellinen seura Mevi.
- Lehtonen, K., Laine, K., Itkonen, H., laitos, L., Sciences, D. o. S., yhteiskuntatieteet, L. & Sports, S. S. o. 2016. *Päällekkäisjäsenyydet liikunnan ja urheilun organisaatioverkostoissa*. Hallinnon tutkimuksen seura.
- Lehtonen, M. 2004. *Merkitysten maailma: Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia*. Tampere: Vastapaino.
- Lehtonen, M. 2019. Tieto, totuus ja elämä. Julkaisussa Ruuska, H., Cantell, H. & Löytönen, M. 2019. *Tutkimuskohteena tietokirja: Pirjo Hiidenmaan juhlakirja*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen ja pohjoismainen osasto, 69-79.
- Lemke, T. 2001. *Max Weber, Norbert Elias und Michel Foucault über Macht und Subjektivierung*. Berliner journal für Soziologie, 11(1), pp. 77-95. doi:10.1007/BF03203984
- Liikuntalaki 390/2015. Viitattu 2.09.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150390>
- Liotard, J. & Lehto, L. 1985. *Tieto postmodernissa yhteiskunnassa*. Tampere: Vastapaino.
- Lyytikäinen, P. (toim.) 1995. *Subjekti, minä, itse: Kirjoituksia kielestä, kirjallisuudesta, filosofiasta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Maguire, J. A. 2005. *Power and global sport: Zones of prestige, emulation, and resistance*. London: Routledge.
- Manley, A., Roderick, M. & Parker, A. 2016. *Disciplinary mechanisms and the discourse of identity: The creation of 'silence' in an elite sports academy*. Culture and organization, 22(3), pp. 221-244. doi:10.1080/14759551.2016.1160092
- Markula, P. & Pringle, R. 2006. *Foucault, sport and exercise: Power, knowledge and transforming the self*. London: Routledge.
- Merrill, B. & West, L. 2009. *Using biographical methods in social research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Michelsen, K., Lehtonen, K., Rantala, K., Jokisipilä, M. & Mäkinen, J. 2022. *Suomalainen huippu-urheilu tarvitsee luottamusta: Huippu-urheilun arviointiryhmän loppuraportti*. Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Nurminen, J. 2018. *Kiira: Ehjäksi särkynyt*. Helsingissä: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Oja, S. 2019. *Suomalainen dopingin moraalisaätelyverkosto: verkoston muotoutuminen, rakenne ja moraalisaätelypuhe asiakirja- ja media-aineistossa*. Jyväskylän yliopisto. Liikuntatieteellinen tiedekunta. Pro gradu –tutkielma. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201910224544>
- Ojala, A-L. 2020. *Being an athlete and being a young person: Technologies of the self in managing an athletic career in youth ice hockey in Finland*. International review for the sociology of sport, 55(3), pp. 310-326. doi:10.1177/1012690218801303
- OKM. (ei pvm.). *Huippu-urheilu*. Viitattu 2.09.2022. <https://okm.fi/huippu-urheilu>
- Olympiakomitea. 2018. *Huippu-urheilun yhteiskunnallinen perustelu*. Viitattu 2.09.2022. <https://www.olympiakomitea.fi/uploads/2018/06/huippu-urheilun-yhteiskunnallinen-perustelu-2018.pdf>

- Paakkari, A. 2010. *Suomentajan alkusanat*. Teoksessa *Turvallisuus, alue, väestö: Hallinnallisuuden historia: Collège de Francen luennot 1977-1978*. Helsinki: Tutkijaliitto, 9-11.
- Puhakainen, J. 1995. *Kohti ihmisen valmentamista: Holistinen ihmiskäsitys ja sen heuristiikka urheiluvalmennuksen kannalta*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Pynnönen, A. 2013. *Diskurssianalyysi: Tapa tutkia, tulkita ja olla kriittinen*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Rimmon-Kenan, S. 1995. Kerronta, representaatio, minä. Teoksessa Lyytikäinen, P. (toim.) 1995. *Subjekti, minä, itse: Kirjoituksia kielestä, kirjallisuudesta, filosofiasta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 13-34.
- Ripatti, K. 2001. *Klassikko kirjojen kansissa - urheilun hyvä kertomus suomalaisessa urheiluromaanissa*. Jyväskylä.
- Ruohonen, V. 2011. *Sosiologisen tekstintutkimuksen lähtökohtia*. Teoksessa Ruohonen, V., Sevänen, E. & Turunen, R. (toim.) *Paluu maailmaan: Kirjallisten tekstien sosiologiaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 76-99.
- Ruuska, H., Cantell, H. & Löytönen, M. 2019. *Tutkimuskohteena tietokirja: Pirjo Hiidenmaan juhlakirja*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen ja pohjoismainen osasto.
- Sailors, P. R. & Weaving, C. 2017. *Foucault and the Glamazon: The Autonomy of Ronda Rousey*. *Sport, ethics and philosophy*, 11(4), pp. 428-439. doi:10.1080/17511321.2017.1311368
- Salasuo, M., Piispa, M. & Huhta, H. 2015. *Huippu-urheilijan elämäntutkimus: Tutkimus urheilijoista 2000-luvun Suomessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura: Nuorisotutkimusverkosto.
- Sandvik, M. R. 2019. *The Confession Dilemma: Doping, Lying, and Narrative Identity*. *Sport, ethics and philosophy*, 13(2), pp. 213-226. doi:10.1080/17511321.2018.1465113
- Saresma, T. 2011. *Sosiologinen elämäkertatutkimus: Muunnelmia ja murtumia*. Teoksessa Ruohonen, V., Sevänen, E. & Turunen, R. (toim.) *Paluu maailmaan: Kirjallisten tekstien sosiologiaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 457-485.
- Senellart, M. 2010. *Luentosarjan konteksti*. Teoksessa Foucault, M. & Paakkari, A. 2010. *Turvallisuus, alue, väestö: Hallinnallisuuden historia: Collège de Francen luennot 1977-1978*. Helsinki: Tutkijaliitto, 349-369.
- Shogan, D. 1999. *The making of high-performance athletes: Discipline, diversity, and ethics*. Toronto: University of Toronto Press.
- Shogan, D. & Ford, M. 2000. *A New Sport Ethics: Taking König Seriously*. *International review for the sociology of sport*, 35(1), pp. 49-58. doi:10.1177/101269000035001004
- Smolander-Slotte, R. 2020. *Jari-Matti Latvala — Elämän erikoiskoe*. Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Szerovay, M. 2018. *Global and local interactions in football: Comparing the development paths of Finland and Hungary*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Szerovay, M. & Itkonen, H. 2015. *Suomalaisten ja unkarilaisten huippujalkapalloilijoiden aseman muutokset 1980-luvulta nykypäiviin*. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja, p. 84.

- Tiberius, V. 2008. *The Reflective Live — Living Wisely with our Limits*. Oxford: Oxford University Press.
- Tieteen Termipankki. 2022. *Kirjallisuudentutkimus: kertoja*. Viitattu 5.05.22. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:kertoja>
- Tietosuoja laki 1050/2018. Viitattu 7.7.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20181050#Pidm45949344284544>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Turunen, R. 2011. *Ideologia, diskurssi ja representaatio*. Teoksessa Ruohonen, V., Sevänen, E. & Turunen, R. (toim.) *Paluu maailmaan: Kirjallisten tekstien sosiologiaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Vilkko, A. 1997. *Omaelämäkerta kohtaamispaikkana: Naisen elämän kerronta ja luenta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Wallin, O. 2012. *Hyvinvointityöhön sitoutuminen: Diskurssianalyysi työhön sitoutumisesta perheen, työhyvinvoinnin, ammatillisuuden ja asiakaslähtöisyyden näkökulmista*. Tampere: Tampere University Press.
- Westermeier, C. M. 2014. *Von „Sport-Suffragetten“ und „Fußball mit Herz“: Presse- und Selbstdarstellung des bundesdeutschen Frauenfußballs*. Teoksessa Sinning, S., Pargätzi, J. & Eichmann, B. (toim.) *Frauen- und Mädchenfußball im Blickpunkt: empirische Untersuchungen-Probleme und Visionen*. Berlin: LIT Verlag, 29-46.
- Wodak, R. & Meyer, M. 2001. *Methods of critical discourse analysis*. London: Sage.
- Worthman, C. & Troiano, B. 2019. *A good student subject: A Foucauldian discourse analysis of an adolescent writer negotiating subject positions*. *Critical studies in education*, 60(2), pp. 263-280. doi:10.1080/17508487.2016.1246372
- Wright, G. H. v. & Oittinen, V. 2001. *Hyvän muunnelmat*. Helsingissä: Otava.

